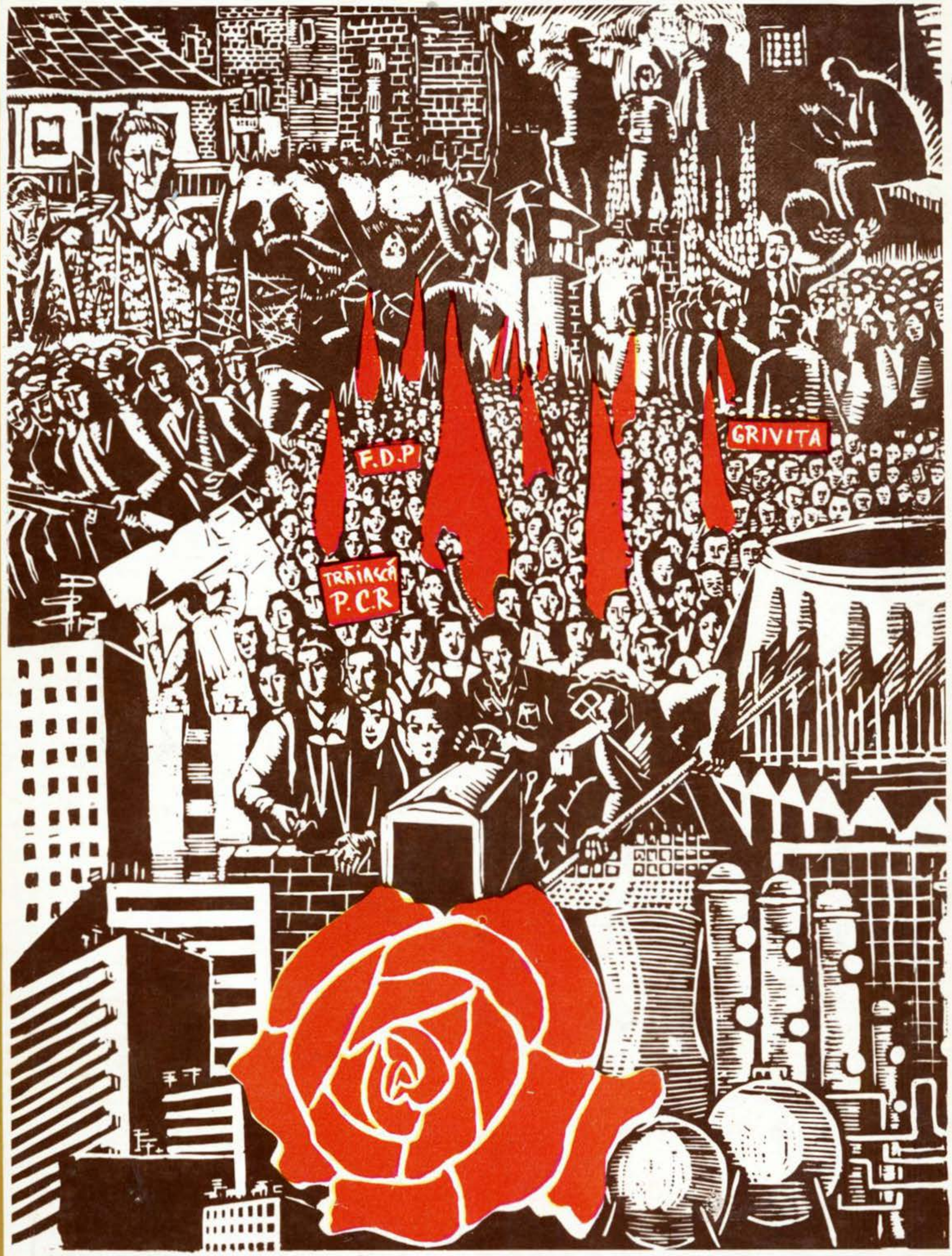

magazin istoric

ANUL IX Nr. 3 (96) MARTIE 1975

HGPEMI

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul IX - Nr. 3 (96)
martie 1975

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① Gloriosul drum de lupte şi victorii al Partidului Comunist Român. Pe acest drum, 6 martie 1945 a reprezentat un moment istoric hotărîtor spre România de azi. Gravură de Marcel Olinescu **(Politica de alianţe a P.C.R. în lupta pentru un guvern de înnoiri revoluţionar-democratice,** p. 2)

② Autentice mărturii ale artei şi istoriei îm-
③ podobesc pereţii vechilor ctitorii româneşti: detalii din fresca bisericii Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş **(Prin vechi cetăţi de scaun româneşti,** p. 23)

④ Posada, 1330: armata lui Carol Robert este înfrîntă de oştile muntene **(Pagini din istoria pădurii româneşti,** p. 16)

SUMAR

30 ANI DE LA ISTORICELE EVENIMENTE DIN MARTIE 1945:

- **Politica de alianţe a P.C.R. în lupta pentru un guvern de înnoiri revoluţionar-democratice:** ION ALEXANDRESCU 2
- **La ora 0, minus 30 minute:** PARASCHIVA NICHITA 6
- **Generale Rădescu, vă vom sili să demisionaţi:** GHEORGHE I. IONIŢĂ, MARIAN ŞTEFAN 9
- **«Noul guvern a depus jurămîntul»:** CRISTIAN POPIŞTEANU 14

Codrul — frate cu românul: CONSTANTIN C. GIURESCU 16
Un principe moldovean la curtea regelui Iacob I Stuart: PAUL CERNOVODEANU 20
Prin vechi cetăţi de scaun româneşti: PAVEL CHIHAIA 23
Microcongres de studii sud-est europene la Magazin istoric 24
Pagini de istorie vietnameză. Insurecţia din august 1945: NGUYEN KHAC VIEN .. 26
„Capitulaţiile" — tratate fundamentale privind istoria suveranităţii de stat a ţărilor române: NICOLAE COPOIU 33
Bătălia pentru eliberarea Ucrainei apusene: A.M. VASILEVSKI 37
Calea cea mai scurtă spre Roma. Monte Cassino: JAQUES ROBICHON 42
Lipa, un Oradour istrian: PETRE IOSIF 48
Salah al-Din. O „sabie loială" împotriva cruciaţilor: MANOLE NEAGOE 50
Portrete politice din anii interbelici. Nicolae Titulescu, I.G. Duca: CONSTANTIN XENI 54

● **Cărţi sosite la redacţie**...49 ● **Zîmbete din cronici**...61 ● **Poşta** Magazin istoric...62

23 august 1944 - 6 martie 1945

POLITICA DE ALIANŢE A P.C.R. ÎN LUPTA PENTRU UN GUVERN DE ÎNNOIRI REVOLUŢIONAR-DEMOCRATICE

ION ALEXANDRESCU

La 29 noiembrie, în ședința Consiliului de Miniștri, reprezentanții F.N.D. au pus cu fermitate problema înlocuirii ministrului de Interne, N. Penescu și numirea titularului la Ministerul de Război. Miniștrii național-țărăniști au refuzat discutarea acestor chestiuni și au cerut încetarea atacurilor împotriva colegului lor de la Interne, amenințînd că dacă acesta va fi nevoit să plece din guvern se vor retrage în bloc și vor cere primului ministru să prezinte demisia întregului cabinet.

Liberalii, care formal se găseau în afara conflictului propriu-zis, i-au urmat pe național-țărăniști — așa cum făcuseră, de altfel, cu consecvență începînd din a doua jumătate a lunii septembrie 1944. Ei și-au definit poziția printr-o declarație citită de George Fotino în ședința Consiliului de Miniștri, în care se pronunțau pentru „respectul total al acordului care a stat la originea acestui guvern"; în cazul nerespectării acestuia, miniștrii liberali se socoteau „îndatorați a ruga pe dl. președinte al Consiliului de Miniștri să binevoiască a prezenta M.S. Regelui demisia guvernului".

La 2 decembrie, miniștrii național-țărăniști și cei liberali și-au dat demisia, forțînd în acest fel căderea întregului cabinet. Față de acest act de șantaj politic, miniștrii F.N.D. au reacționat refuzînd să-și dea încuviințarea pentru demisia guvernului, apreciind că „în momentul cînd țara trebuie să fie unitară pentru ducerea războiului pînă la capăt, pentru redresarea economică și pentru respectarea perfectă a condițiunilor armistițiului, nu era permisă o nouă criză de guvern".

P.N.Ț. și P.N.L. au insistat în hotărîrea lor și, ca atare, generalul C. Sănătescu a prezentat demisia guvernului. În seara zilei de 2 decembrie regele l-a însărcinat pe generalul N. Rădescu cu formarea noului cabinet.

Echilibrul precar

Noul guvern, format la 6 decembrie, avea aproape aceeași componență și repartizare a portofoliilor ca și cel anterior. Primul ministru, N. Rădescu a preluat și interimatul la Interne, iar generalul Ion Negulescu a primit Departamentul de Război. Celelalte ministere au păstrat în fruntea lor pe vechii titulari. Guvernul era expresia unui anume echilibru vremelnic stabilit între forțele sociale și politice în luptă, cu un cîștig — ce e drept minim — pentru forțele de stînga. Chiar dacă ele nu reușiseră să impună în fruntea celor două ministere (Interne și Război) pe reprezentanții lor, Penescu fusese înlăturat, iar locul vacant de la Ministerul de Război fusese completat. Datorită creșterii valului revoluționar partidele burgheze nu mai puteau recuceri pozițiile pierdute. Dar nici forțele democratice, deși într-un continuu ascendent, nu erau încă pregătite pentru asaltul hotărîtor.

Primul ministru, generalul N. Rădescu, considera guvernarea sa ca pe o continuare a celei precedente „în sensul că în afară de două schimbări, întreg guvernul trecut face parte din actualul cabinet". „În ce privește programul de lucru al guvernului — afirma el — mi-am însușit programul pe care cele patru partide din guvernarea trecută l-au stabilit de comun acord", adăugîndu-i cîteva puncte fără de care „n-aș fi convenit să accept Președinția Consiliului". Dintre cele cîteva puncte, amintim: restabilirea ordinei și disciplinei în țară — ceea ce în concepția forțelor reprezentate de Rădescu însemna ca muncitorii să nu mai înlăture din proprie inițiativă conducerile reacționare ale întreprinderilor sau să instaleze noi prefecți și primari în locul celor compromiși —, armistițiul politic și de presă în înfruntarea dintre partidele politice, suprimarea gărzilor patriotice și luarea imediată a unor măsuri în vederea pregătirii alegerilor comunale.

Constituirea noului guvern nu a limpezit deloc situația politică, deși, imediat după instaurarea sa, lideri ai partidelor politice și-au manifestat acordul față de considerațiile programatice personale ale primului ministru. Echilibrul înregistrat la începutul lunii decembrie 1944 s-a dovedit precar, și în scurt timp, în ciuda angajamentelor șefilor partidelor politice de a respecta armistițiul politic și de presă, divergențele — estompate doar pentru moment — au ieșit pe primul plan, iar cioc-nirea a căpătat proporții necunoscute pînă atunci.

În fond, devenise limpede că ceea ce despărțea cele două tabere erau problemele mari ale viitorului țării. În declarații, necesitatea și importanța unor reforme sociale erau recunoscute de toate forțele politice; partidele și organizațiile de stînga, în frunte cu P.C.R., cereau însă executarea lor **imediată,** fără a se aștepta sfîrșitul războiului și încheierea păcii. Adversarii lor căutau să amîne cît mai mult aceste transformări și să le golească de esența lor revoluționară.

Un program lucid și consecințele lui

O nouă și profundă criză de colaborare a început sub forma unei polemici dezlănțuite ca urmare a comentariilor făcute de I. Maniu pe marginea Manifestului Consiliului Național al F.N.D., publicat cu prilejul Anului nou 1945. Partidele burgheze apreciau că manifestul conține „formulări de spirit revoluționar", avîndu-se în vedere în special îndemnul adresat țărănimii de

a pătrunde cu plugurile pe pămînturile definite ca expropriabile de Platforma-program a F.N.D. Chestiunea agrară, în general, a constituit obiectul unor înverşunate dispute şi a fost unul dintre elementele care au dus la ruperea colaborării în cadrul guvernului între forţele de stînga şi cele burgheze.

Odată cu publicarea, la 28 ianuarie 1945, a Programului de guvernare al F.N.D., confruntările politice s-au intensificat, transformîndu-se într-o veritabilă criză în sînul cabinetului Rădescu. Faţă de Platforma F.N.D. publicată în septembrie 1944, Programul de guvernare conţinea unele modificări în sensul cointeresării şi atragerii efective la realizarea sa a unor pături şi categorii sociale cît mai largi. Astfel, se preciza caracterul imperativ al înfăptuirii **imediate** a reformei agrare, prin confiscarea — şi nu exproprierea — pămîntului, stabilindu-se, totodată, categoriile de terenuri supuse confiscării. Schimbarea termenului de „expropriere" (care în concepţia partidelor burgheze presupunea că expropriatul va primi o despăgubire) cu acela de „confiscare" fără nici o despăgubire a moşierimii, a determinat proteste vehemente din partea burgheziei şi moşierimii, care vedeau în aceasta o ştirbire şi, totodată, un precedent pentru desfiinţarea proprietăţii privat-capitaliste asupra mijloacelor de producţie; noua formulare exprima însă mult mai clar interesele maselor ţărăneşti, a căror atragere la luptă alături de clasa muncitoare era elementul esenţial al politicii de alianţe preconizată de P.C.R. în vederea cuceririi puterii. Urmărind cointeresarea micii burghezii şi chiar a unei părţi a burgheziei industriale şi bancare la acţiunea de refacere economică a ţării, forţele democratice au renunţat pentru acel moment la naţionalizarea Băncii Naţionale a României şi a celor 18 mari bănci precum şi la controlul cartelurilor şi naţionalizarea marilor întreprinderi din industria de bază, obiective esenţiale în Platforma F.N.D.

Rezultat al analizei realiste a problemelor complexe pe care le ridica dezvoltarea democratică a ţării, al supleţei tactice a P.C.R., programul se adresa către „toţi patrioţii, toţi democraţii sinceri, toate grupările politice şi profesionale, pe care le cheamă să adere la program şi să se încadreze în efortul comun". Prin prevederile sale, programul propus de forţele revoluţionare a avut o largă audienţă din partea celor mai diverse pături ale populaţiei, ale unor grupări şi personalităţi politice, creînd condiţii şi pentru colaborarea cu o parte a burgheziei.

Noutăţile aduse faţă de Platforma F.N.D. au avut o mare eficienţă. Pe lîngă partidele şi organizaţiile politice componente ale Frontului Naţional-Democratic, la Programul de guvernare au aderat multe alte grupări politice sau profesionale, inclusiv numeroase organizaţii judeţene ale P.N.Ţ. şi P.N.L., precum şi dizidenţa naţional-ţărănistă de sub conducerea lui Anton Alexandrescu. Pentru realizarea sa, va colabora de asemenea cu forţele democratice şi gruparea din P.N.L. de sub şefia lui Tătărescu.

Sesizînd marea sa forţă de atracţie în rîndul maselor, P.N.Ţ. şi P.N.L. au respins şi acest program. Delegaţia permanentă a P.N.L. întrunită la 5 februarie în casa lui C.I.C. Brătianu, a adoptat un comunicat, rămas nepublicat şi comentat în manuscris, prin care se grăbea să „respingă aceste metode revoluţionare care pot compromite încrederea în principiile de proprietate şi de muncă ordonată..."; se ridica de asemenea împotriva aprecierii conform căreia numai un guvern F.N.D. ar fi putut realiza „restabilirea suveranităţii ţării în Ardealul de nord şi repatrierea prizonierilor români...".

Activitatea intensă desfăşurată de partidele şi organizaţiile de stînga pentru instaurarea unui guvern al F.N.D. a luat un curs tot mai pronunţat, concretizîndu-se în numeroase demonstraţii de stradă în timpul cărora combativitatea deosebită a manifestanţilor a reliefat hotărîrea maselor de a instaura un guvern care să îndeplinească Programul de guvernare al F.N.D. Procesul de ocupare pe cale revoluţionară a primăriilor şi prefecturilor şi de instalare a reprezentanţilor forţelor democratice în fruntea acestora a reînceput cu o vigoare neobişnuită. Lupta pentru democratizarea aparatului de stat, demonstraţiile organizate împotriva majorităţii burgheze a guvernului se îmbinau tot mai strîns cu acţiunea ţărănimii pentru ocuparea pămînturilor moşiereşti. Frămîntările în jurul reformei agrare au depăşit caracterul discuţiilor programatice, pe primul plan trecînd acţiunile practice pentru împărţirea pămîntului. În ziua de 10 februarie 1945, Comitetul Central al Frontului Plugarilor a lansat un apel, în care se spunea, printre altele: „Fraţi plugari! A sunat ceasul ca ogorul pe care îl munciţi să fie al vostru, nu al moşierilor [...]. Aşa gîndim noi toţi din Frontul Plugarilor. La fel ca noi gîndesc şi toţi patrioţii uniţi cu noi în Frontul Naţional-Democratic [...] Sutele şi sutele de mii de patrioţi — muncitori, ţărani, ingineri, agronomi, profesori, preoţi, medici, meseriaşi, funcţionari — care alcătuiesc Frontul Naţional-Democratic, au hotărît:

Reforma agrară trebuie imediat înfăptuită!

Înfăptuitorii ei trebuie să fiţi voi, plugarii, ajutaţi şi sprijiniţi de toţi acei care vor binele ţării [...] Nu avem timp de pierdut. Treceţi imediat la lucru!"

Chemarea Comitetului Central al Frontului Plugarilor a avut drept consecinţă generalizarea, în scurt timp, în întreaga ţară a confiscării cu de la sine putere a pămînturilor moşiereşti.

Viaţa politică din România cunoscuse profunde mutaţii. **Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism** apreciază că „în aceste ample lupte de clasă economice, sociale şi politice s-a cimentat alianţa dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare, s-a întărit unitatea cu intelectualitatea şi cu alte categorii sociale, s-a consolidat frăţia oamenilor muncii români, maghiari, germani şi de alte naţionalităţi, s-a

Un moment din timpul demonstrației de masă organizată la București la chemarea forțelor de stînga în ziua de 24 februarie 1945

schimbat raportul de forțe în țară, crescînd rolul maselor populare în întreaga viață politică".

În condițiile în care majoritatea poporului se pronunțase pentru programul propus de forțele democratice și lupta pentru înfăptuirea lui, iar reprezentanții F.N.D. din guvern și-au intensificat presiunea împotriva miniștrilor burghezi, cercurile reacționare, alarmate și înfricoșate, au trecut la măsuri de reprimare.

Belicosul prim-ministru...

Primul ministru N. Rădescu — părăsindu-și rolul de arbitru în care se erijase pînă atunci — a trecut treptat, dar net, de partea acelora care luptau împotriva forțelor revoluționare. La 11 februarie 1945, în cuvîntarea rostită la Cinematograful Aro, el s-a pronunțat împotriva participării muncitorimii la viața politică, a condamnat acțiunile P.C.R. și ale forțelor de stînga de împărțire a pămînturilor moșierești peste capul unora dintre autorități. Președintele Consiliului de Miniștri a luat atitudine împotriva modalităților de rezolvare a problemelor sociale și economice preconizate de forțele democratice. A doua zi, 12 februarie, într-o cuvîntare rostită la radio, generalul Rădescu a făcut o nouă pledoarie pentru organizarea rezistenței împotriva ofensivei forțelor revoluționare.

Încurajate astfel, elemente reacționare au trecut la acțiuni provocatoare: atacuri, de multe ori armate, împotriva manifestanților, a sediilor organizațiilor democratice etc. La 15 februarie, Ministerul de Interne a transmis tuturor unităților sale un ordin prin care, referindu-se la dispozițiile primului ministru, le cerea să împiedice cu forța acțiunile maselor de a înlocui elementele reacționare din fruntea prefecturilor și primăriilor. Se aluneca, deci, în fapt pe o pantă la capătul căreia se afla războiul civil. Însuși primul ministru declara în ședința Consiliului de Miniștri din 16 februarie 1945 că „în situația pe care o am [...] dacă este nevoie să ajungem la război civil, îl voi face, domnilor, oricare ar fi rezultatul!"

Riposta forțelor de stînga, bazată pe sprijinul maselor largi ale poporului a fost însă promptă. „Vom împiedica — preciza în numele P.C.R. în una din ședințele guvernului, Gheorghe Gheorghiu-Dej — prin toate mijloacele încercarea de a transforma lupta din interior în război civil".

...și riposta maselor

Zi de zi, zeci și sute de mii de oameni s-au revărsat pe străzile orașelor într-un torent ce nu mai putea fi stăvilit, zădărnicind împotrivirile reacțiunii și încercările ei de a recurge la acțiuni forte. Formațiunile patriotice, aflate sub conducerea directă a comitetelor de partid, menținute și întărite în pofida nenumăratelor cereri ale reprezentanților P.N.L. și P.N.Ț. de a fi dezarmate, aveau la începutul lunii martie 1945 un efectiv de peste 70 000 oameni ai muncii. Ele asigurase-ră anterior securitatea sediilor P.C.R. și ale celorlalte organizații democratice, susținuseră activ masele la ocuparea primăriilor, prefecturilor și a pămînturilor moșierești, interveniseră operativ oriunde autoritățile recurseseră la forță spre a stăvili avîntul revoluționar al maselor. Acum, în momentul hotărîtor al luptei pentru putere, formațiunile patriotice erau pregătite să intre în acțiune alături de forțele revoluționare.

Provocările cercurilor reacționare au dat naștere unor episoade sîngeroase, dar n-au reușit să împingă țara în război civil. Punctul culminant al confruntării a fost atins în ziua de 24 februarie cînd, în București și în principalele orașe ale țării, sute de mii de

oameni au demonstrat împotriva manevrelor reacţionare ale reprezentanţilor burghezi din cabinetul Rădescu, pentru un guvern care să pună la baza activităţii sale Programul de guvernare al E.N.D. Folosirea forţei împotriva demonstranţilor s-a soldat cu morţi şi răniţi, dar hotărîrea maselor de a instaura puterea populară nu a putut fi înfrîntă.

De altfel, după această dată, soarta bătăliei pentru putere a fost deja pecetluită în favoarea forţelor revoluţionare. La sfîrşitul lunii februarie 1945, în jurul P.C.R. se raliase imensa majoritate a poporului român, inclusiv armata. Într-o declaraţie din 26 februarie, un grup de generali şi ofiţeri superiori s-au desolidarizat de acţiunile generalului Rădescu, condamnînd planurile acestuia de a folosi armata împotriva poporului.

În faţa uriaşelor presiuni exercitate de masele populare, la 28 februarie, primul ministru a fost silit să demisioneze. Încercarea liderilor P.N.Ţ. şi P.N.L., precum şi a monarhiei de a mai forma un alt guvern cu o majoritate care să le promoveze interesele a fost sortită eşecului. La 6 martie 1945 a fost instaurat guvernul condus de dr. Petru Groza. Pentru prima dată în istoria contemporană a României, clasa muncitoare şi ţărănimea aveau rolul hotărîtor în conducerea ţării. Tot pentru întîia oară, burghezia a pierdut poziţiile dominante în viaţa de stat pe care le deţinuse anterior. Constituirea guvernului de la 6 martie 1945 — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu — „nu a reprezentat o simplă schimbare de guvern, ci o schimbare a însuşi regimului politic din ţara noastră; instaurarea puterii revoluţionar-democratice a muncitorilor şi ţăranilor".

LA ORA 0, MINUS 30 MINUTE

PARASCHIVA NICHITA

„Întreaga perioadă de după 23 August 1944 pînă la sfîrşitul anului 1947 se caracterizează prin mari lupte revoluţionare care au dus la realizarea unor profunde transformări sociale, la înfăptuirea unei politici naţionale de deplină egalitate în drepturi pentru naţionalităţi, la un şir de reforme economice şi sociale în favoarea maselor populare. În aceşti ani s-a desfăşurat o intensă activitate pentru refacerea economiei naţionale, înfăptuirea reformei agrare şi a altor reforme structurale cu caracter democratic revoluţionar, s-a acţionat pentru creşterea rolului clasei muncitoare şi participarea ei directă la conducerea activităţii întreprinderilor. Această etapă a marcat înfăptuirea revoluţiei popular-democratice, instaurarea puterii muncitorilor şi ţăranilor, trecerea poporului nostru pe calea făuririi libere a viitorului său.

În toate aceste mari bătălii de clasă şi mişcări revoluţionare de masă, Partidul Comunist Român s-a afirmat ca cea mai puternică forţă politică din România, îndeplinindu-şi cu cinste misiunea de organizator şi conducător al clasei muncitoare, al maselor largi populare, conducîndu-le cu succes la victorie".

(Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism).

F. N. D. impune guvernul său

La 24 ianuarie 1945, Consiliul Naţional al Frontului Naţional-Democratic a discutat şi acceptat Programul de guvernare propus de Partidul Comunist Român. S-a apreciat cu acel prilej că se creează condiţii favorabile instaurării unui guvern al forţelor real democratice prin eliminarea definitivă de la guvernare a cercurilor reacţionare burgheze grupate în jurul partidelor politice conduse de Iuliu Maniu şi C.I.C. Brătianu. Puţini au fost cei care au exprimat îndoieli asupra unei asemenea posibilităţi. Dintre aceştia s-a remarcat Şerban Voinea, lider social-democrat cu orientare de dreapta, care şi-a exprimat unele rezerve: „Lansînd un Manifest şi un Program de guvernare al F.N.D.-ului, pornim la o campanie de răsturnare a coaliţiei actuale. Se pune întrebarea dacă e sau nu util să facem aceasta şi dacă e bine s-o facem sub forma aceasta, dacă e bine ca noi să fim aceia care să deschidem această criză. Din punct de vedere tactic nu găsesc că e bine".

Interesant este, însă, faptul că după această şedinţă, participînd împreună cu Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Vasile Luca la pregătirea pentru publicare a textului programului, Şerban Voinea şi-a învins îndoiala. În urma discuţiilor din cadrul Consiliului Naţional al F.N.D. s-a ajuns la formularea din Programul de guvernare care preciza: „Experienţa făcută de guvernele de coaliţie de pînă acum arată clar că ţara şi poporul român au nevoie **de un guvern adevărat democrat,** ieşit din concentrarea într-un singur front — F.N.D. — a tuturor forţelor democratice, legate temeinic pe baza unui program unitar de guvernare a ţării ale cărei probleme vitale să fie imediat soluţionate".

Ideea a fost îmbrăţişată cu entuziasm de masele largi muncitoare de la oraşe şi sate şi susţinută în adunările populare şi demonstraţiile de stradă ce au avut loc în februarie şi în primele zile ale lunii martie 1945. După 21 februarie,

cînd miniștrii F.N.D. l-au somat pe generalul Nicolae Rădescu să prezinte demisia guvernului, forțele revoluționare muncitorești-țărănești și-au precizat și formula viitorului guvern.

Experiența cîștigată în cele cinci luni ce trecuseră de la 23 August 1944 arăta că lipsa unității de vederi într-o serie de probleme majore dintre forțele guvernamentale, conservatorismul cercurilor conducătoare ale vechilor partide burgheze nefasciste fuseseră cauza esențială a decalajului crescînd dintre opera pozitivă — mult redusă față de posibilități — a guvernelor respective, pe de o parte și cerințele fundamentale ale maselor largi populare, pe de altă parte. Era clară necesitatea unui guvern care să adopte Programul de guvernare al F.N.D. ca program de acțiune imediată. În noul cabinet trebuiau să predomine forțele muncitorești-țărănești, singurele în măsură să asigure îndeplinirea pînă la capăt și în interesul poporului a transformărilor democratice structurale începute prin victoria insurecției din august 1944. Tot atît de clară devenise imposibilitatea continuării conlucrării F.N.D. cu P.N.Ț. (Maniu) și P.N.L. (Brătianu), partide care se manifestau tot mai mult ca principale adversare ale procesului de transformări democratice în România.

În ședința Consiliului Național al F.N.D. din 26 februarie 1945, exprimînd punctul de vedere formulat pînă atunci în discuțiile purtate în cadrul Frontului Unic Muncitoresc asupra componenței viitorului guvern, Lotar Rădăceanu (P.S.D.) arăta: „E o propunere ca să tindem prin eliminarea partidului liberal oficial și național-țărănist oficial [de la viitoarea guvernare — **n.a.**] la o formulă de concentrare democratică mai largă, prin atragerea grupului național-țărănist în frunte cu Anton Alexandrescu, care după cum sîntem informați a început o acțiune, spre a se încadra în Front [F.N.D. — **n.a.**] [...] În afară de această ramură democrată, căutăm o înțelegere cu gruparea liberală a lui Tătărescu, care de asemenea reprezintă o grupare burgheză mai mult sau mai puțin democrată, dar dispusă să colaboreze cu F.N.D." Asupra acestei colaborări nu se ajunsese însă la un acord deplin la acea dată. În cadrul tratativelor duse cu reprezentanții F.N.D. Gh. Tătărescu își exprimase acordul de principiu pentru o colaborare pe baza programului acestei coaliții, dar nu se lămuriseră încă în amănunt toate problemele importante privind viitoarea guvernare. Forțele de stînga în frunte cu P.C.R. și P.S.D. considerau necesară și utilă o colaborare cu gruparea tătărescianâ, avînd în vedere acordul acesteia cu principalele obiective din Programul F.N.D. și opoziția ei față de cercurile politice din jurul lui Maniu și Brătianu, dar, în același timp, în rîndurile cadrelor conducătoare ale celor două partide muncitorești exista o justificată aversiune față de Tătărescu, datorită poziției antimuncitorești a guvernului pe care acesta îl prezidase în perioada antebelică.

Pe cale constituțională...

În februarie 1945, confruntările politice în problema guvernului au ajuns la o intensificare deosebită. Reacțiunea a recurs chiar la folosirea armelor împotriva maselor care manifestau pentru guvern F.N.D. O serie de provocări ale reacțiunii arătau limpede existența pericolului ca lupta politică să se ascută pînă la război civil. Partidul comunist și celelalte forțe politice din F.N.D. erau decise să facă totul pentru a evita o asemenea evoluție a evenimentelor. În cuvîntarea ținută în ziua de 24 februarie, după atacul armat al reacțiunii împotriva demonstranților, Lucrețiu Pătrășcanu spunea: „Noi am plecat să demonstrăm pașnic, dar am fost întîmpinați cu focuri de arme. Sîntem provocați... Îndemnul nostru: fiecare din noi să se considere de astăzi înainte un soldat, pentru ca să înfăptuim prin forța noastră, a maselor populare, adevăratul guvern al F.N.D." Referindu-se la aceeași chestiune, Gh. Gheorghiu-Dej declara, două zile mai tîrziu: „Tendința de a transforma criza politică prin care trecem în război civil trebuie împiedicată cu toată hotărîrea. Această tendință a rămas și mai departe un pericol foarte serios și cere din partea noastră multiplicarea forțelor, pentru a o împiedica să fie aplicată în practică".

Pornind de la aprecierea că în acele împrejurări, după cum spunea dr. Petru Groza, F.N.D. trebuia să ajute „pe rege în a lua o hotărîre, dar în același timp să strîngem legătura cu masele", forțele de stînga și-au mobilizat întreg efectivul, au atras de partea lor noi grupări politice, au intensificat asaltul primăriilor și prefecturilor și au urgentat măsurile pentru înfăptuirea reformei agrare. Se limita astfel la maximum posibilitatea de manevră a cercurilor reacționare. În ședința Consiliului Național al F.N.D. din 26 februarie 1945, Gh. Gheorghiu-Dej a recomandat lui Romulus Zăroni — pe atunci subsecretar de Stat la Ministerul Agriculturii — „să dea directive, instrucțiuni concrete agronomilor, țărănimii, comitetelor sătești, pentru intensificarea acțiunii de aplicare în practică a reformei agrare, care trebuie grăbită ca să cuprindă întreaga țară, pentru a pune pe reacționari în fața unui fapt împlinit". Lui Teohari Georgescu, subsecretar de Stat la Ministerul de Interne, i s-a cerut „să păstreze contactul cu prefecții noștri [ai F.N.D. — **n.a.**], cu primarii, să le dea dispoziții, să se intereseze în special de continuarea mai hotărîtă a înlocuirii primarilor și prefecților acolo unde aceste schimbări nu s-au produs încă".

Marile acțiuni revoluționare ale maselor de intensificare a democratizării organelor locale ale administrației de stat și de expropriere a moșierimii, mitingurile și demonstrațiile de stradă ce au avut loc în acele zile pe tot întinsul țării au îngustat și mai mult pozițiile politice ale vîrfurilor reacționare ale claselor exploatatoare și au constituit principala formă de presiune a majorității poporului asupra Palatului, pentru a-l determina pe rege să accepte guvernul cerut de mase.

În cadrul numeroaselor întrevederi cu reprezentanții

Pe tot cuprinsul țării, masele populare cereau instaurarea unui guvern democratic.

F.N.D. și ai diverselor categorii sociale (intelectuali, muncitori etc.) sau instituții (cum a fost reprezentantul bisericii ortodoxe) s-a cerut regelui să țină seama de voința maselor.

...sau prin asalt cu armele?

Acționînd cu stăruință pentru a asigura instaurarea noului guvern prin angajarea în lupta politică a maselor largi ale poporului, Partidul Comunist Român a întărit în același timp și detașamentele înarmate ale clasei muncitoare, pentru ca, prin intermediul lor, la caz de nevoie, să forțeze cercurile burgheze reacționare să renunțe la pozițiile deținute în guvern. „Partidul — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea la Adunarea festivă consacrată celei de-a 25-a aniversări a guvernului instaurat la 6 martie 1945 — pregătise puternice forțe de luptă — inclusiv formațiunile patriotice și alte unități și detașamente înarmate ale clasei muncitoare — organizase ținerea unor mari demonstrații populare, în vederea răsturnării prin forță, dacă ar fi fost nevoie, a guvernului Rădescu".

Comuniștii și-au extins legăturile în rîndurile armatei, atît în cadrul trupei cît și al ofițerilor și generalilor. În unitățile și formațiunile militare din aproape toate județele țării existau celule de partid sau grupe de soldați și ofițeri simpatizanți ai P.C.R. În luna februarie 1945, spre exemplu, organizația P.C.R. din Capitală avea legături cu ofițeri și soldați din circa 24 comandamente importante, unități și formațiuni militare. Frontul Național-Democratic a adresat în acele zile numeroase chemări ofițerilor, subofițerilor și soldaților: „Nu executați ordinele generalului Rădescu și ale oamenilor săi de a trage în popor! Nu vă pătați mîinile cu sîngele poporului nostru! Alăturați-vă luptei maselor populare!"

Totodată, comuniștii au menținut și întărit formațiunile de luptă patriotice, care îndepliniseră un rol important în înfăptuirea insurecției din august 1944. După cum arăta tovarășul Emil Bodnaraș, în expunerea televizată în ziua de 7 aprilie 1971, partidul comunist crease aceste formațiuni nu numai în vederea „luptei împotriva mașinii de război hitleriste, dar urmau în continuare să servească realizării, la nevoie cu forța armată, a obiectivelor pe care Partidul Comunist Român le avea înscrise în programul său general de acțiune, de eliberare nu numai națională, dar și socială a clasei muncitoare, a oamenilor muncii". La 15 ianuarie 1945, Secția II a Marelui Stat Major comunica Președinției Consiliului de Miniștri că pînă la acea dată fuseseră identificate gărzi înarmate aparținînd P.C.R., Uniunii Patrioților sau MADOSZ-ului în orașele București, Constanța, Craiova, Galați și Sibiu, la Uzinele Vulcan și Mărgineanca, precizînd că asemenea formațiuni erau în curs de organizare și în județul Hunedoara; nota respectivă aprecia totodată că numărul gărzilor muncitorești înarmate identificate pînă atunci nu reprezenta decît o parte din cele existente în realitate.

În primele zile ale lunii martie 1945, la București existau formațiuni patriotice în numeroase întreprinderi: Atelierele S.T.B. „Ștefan cel Mare", în fabricile „Leonida", „Otto Gagel", „Lemaître", „Asan", „Ford Română", Atelierele Grivița-locomotive, Grivița-vagoane, Atelierele București-triaj, Societatea „Distribuția", la tipografiile „Cartea româ-

nească", „Viitorul", „Dacia traiană" și în cadrul unor sindicate ale muncitorilor ospătari. Formațiunile patriotice erau organizate pe grupe a cîte 9 luptători, plutoane, companii și batalioane.

În acea perioadă Comandamentul Central al Formațiunilor de luptă patriotice făcuse o serie de pregătiri ca în cazul în care regele nu ar accepta guvernul propus de F.N.D., să treacă la ocuparea prin forță a principalelor instituții de stat din București. Se preconiza ocuparea sediilor Președinției Consiliului de Miniștri, Ministerului Afacerilor Interne, Marelui Stat Major, Comandamentului Militar al Capitalei, Direcției Generale a Poliției și Prefecturii Poliției Capitalei, Palatul Telefoanelor, postul de radio-emisie Băneasa, cîteva depozite de muniții și ridicarea de baricade în 18 puncte — intersecții de străzi — din București, pentru a bloca accesul spre centrul orașului. S-au întocmit planuri minuțioase pentru ocuparea centralei telefonice și telegrafice a Marelui Stat Major din strada general Cristescu, a postului T.F.F. „Venus" al Marelui Stat Major de pe strada dr. Lister și pentru neutralizarea a 15 unități militare din Capitală.

Misiunea de ocupare a obiectivelor stabilite urma să fie încredințată unor grupuri de manifestanți înarmați, încadrate de echipe de șoc și de unități de luptă dotate cu armamentul necesar și transportate în camioane. La ora 0, minus 30 minute, grupurile de șoc, înarmate cu grenade și pistoale, trebuiau să pătrundă în instituțiile principale, evitînd pe parcurs orice incidente, să ia măsuri grabnice pentru menținerea intactă a imobilelor și arestarea elementelor reacționare cunoscute.

Pentru conducerea și coordonarea acțiunii s-au organizat șapte posturi de comandă — unul central și alte șase pe sectoare. Instrucțiunile prevedeau ca pînă în seara zilei de 4 martie la postul de comandă central să se asigure un detașament compus din 16 oameni de legătură, iar la celelalte posturi de comandă cîte o grupă care trebuia să asigure legătura permanentă cu unitățile în subordine, cu postul de comandă central și cu batalioanele vecine.

Aceste planuri n-au fost însă aplicate. Monarhia și cercurile burgheziei conservatoare au fost silite să accepte instaurarea guvernului revoluționar-democratic cu caracter preponderent muncitoresc-țărănesc sub presiunea luptei politice de masă și a acțiunilor duse în cadrul guvernului. În ziua de 6 martie 1945, concomitent cu desfășurarea amplei adunări populare din Piața Națiunii [azi Piața Unirii — **n.r.**], batalioane ale formațiunilor patriotice cu un efectiv de 11 000 oameni, au traversat orașul, venind de la stadionul Giulești pînă în piață*. Ambele manifestații arătau că, de fapt, masele populare de la orașe și sate erau mult mai puternice decît cercurile reacționare. Această realitate a fost consfințită și de drept prin instaurarea de către poporul muncitor a regimului democrat-popular. După numeroasele și îndelungatele tergiversări, în cele din urmă regele a semnat decretul de numire a guvernului condus de dr. Petru Groza. Nici nu se putea altfel. Așa indica mersul istoriei. „Victoria de la 6 Martie — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu a venit de la sine și nici nu a fost adusă din afară; ea a fost cîștigată prin luptă, prin jertfe grele date de forțele revoluționare din România".

---

* Despre modul în care partidul comunist a pregătit instaurarea guvernului de la 6 martie 1945 vezi și lucrarea **România în anii revoluției democrat-populare 1944-1947,** Editura Politică, 1971, pp. 105-129.

GENERALE RĂDESCU, VĂ VOM SILI SĂ DEMISIONAȚI

GHEORGHE I. IONIȚĂ, MARIAN ȘTEFAN

19 februarie 1945. Din inițiativa primului ministru, generalul Nicolae Rădescu, regele Mihai își pune semnătura pe un decret-lege, fără ca documentul să fi fost supus în prealabil — așa cum prevedeau normele — dezbaterii Consiliului de Miniștri.

Simplă neglijență? Nicidecum. E o acțiune premeditată, cu scop cît se poate de precis. Decretul-lege prevede desființarea subsecretariatelor de Stat de la Ministerul de Interne; unul dintre posturi este deținut de către un reprezentant al partidului comunist și tocmai pentru înlăturarea lui s-a pus la cale această stratagemă.

Reacția forțelor revoluționare e promptă: la indicația Consiliului Național al F.N.D., reprezentantul P.C.R. în cadrul Ministerului de Interne refuză să-și părăsească postul. Într-un comunicat dat publicității, Consiliul Național al F.N.D. arată: „Decretul-lege care poartă semnătura regelui Mihai și contrasemnătura generalului Rădescu [...] nu este decît un act dictatorial făcut peste capul Consiliului de Miniștri, o provocare în plus și o gravă încălcare a acordului politic care a stat la baza formării actualului guvern. Miniștrii Frontului Național-Democratic consideră acest decret ca anticonstituțional și antidemocratic și deci nu țin seama de el".

„Vă spunem împreună cu țara: plecați!"

Ședința Consiliului de Miniștri din ziua de 21 februarie debutează într-o atmosferă de accentuată tensiune. Replicile sînt tăioase. Se renunță la formulările de circumstanță și gîndurile se rostesc direct, hotărît:

„Dr. Petru Groza [vicepreședintele Consiliului de Miniștri — **n.a.**]: Guvernul [Rădescu — **n.a.**] s-a constituit la 6 decembrie 1944 cu membri recrutați din diferite grupări și partide care s-au hotărît să colaboreze. Deunăzi, ieri sau alaltăieri, a văzut lumina zilei un jurnal al Consiliului de Miniștri prin care se desființează trei subsecretariate de Stat. Întrucît din cele trei subsecretariate de Stat desființate unul cădea, conform acordului nostru care stă la baza constituirii guvernului, în lotul F.N.D., desigur că noi nu putem admite acest lucru, nici ca fond și cu atît mai puțin ca formă... Această procedură arată că am ajuns la o adîncire în căderea noastră pe panta acestor complicațiuni politice, de unde nu se mai poate trece mai departe și este cel mai firesc și cel mai natural lucru pe care îl așteptăm, ca regulă elementară, ca domnul prim-ministru, ca domnul președinte al Consiliului nostru să tragă toate consecințele. Noi denunțăm acordul și cerem domnului prim-ministru, care a constituit acest guvern în baza unui acord cu partidele liberal, național-țărănesc și F.N.D. să prezinte demisia cabinetului...

Generalul N. Rădescu: Domnilor miniștri, întrucît nu mă socotesc în vină după nici o formă, declar de la început că nu demisionez...

Dr. Petru Groza: Eu văd, domnule general Rădescu, că dv. vă pregătiți pentru o lovitură de stat, ca să înlăturați democrația și să introduceți dictatura. O spun serios.

Generalul N. Rădescu: Dv. vreți să schimbați prefecții din țară. Ce drept aveți dv. să schimbați prefecții? Vă rog să răspundeți la această chestiune... Nu va fi guvern F.N.D. în țară la noi!

Gh. Gheorghiu-Dej [ministrul Comunicațiilor — **n.a.**]: Ați spus că nu vreți să demisionați... Este o situație destul de critică, pe care nu putem s-o negăm, însă noi vă vom sili să demisionați... Nimeni nu se poate crampona la guvern atîta vreme cît țara se găsește în primejdie. Soluția este demisia dv. și noi o vom obține. Vom ridica poporul și vă vom arăta noi ce înseamnă voința poporului... Vă spunem împreună cu țara: plecați! Noi știm ce reprezentăm în țară. Este în interesul țării să plecați!

Dr. Petru Groza: Concluzia: din clipa de față aceasta nu mai este o guvernare democratică, ci o dictatură. Dixi et salvavi animam meam! (Am spus și mi-am salvat sufletul)".

Din aceste clipe, guvernul își încetează practic activitatea, nemaiputînd acționa ca un organ unitar. Colaborarea dintre miniștrii F.N.D. și ceilalți membri ai guvernului nu mai este posibilă.

În ultimele săptămîni, viața politică internă avusese o asemenea evoluție încît ruptura devenise iminentă. Sub presiunea forțelor revoluționare, generalul Rădescu renunțase la masca „neutralității" și își preluase în mod deschis rolul de apărător al vechilor rînduieli. În acele momente — hotărîtoare pentru soarta bătăliei puterii — se petrecuseră însă serioase mutații în dispozitivul celor două tabere.

În februarie și în primele zile ale lunii martie asaltul primăriilor și prefecturilor adusese organele administrației de stat, în marea lor majoritate, în mîna forțelor revoluționare, scoțîndu-se astfel o mare parte din teritoriul țării de sub controlul majorității reacționare a guvernului. Ofensiva declanșată de țărănime împotriva moșiilor — sprijinită cu însuflețire de clasa muncitoare — releva uriașul potențial revoluționar al lumii satelor, element tonifiant al luptei pentru cucerirea puterii.

Cercurile reacționare care gravitau în jurul P.N.Ț. și P.N.L. au trecut prin momente de derută. Grupări însemnate din rîndurile acestor partide, înțelegînd esența reacționară a politicii liderilor lor Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, începuseră să șovăie. În același timp, ele găseau în Programul de guvernare al F.N.D. prevederi care, în acele momente, exprimau și multe din interesele lor majore. Drept urmare, numeroase organizații locale ale P.N.Ț. și P.N.L. (Iași, Neamț, Someș, Brăila, Romanați, Dîmbovița, Roman, Satu Mare, Cluj, Constanța, Cîmpulung etc.) au aderat la Programul de guvernare al F.N.D. În ziua de 23 februarie, gruparea condusă de Anton Alexandrescu s-a desprins din P.N.Ț., alăturîndu-se forțelor de stînga; gruparea liberalilor tătărescieni și-a manifestat și ea acordul de principiu față de punctele programatice formulate de forțele revoluționare. S-au creat, astfel, premise pentru declanșarea unui atac concentric împotriva cercurilor reacționare ale burgheziei române.

Zile grele pentru rege

În ziua de 24 februarie, sute de mii de cetățeni demonstrează pe străzile Capitalei și ale altor mari orașe din țară, cerînd instaurarea unui guvern al F.N.D. Neputînd organiza contramanifestații de amploare și înspăimîntată de năvalnica revărsare a forței populare, reacțiunea recurge la forța ar-

melor. Poliția și jandarmeria primesc ordin să tragă în demonstranți. Cad morți și răniți. Un gest care nu exprimă decît slăbiciunea și izolarea cercurilor reacționare. Seara, generalul Rădescu, într-o cuvîntare radiodifuzată, încercînd să se disculpe, acuză de cele întîmplate pe conducătorii F.N.D. Referindu-se la violența limbajului acelui discurs, Arthur Gould Lee — biograful regelui Mihai — scria: „Glasul lui Rădescu a fost desigur ultimul glas ostil comunismului care a răsunat la postul de radio București".

O explozie de indignare cuprinde întreaga țară. Mii și mii de telegrame sînt trimise regelui, prin care masele cer demisia lui Rădescu. În telegrama purtînd semnăturile miniștrilor F.N.D. se spune: „...În numele poporului adînc revoltat, protestăm cu indignare împotriva asasinării cetățenilor pașnici și cerem demiterea imediată a guvernului condus de călăul Rădescu și arestarea și sancționarea vinovaților răspunzători de masacrul din 24 februarie 1945".

Monarhul se află în mare încurcătură. În ciuda tuturor frămîntărilor sale, nu poate găsi un sprijin real pentru apărarea lui Rădescu. Răbdarea poporului fusese prea mult pusă la încercare. Mînia lui se ridică amenințătoare. Dîndu-i glas, Grigore Preoteasa scria, adresîndu-se lui Rădescu: „Fiecare zi ce trece și te lasă în fruntea guvernului e o grea apăsare pe conștiința fiecărui patriot, pe sufletul fiecărui om cinstit [...] Ura sfîntă a poporului împotriva ta va fi mai mare. Judecata ta va fi mai cumplită".

În cadrul ședinței Consiliului Național al F.N.D. din 26 februarie se discută componența viitorului guvern, stabilindu-se, totodată, ca în noul cabinet să fie incluși și reprezentanții grupărilor conduse de Gh. Tătărescu și Anton Alexandrescu. Pentru a doua zi, miniștrii F.N.D. urmează să se prezinte la rege și să ceară demisia guvernului Rădescu, în locul său urmînd a se forma un cabinet de largă reprezentare democratică. Participanții la ședință sînt cu toții de acord că o instalare a noului guvern pe cale constituțională ar fi soluția ideală; dar dacă monarhul s-ar împotrivi, guvernul — hotărăsc ei — trebuie să fie adus chiar împotriva dorinței sale. „Să-i spunem regelui — se adresează Gheorghe Gheorghiu-Dej colegilor săi participanți la ședință — că în curînd se vor ivi factori care vor amenința însăși monarhia și atunci va fi prea tîrziu. Să-i punem această perspectivă".

Cu această hotărîre, în ziua de 27 februarie, miniștrii F.N.D. se prezintă regelui și-i fac cunoscută propunerea lor privind soluționarea crizei de guvern. Monarhul ezită. Dorește să-l apere pe Rădescu care, prin măsurile sale de mînă forte, i-a dat o clipă iluzia unui ajutor de nădejde. Dar în situația în care se află, atît el cît și șefii celor două partide burgheze — Maniu și Brătianu — reazemul său principal, nu se mai pot opune multă vreme voinței populare. Cel mult, pot întîrzia deznodămîntul.

„Falsa iluzie"

În ziua de 28 februarie, cu tot regretul, regele îi cere generalului Rădescu să-și prezinte demisia. Continuă să ezite, însă, în privința rezolvării imediate a crizei. Încep consultările pentru desemnarea șefului noului cabinet. Cineva îl propune pe Barbu Știrbey. „Prințul, în vîrstă de peste 70 de ani — scria A. Gould Lee — acceptă sarcina cu regret. Dar a doua zi dimineața veni la Palat pentru a-și anunța eșecul..." Faptul nu miră pe nimeni: numai un ignorant ar fi putut crede că bătrînul prinț — scos peste noapte din vitrina cu vechituri a vieții politice burgheze — ar fi putut realiza, în acele condiții, un guvern. Totul fusese doar o manevră pentru a se cîștiga timp.

„A sunat ceasul ca pămîntul pe care îl munciți să fie al vostru"

Tensiunea crește. La Palat e un du-te-vino permanent. Regele nu se poate hotărî. „El nu voia să cedeze — nota A. Gould Lee. Discuțiile continuară fără sfîrșit și fără nici un rezultat".

În ziua de 2 martie, dr. Petru Groza este, în sfîrșit, însărcinat cu formarea noului guvern. Începe însă o perioadă de noi tergiversări. Timp de patru zile, monarhul refuză să aprobe lista, încercînd pe toate căile includerea în cabinet a reprezentanților P.N.Ț. și P.N.L. „Seara, Groza veni din nou cu lista lui — scria A. Gould Lee, referindu-se la ma-

nevrele Palatului — dar Mihai [...] îi ceru să împartă portofoliile, dînd jumătate F.N.D.-ului, iar cealaltă parte țărăniștilor și liberalilor [...] Regele Mihai făcuse această propunere din proprie inițiativă și acum mai rămînea să-i convingă pe șefii principalelor partide. Dar Brătianu și Maniu refuzară să-și dea concursul".

Conducătorii partidelor și organizațiilor politice coalizate în cadrul F.N.D. știu că guvernul mult dorit de mase nu mai poate fi împiedicat. Masele populare așteaptă semnalul pentru a ieși din nou în stradă. Ultimele evenimente demonstraseră limpede că nimeni nu poate folosi armata împotriva poporului. Oricît ar părea însă de ridicol, reacțiunea, în frunte cu regele, contează încă pe intervenția miraculoasă a cercurilor imperialiste din Occident. Faptul este astfel prezentat în articolul **Falsa iluzie,** apărut în **România liberă** din 4 martie 1945: „După Conferința de la Ialta* ne-am izbit de strania interpretare pe care cercurile reacționare o dădeau hotărîrilor luate acolo. Clicile reacționare au socotit suficient să se numească, cu de la sine putere, democrate, uitînd intenționat că a fi democrat înseamnă a uni toate forțele pentru nimicirea fascismului și a vestigiilor sale. Ascunzîndu-se sub principiul astfel falsificat după care la Ialta se hotărîse formarea guvernelor de uniune națională din toate forțele democrate, clicile reacționare din România au dezlănțuit focul împotriva partidelor și organizațiilor realmente democrate. O analiză amănunțită va arăta cît a contat acest element în acțiunea criminală a generalului Rădescu [...]

Este momentul să se înțeleagă că unitatea între marile națiuni și între toate popoarele iubitoare de pace și libertate, unitate creată prin jertfe comune pe cîmpul de luptă împotriva hitlerismului și prin idealurile comune ale popoarelor, nu poate fi clintită de interesele meschine ale unei clici reacționare".

În ziua de 5 martie, în cadrul ședinței Consiliului Național al F.N.D. se analizează desfășurarea evenimentelor și se stabilesc măsuri concrete pentru a impune regelui voința poporului.

În zorii zilei de 6 martie, echipe speciale distribuie ziarul **Scînteia.** Pe prima pagină este imprimată următoarea chemare din partea Consiliului Național al F.N.D.: „Cetățeni! Veniți la marea întrunire populară de azi 6 martie ora 2 d.a. în Piața Națiunii să manifestați pentru salvarea țării prin instalarea guvernului de largă concentrare democratică în frunte cu dr. Petru Groza".

„La drum sub auspicii fericite"

În cursul dimineții, spre Piața Națiunii se revarsă coloane nesfîrșite de oameni. Muncitori și locuitori din toate cartierele bucureștene, țărani din județele apropiate umplu pînă la refuz piața și străzile învecinate. Citățm din reportajul publicat de ziarul **Scînteia** în ziua de 8 martie: „Un freamăt de nerăbdare străbătea imensul ocean de capete: țara aștepta de trei zile guvernul său, un guvern de concentrare democratică, expresie a voinței maselor largi populare [...] Numeroși ostași ai armatei române se găsesc în rîndurile mulțimii. Iar cînd o delegație de soldați, subofițeri și ofițeri ia loc în fața estradei vorbitorilor, imensa adunare izbucnește într-un tunet de urale: Trăiască armata română democratică!"

Ovațiile celor peste 800 000 demonstranți, lozincile scandate de ei zguduie văzduhul. Ecoul lor se prăvale pînă la Palat. Capitala întreagă e pe stradă și așteaptă. Deocamdată. Căci la un semnal al conducătorilor săi poate lua cu

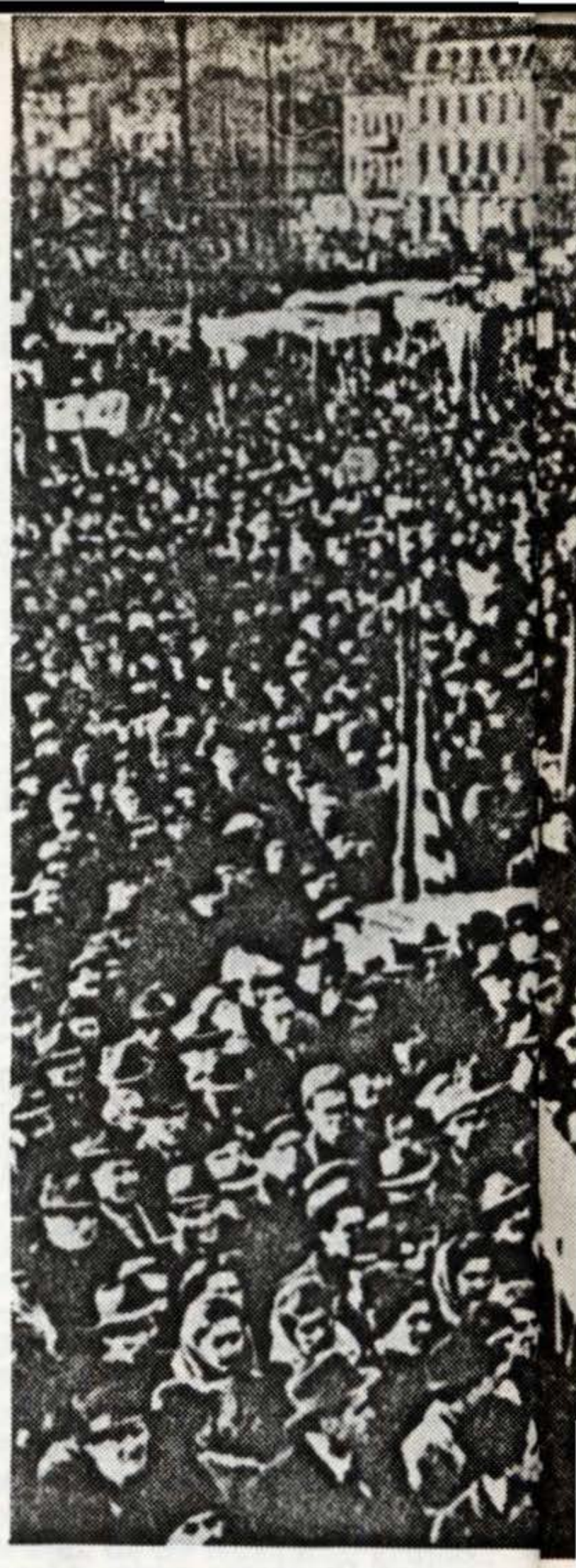

asalt Palatul. Tensiunea ajunge la maximum. Regele își dă seama că nu mai poate întîrzia. Deși în al doisprezecelea ceas, are luciditatea să aprobe lista guvernului. Altfel, istoria României ar fi înregistrat în ziua de 6 martie o altă turnură a evenimentelor pentru a face să triumfe voința populară.

Imediat ce lista guvernului este aprobată de rege, vestea e adusă la cunoștința mulțimii: „Și iată — scria **Scînteia** — că tov. ministru Lotar Rădăceanu anunță știrea, primită în ultimul moment, despre constituirea guvernului de largă concentrare democratică în frunte cu Petru Groza. Imensa adunare izbucnește în urale ce zguduie văzduhul. O dezlănțuire de bucurie nemărginită subliniază această mare victorie a luptei eroice a poporului".

---

* S-a desfășurat în Crimeea, între 4 și 11 februarie 1945, cu participarea conducătorilor U.R.S.S., S.U.A. și Angliei, asistați de principalii lor consilieri politici și militari. Printre alte documente, a fost adoptată și **Declarația asupra Europei eliberate,** care proclama că „stabilirea ordinii în Europa și reconstruirea vieții economice naționale trebuie să fie realizată prin procese care să permită popoarelor eliberate să distrugă ultimele vestigii ale nazismului și fascismului și să creeze instituții democratice conform liberei lor alegeri". (Pentru stenogramele conferinței, vezi **Magazin istoric,** nr. 1-6/1967.)

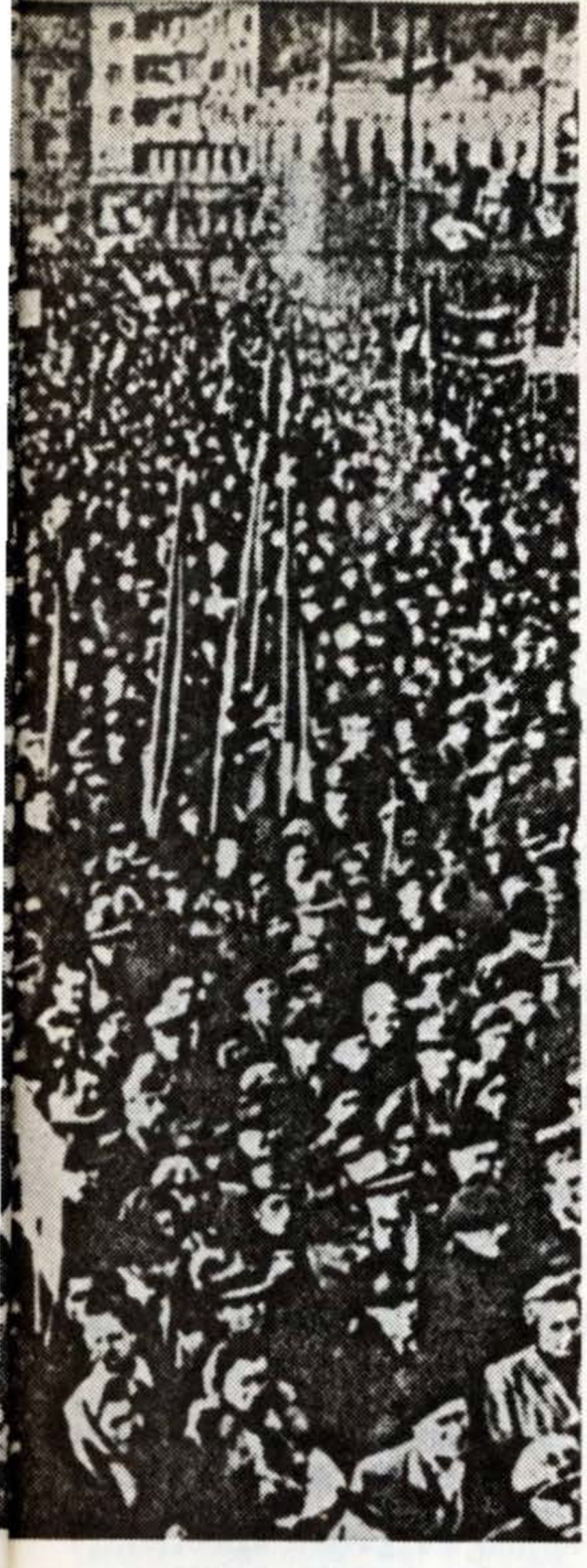

6 martie 1945: voința poporului a triumfat; la București 800 000 cetățeni își manifestă satisfacția pentru formarea guvernului dr. Petru Groza

La tribună se perindă mai mulți vorbitori — Gh. Gheorghiu-Dej, Lotar Rădăceanu, Ion Moga ș.a. — care subliniază importanța și semnificațiile momentelor pe care cu toții le trăiseră. Adunarea adoptă următoarea moțiune: „Noi opt sute de mii de cetățeni din București și plugarii din satele județelor Ilfov, Ialomița, Vlașca și Teleorman, reprezentînd toate categoriile sociale, precum și exponenții autentici ai armatei, ofițeri și soldați, întruniți astăzi 6 martie 1945, în marea adunare cetățenească, salutăm instalarea guvernului Groza, guvern de concentrare democratică și ne angajăm să-l sprijinim din toate puterile noastre, pentru stîrpirea fascismului și refacerea țării".

Imensa mulțime se încolonează și se îndreaptă spre Piața Palatului și apoi spre Piața Victoriei, făcînd o impresionantă demonstrație de simpatie pentru noul guvern. „Adunarea grandioasă din Piața Națiunii, demonstrația majestuoasă din Piața Palatului și hora simbolică din Piața Victoriei — scria ziarul **Scînteia** — exprimă lămurit voința poporului român de a se bucura de un regim cu adevărat democratic și de a păși cu hotărîre în rîndul popoarelor libere și luptătoare pentru nimicirea fascismului".

Înainte de începerea primei ședințe a noului Consiliu de Miniștri, dr. Petru Groza — acest „Decebal imberb, cu cel mai larg, cel mai franc zîmbet, cu capul angulos, umeri lați, pieptul umflat", cum îl caracteriza George Călinescu pe noul prim-ministru — îi primește pe reprezentanții presei, cărora le declară, printre altele: „Sarcinile care apasă pe umerii noștri sînt grele, ele trebuie soluționate pentru că situația actuală din țară este tragică; tragică, datorită unor măsuri și atitudini de întîrziere care au provocat această situație, situație față de care nu ne putem înșirui la discuții. Să înlăturăm cu un ceas mai devreme greutățile din calea noastră.

Este foarte important că pornim la drum sub auspicii fericite; voința populară a fost înregistrată de factorul constituțional. E un rezultat pentru care ne pot invidia alte popoare care au trecut prin grave convulsiuni sociale fără a putea realiza acest perfect acord.

Pornim la lucru, sperăm să putem veni în mod real în ajutorul poporului și al țării în fața cărora ne-am angajat.

Facem apel la toate forțele democratice din această țară, la toți oamenii cu gînd curat să ne ajute. Noi deschidem larg porțile pentru toți oamenii cinstiți.

Nu păstrăm dușmănii. Sentimentul roman al dragostei de oameni este acela care ne conduce, dar același sentiment nu exclude năzuința de a face dreptate, de a fi chiar aspru acolo unde trebuie să fim, pentru a îndeplini ceea ce se așteaptă acolo unde s-a întîrziat pînă acum.

Vom proceda la curățirea aparatului de stat de toate elementele care au împiedicat bunul mers al mecanismului de stat.

Vom păși imediat la îndeplinirea reformei agrare [...] Avem nădejdea că vom anunța foarte curînd și împlinirea altor năzuințe sfinte".

Nu numai politica internă, ci și orientarea internațională a guvernului era clar definită. În aceeași zi, noul prim-ministru adresează telegrame cu conținut asemănător președintelui Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S. — I.V. Stalin, primului ministru al Marii Britanii — W. Churchill și președintelui S.U.A. — F.D. Roosevelt, în care se spune: „În ziua instalării sale la cîrma țării, guvernul României vă trimite salutul său. Pătruns de scopurile marii lupte pe care Națiunile Unite o duc împotriva Germaniei hitleriste, guvernul român vă asigură că România va depune toate sforțările sale pentru grabnica înfrîngere a fascismului. Guvernul român speră că astfel România își va crea o nouă situație internațională care să-i îngăduie participarea la opera de organizare pacifică a lumii de mîine"

În seara de 6 martie 1945, ferestrele Palatului Președinției Consiliului de Miniștri sînt luminate pînă tîrziu după miezul nopții. Se lucrează intens încă din primele ceasuri. Sfîrșea o zi, dar începea o perioadă în care — așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — „procesul revoluționar din România a intrat într-o nouă etapă, al cărui obiectiv era încheierea procesului de desăvîrșire a revoluției burghezo-democratice, înfăptuirea unor transformări social-politice profunde în societatea românească".

București, 6 martie 1945, orele 19,00

«NOUL GUVERN A DEPUS JURĂMÎNTUL»

CRISTIAN POPIȘTEANU

În zilele de început de martie '45, cînd la București aveau loc schimbări hotărîtoare pentru profunda înnoire democratică a țării, atenția opiniei publice internaționale era concentrată asupra evenimentelor ce prevesteau finalul victorios al războiului antihitlerist. Cercul de foc se strîngea spre capitala celui de-al treilea Reich. În mai puțin de zece săptămîni, capitularea necondiționată a Germaniei naziste avea să fie fapt împlinit. Desfășurînd — începînd din 12 ianuarie 1945 — irezistibila ofensivă finală pe un front de peste o mie de kilometri (la cererea aliaților occidentali, acțiunea fusese declanșată, în ciuda vremii nefavorabile, cu opt zile mai devreme de data prevăzută), armatele sovietice se îndreptau în marș de nestăvilit spre Berlin, în vreme ce dinspre apus trupele aliate pătrundeau adînc în teritoriile germane.

În acele zile, de martie 1945, peste 90 la sută din totalitatea știrilor de presă priveau fie direct operațiile de pe teatrele de lupte, fie într-un fel sau altul, evenimente legate de război. Cu tot acest context militar prioritar al informațiilor de presă, evoluția situației din țara noastră și, mai ales, deznodămîntul de la 6 martie 1945 care a evidențiat opțiunea maselor populare din România pentru calea transformărilor structurale ale societății românești, preconizată de forțele revoluționare, democratice, a venit și ea în atenția opiniei publice internaționale. Ieșind considerabil întărite și biruitoare din înfruntarea în viața politică cu cercurile reacționare, forțele de stînga consolidau implicit poziția internațională a României, care-și aducea contribuția la războiul antihitlerist, prin luptele purtate în acele zile de viteji ostași români, cot la cot cu glorioasele armate sovietice, pentru eliberarea Cehoslovaciei de sub ocupația nazistă.

Cele cîteva extrase de presă pe care le comentăm aici* adaugă analizei istoricelor evenimente de acum trei decenii, imaginea lor reflectată peste hotare.

Astfel, Hilpert, corespondentul particular al Agenției franceze de presă, transmitea din București, chiar în seara de 6 martie 1945: **„Criza ministerială, care dura de la 23 februarie, a luat sfîrșit în această seară prin formarea unui guvern de colaborare, prezidat de Petru Groza, șeful Frontului Plugarilor. Vicepreședința cabinetului, ca și Afacerile Externe, au fost încredințate lui Tătărescu, lider liberal disident, fost președinte [de consiliu]. Noul minister [guvern] cuprinde optsprezece departamente și unsprezece subsecretariate de Stat. Șaptesprezece membri din guvern aparțin Frontului Național-Democratic care grupează toate tendințele de stînga. Restul de departamente ministeriale și subsecretariate de Stat este împărțit între personalități disidente ale Partidelor Liberal și Național-Țărănesc, ca și între tehnicieni. Manifestația organizată de Frontul Național-Democratic s-a desfășurat patrusprezece ore la București. Mai multe sute de mii de persoane, adunate în Piața Națiunii, au cerut un guvern al Frontului Național-Democratic, care nu era încă format. Nu se semnalează vreun incident.**

Noul guvern a depus jurămînt regelui în această seară la orele nouăsprezece".

În noaptea de 9 spre 10 martie, postul de radio Moscova se referea la evenimentele din România în termenii următori:

„Criza politică din România a luat sfîrșit, cu formarea unui guvern în care au intrat toate forțele democratice. Timp de mai multe luni, masele populare au cerut insistent lichidarea reacțiunii și judecarea trădătorilor care au ajutat pe ocupanți. Fostul prim-ministru Rădescu, împreună cu o clică reacționară, nu a luat în seamă și nici nu a îndeplinit cerințele poporului, ci, din contră, a încercat să provoace un război civil și să instaureze dictatura. Cu formarea noului guvern Groza, aprobat de mase, s-a format un guvern democratic, care va executa voința poporului".

La 8 martie, Agenția britanică Reuter difuza un comentariu, în care anunța:

„Activitatea noului guvern român, condus de fruntașul organizației de stînga, Frontul Național-Democratic, dr. Petru Groza, este privită cu cel mai mare interes de cercurile politice londoneze. Se crede că viitoarele zece zile vor fi critice pentru evoluția evenimentelor interne din România. Aceste zile vor arăta dacă extremiștii aripii drepte vor putea să îndemne Partidul Național-Țărănist al d-lui Maniu să împiedice desfășurarea pașnică a politicii noului guvern. Noul guvern este o coaliție creată din Frontul Plugarilor, Partidul Comunist, Socialist și Partidul Liberal...".

Referindu-se la larga coaliție de forțe politice a guvernului dr. Petru Groza, în

---

* Documente puse la dispoziția noastră de tovarășa **Lidia Mihăilescu,** arhivist la Arhivele Statului, București.

care erau reprezentate inclusiv cercuri economice burgheze, comentatorul Agenției Reuter scria că în capitala britanică **„se subliniază că aceste măsuri arată clar că n-a existat vreo presiune din-afară, pentru stabilirea unui regim comunist în țară. La Londra se știe că dr. Groza a invitat cele două partide de dreapta, Partidul Național-Țărănist al d-lui Maniu și Partidul Național-Liberal al d-lui Brătianu, să intre în guvern. Se regretă foarte mult că ambele partide au respins această invitație.**

Sarcina acestui guvern, după cum se crede la Londra, va consta în primul rînd în a crea condițiile care să permită dezvoltarea democrației în România“.

Îndîrjita înfruntare dintre reacțiunea română, care sconta chiar o angajare de partea sa a anumitor cercuri occidentale și forțele progresiste, democratice, am găsit-o reflectată în cîteva documente din arhiva primului ministru britanic din acea vreme, Winston Churchill, documente consultate recent la Public Record Office din Londra*. Se regăsește în aceste documente febrilitatea cu care fruntașii reacțiunii contactau oficialități occidentale de la București, ca și întreaga deșertăciune a iluziilor lor. De pildă, instrucțiunile transmise de Foreign Office la București către vicemareșalul aerului, Stevenson și lui Le Rougetel, reprezentantul britanic, în ziua de 9 decembrie 1944, prevedeau ca diplomații britanici „să evite pe cît posibil să-l întîlnească din nou pe Maniu“ și afirmau clar „lipsa intenției de a i se trimite acestuia un mesaj“[1]. Documentele premierului englez redau panica acestor lideri, ele consemnează inevitabilul eșec al tentativei lor de a se opune voinței populare, eșec în urma căruia Churchill și-a dat agrementul pentru adăpostirea generalului Rădescu la Misiunea militară britanică[2].

Dr. Petru Groza și Gheorghe Gheorghiu-Dej în timpul unui miting al oamenilor muncii din Capitală (1945)

Odată cu instaurarea gúvernului dr. Petru Groza, noile perspective ale situației din România erau comentate într-o telegramă transmisă din București de același corespondent particular al Agenției franceze de presă:

„Restabilirea economiei țării este pentru guvernul român problema numărul unu. Sub președinția fie a președintelui Groza, fie a vicepreședintelui Tătărescu, consiliul economic guvernamental se reunește aproape zilnic pentru a examina și a decide măsuri potrivite să amelioreze viața comercială și economică a României și să asigure în consecință executarea stipulațiilor convenției româno-sovietice de armistițiu [...].

Guvernul ține să realizeze redresarea economică pe o largă bază socială. În această chestiune, Gheorghiu-Dej, ministrul Comunicațiilor, a făcut declarații subliniind că în cadrul Programului Frontului Național-Democratic, Partidul Comunist Român insistă asupra faptului că guvernul actual este un guvern de concentrare democratică. Guvernul Groza propune să se lucreze pentru salvgardarea țării cu concursul tuturor claselor sociale care vor trebui, la rîndul lor, să facă dovadă de înțelegerea pe care România o așteaptă de la ele.

Guvernul Groza face actualmente mari eforturi în scopul reorganizării administrației țării, în sens democratic. A decis să se creeze o comisie consultativă politică în fiecare județ. O asemenea comisie va fi formată din șapte membri, delegați de cele șapte partide și organizații politice reprezentate în actualul guvern de concentrare democratică. În regiunea de nord a Transilvaniei comisia va avea 8 membri, un loc fiind acordat reprezentantului Uniunii Populare Maghiare. Prefecții vor trebui să consulte comisia în toate problemele de interes public [...]

O vie activitate politică domnește actualmente în România, unde [...] sindicatele și partidele politice se pot reuni, în mod liber. Astfel, meșteșugarii români tocmai au ținut un congres general la București, care i-a dat ocazia lui Lotar Rădăceanu, ministrul Muncii (socialist) ca și lui Gheorghiu-Dej, ministrul Comunicațiilor (comunist) și lui Vasile Luca, lider comunist român, secretar general al Frontului Național-Democratic, să ceară în termeni călduroși clasei muncitoare române să se unească în scopul de a duce la bun sfîrșit opera de redresare economică, întreprinsă de guvernul Groza, și lupta împotriva fascismului“.

---

* În cercetările de la Public Record Office am beneficiat de solicitudinea Keeperului, dl. J.R.Ede și a colaboratorilor săi.

[1] **From Foreign Office to Bucharest.** Tg. nr. 303, Public Record Office, Fond Premier 3 374/13 a.

[2] Public Record Office, Fond Premier 3, documentele nr. 374/13 a; 374/9; 374/12; 347/12.

În decursul veacurilor, pădurea a fost un aliat al armatelor românești: în luptele dintre daci și romani; la Codrii Cosminului, unde Ștefan cel Mare a înfruntat pe Ioan Albert; la Călugăreni, în marea bătălie în care Mihai Viteazul a învins pe Sinan-pașa...

CODRUL FRATE CU ROMÂNUL

Academician CONSTANTIN C. GIURESCU

Odată cu părăsirea Daciei de către administrația și armata romană, o nouă perioadă a început în viața dacoromanilor. Marea majoritate a acestora, adică țăranii — deci plugarii, păstorii, crescătorii de vite — și orășenimea săracă și mijlocașă — meseriași, mici negustori — au rămas pe loc; n-au plecat decît cei bogați, care cu banii lor puteau trăi oriunde. S-a putut stabili relativ ușor un „modus vivendi" între dacoromanii rămași pe loc și noii stăpîni — migratorii — deoarece aceștia din urmă, aveau nevoie de grînele și produsele animale ale celor dintîi. Mai ales, că, între primii veniți în Dacia au fost și carpii, adică dacii liberi din nordul și mijlocul Moldovei, rude bune, de sînge, cu cei din fosta provincie romană. Orașele au avut mai mult de suferit, deoarece ele atrăgeau prin strălucirea și bogăția lor. Mulți orășeni s-au retras prin satele vecine; au mai rămas însă unii în casele modeste și în bordeiele de la margine, așa cum arată săpăturile arheologice de la Alba Iulia, Sarmizegetusa, Porolissum și din alte centre. Satele n-au

avut prea mult de suferit, ţăranii îşi luau puţinele lucruri şi, mînîndu-şi oile şi vitele — avuţia principală — intrau în pădurile vecine unde se adăposteau pînă trecea iureşul. Casele şi bordeiele — dacă fuseseră arse sau risipite — şi le refăceau repede: lemn era din belşug, iar muruiala nu lua mult timp.

În îndelungatul răstimp dintre părăsirea Daciei de către romani şi formarea statului feudal independent al Munteniei, pădurea a jucat un rol de căpetenie în continuitatea populaţiei romanice — a strămoşilor noştri nemijlociţi — în stînga Dunării, în tot ţinutul carpato-danubian. S-a vorbit mult şi se vorbeşte încă de „retragerea la munte", de adăpostul pe care l-au oferit Carpaţii în tot timpul acestui mileniu. Trebuie precizat, însă, că muntele a fost însemnat în primul rînd prin pădurile sale **care însemnau nu numai adăpost, dar în partea lor inferioară ofereau şi hrană variată. Iar cum pădurea acoperea nu numai munţii, ci şi dealurile şi o bună parte a cîmpiei, rezultatul a fost că românii s-au putut păstra deopotrivă** şi la deal şi la şes. **Ei se îndeletniceau cu agricultura în poeni, creşteau vite, prindeau peşte, aveau prisăci, mori şi iazuri, practicau mineritul şi vindeau ce le prisosea în tîrguri.**

Într-o vale lungă şi strîmtă

În decursul veacurilor, pădurea a jucat un rol important în viaţa poporului nostru. Ea i-a fost prieten şi în luptele pentru apărarea ţării, fiind un aliat de seamă al armatelor româneşti. Faţă de **superioritatea numerică obişnuită** a armatelor adverse — fie cele turceşti, fie cele ungare sau polone sau chiar cele tătăreşti — superioritate care nu permitea o luptă cu sorţi de izbîndă pe cîmp deschis, unde disproporţia de forţe era imediat vizibilă, marii noştri voievozi au făcut apel la sprijinul pădurii. Cu ajutorul acesteia, disproporţia de forţe devenea mai uşoară, iar în caz de retragere, armata românească era protejată.

În bătălia decisivă de la Posada (1330), de exemplu, cea care a asigurat independenţa tînărului stat muntean întemeiat de Basarab I, începătorul dinastiei Basarabilor, pădurea a avut un rol important în obţinerea victoriei. **Nu ne sînt bine cunoscute cauzele** care au dus la războiul dintre voievodul muntean şi Carol Robert, regele Ungariei; se pare însă că vinovaţi au fost doi sfetnici ai acestuia din urmă, care doreau să aibă pentru ei ţara lui Basarab sau măcar Banatul de Severin. Războiul a început toamna; armata ungară, înaintînd printr-o ţară unde, după vechiul obicei, se făcuse pustiul în faţa duşmanului, nu s-a putut aproviziona; a început, deci, a suferi de „foamea cea mare", după însăşi expresia cronicii ungureşti. Aşa încît, ajunsă în faţa „cetăţii de la Argeş" — e vorba de Curtea de Argeş — regele a trebuit să dea ordinul de întoarcere. Aci, în drum spre casă, pe cînd armata ungurească se angajase într-o vale lungă şi strîmtă, cu coastele repezi acoperite de pădure, ostaşii lui Basarab, care ocupaseră înălţimile şi închiseseră cu şanţuri şi valuri de pămînt atît ieşirea, cît şi întrarea văii, au început să prăvălească bolovani şi copaci tăiaţi şi să tragă cu săgeţile în grămadă. Prăpădul a ţinut patru zile (9-12 noiembrie 1330). A căzut atunci mulţime nenumărată din ostaşii lui Carol Robert; s-a pierdut sigiliul regatului; regele însuşi, ca să scape, şi-a schimbat hainele cu unul din credincioşii săi şi abia a putut ieşi, aşa, neobservat, din vălmăşagul acela. O pradă foarte bogată a căzut în mîinile ostaşilor munteni. Ştim toate aceste amănunte dintr-o cronică ungară contemporană, numită — datorită miniaturilor care-i împodobesc textul şi din care două se referă chiar la luptă-**Chronicon Pictum Vindobonense** („Cronica pictată de la Viena").

Cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil*, povestind războiul lui Baiazid cu Mircea cel Bătrîn — nu se poate preciza dacă e vorba de războiul din 1394 sau de cel din 1400 — spune că după ce Mircea a pus în siguranţă femeile şi copiii în munţi, „după aceea se ţinea şi dînsul cu armata pe urma lui Baiazid prin pădurile de stejar ale ţării, care sînt multe şi acoperă în toate părţile ţara, să nu fie uşor de umblat pentru duşmani şi nici lesne de cucerit".

O altă mare luptă dată la adăpostul pădurii a fost aceea a lui Bogdan voievod, tatăl lui Ştefan cel Mare, împotriva polonilor care voiau să readucă domn în Moldova pe Alexandru voievod, devotat lor. Ea a avut loc, la 6 septembrie 1450, în Codrul Crasnei, marea pădure ce se întindea la sud de Vaslui, în preajma localităţii Crasna. Drumul pe care venea oastea polonă trecea prin această pădure; aci i-a aşteptat oştirea lui Bogdan. Iată ce povesteşte cronica moldoveană: „Deci cînd au fost la mijlocul pădurii, făcut-au năvală oastea lui Bogdan vodă la carele leşilor, ci apărîndu-se leşii, abia au scăpat cu multă pagubă şi peire. Deci vrînd să intre şi cealaltă oaste leşească, atuncea s-au ivit toată oastea lui Bogdan vodă cu multe steaguri şi buciume şi fără călărime, multă pedestrime. Văzînd aceasta, leşii s-au tocmit de război şi au băgat în mijloc pe Alexandru vodă [...] şi s-au bătut mai înainte de apusul soarelui pînă au înnoptat, perind de amîndouă părţile, pînă au năvălit şi gloatele de pedeştri, carii au făcut la strîmtoare mare moarte în leşi, tăind cu coasele vinele cailor; unde hatmanii leşeşti, vrînd să îmbărbăteze pre ai săi, şi-au pus şi ei cape-

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1974.

tele, ales Piotru Odrivoz și Nicolae Porava și Buciațskii".

Merită să fie subliniată precizarea cronicii privind oastea lui Bogdan vodă: „fără călărime, multă pedestrime". Călărimea nu era de folos în lupta în pădure; nu se putea mișca ușor, nici desfășura, iar un atac grupat era imposibil din cauza copacilor. În schimb, pedestrimea, luptînd la adăpost, trăgînd cu arcul apărată de trunchiurile copacilor, era redutabilă și avea un net avantaj asupra adversarului. La lupta de la Crasna credem că a luat parte și fiul lui Bogdan, tînărul Ștefan care, după șapte ani avea să ocupe tronul Moldovei; el își va aduce aminte de lupta din tinerețe cu prilejul războiului pe care-l va purta el însuși cu polonii, în 1497, război în care va aplica o metodă similară, devenită clasică.

Cu copaci „înținați"

Reprezentativă pentru rolul avut de pădure în acțiunile militare ale voievozilor români este și lupta din Codrul Cosminului, purtată de oastea lui Ștefan cel Mare împotriva oastei lui Ioan Albert, regele Poloniei. Acesta din urmă intrase în Moldova cu gînduri dușmănoase și asediase, dar fără succes, cetatea Sucevei. Ștefan poruncise, urmînd vechiul obicei al pămîntului nostru, să se ascundă proviziile și furajul, iar ceea ce nu putuse fi ascuns fusese ars. În același timp, fuseseră închise drumurile spre miazănoapte, astfel că alimente și nutreț nu puteau sosi nici din Polonia. În curînd, oastea lui Ioan Albert a început să sufere de foame. Așa încît craiul a fost bucuros să primească mijlocirea voievodului Transilvaniei — care sosise, între timp, cu 12 000 oameni în ajutorul lui Ștefan — spre a face pace. Ea s-a încheiat, dar cu condiția ca polonii să se retragă tot pe unde veniseră, iar nu prin altă parte, ca să nu facă alte stricăciuni. Pe unde veniseră nu mai era însă nimic de mîncat, astfel că ei au trebuit să ia un alt drum, prin orașele Siret și Cernăuți, drum care trecea prin Codrul Cozminului. Cînd oastea polonă se afla în mijlocul pădurii, moldovenii au prăvălit asupra ei copacii **înținați** (care se țineau numai într-o margine a trunchiului, restul fiind tăiat) și i-au atacat cu putere (26 octombrie 1497). Neavînd unde să fugă, neputîndu-se desfășura din pricina locului strîmt, leșii au fost zdrobiți, ca odinioară ungurii lui Carol Robert. Regele a putut, cu mare greutate, să-și facă drum pînă la Cernăuți, unde a avut loc o nouă luptă; înfrînți și de data aceasta, puțini dintre soldații lui Ioan Albert și-au mai văzut țara. Prada luată de moldoveni a fost enormă. În ce privește pe prizonieri, tradiția consemnată de Ioan Neculce în **O samă de cuvinte,** spune că Ștefan ar fi poruncit să fie puși să are mai multe locuri întinse pe care le-a semănat apoi cu ghindă și așa au crescut „dumbrăvi pentru pomenire ca să nu se mai acolisească [să se lege] de Moldova: Dumbrava Roșie la Botoșani și Dumbrava Roșie la Cotnar și Dumbrava Roșie mai gios de Roman".

Unii se îndoiesc de veracitatea acestei tradiții; noi socotim însă că nimic nu ne împiedică s-o admitem. Detaliile pe care ni le dă Neculce asupra tratamentului la care erau supuși acei prizonieri nu par deloc a fi inventate. De altfel, am arătat, nu demult, într-un studiu, că numeroase tradiții din cele consemnate de Neculce corespund realității istorice sau au măcar un sîmbure de adevăr.

Și în altă mare biruință a lui Ștefan cel Mare, aceea de la Vaslui (ianuarie 1475)* pădurea a jucat un rol însemnat.

Tot lîngă o pădure și anume lîngă dumbrava de la **Lipinți** sau **Lipnic,** aproape de Nistru, a avut loc biruința lui Ștefan cel Mare asupra tătarilor care veniseră să prade Moldova (20 august 1470); iar la Războieni, unde lupta s-a dat pe un platou împădurit, la răsărit de Valea Albă, ai noștri luptînd cu deznădejde și fiind în cele din urmă striviți literalmente — „stropiți" cum spune cronicarul — retragerea s-a făcut la adăpostul pădurii (26 iulie 1476).

Și Mihai Viteazul a ținut seamă de avantajul pe care îl putea aduce pădurea. La Călugăreni, în spatele poziției alese de domn, erau mici înălțimi acoperite de păduri, formînd un adăpost natural; în față, valea mlăștinoasă a Neajlovului; drumul ducea peste rîu pe un pod de lemn și continua apoi între înălțimi, așa încît armata turcească nu putea înainta decît sub formă de coloană, cu un front redus. În timp ce Mihai, în fruntea oastei sale, respingea printr-un contra-atac fulgerător pe turcii care trecuseră peste pod, un detașament de patru sute de soldați, sub comanda căpitanului Cocea, ataca, protejat de păduri, din spate. Turcii, cuprinși de panică, începeau o retragere dezordonată, în care era să piară chiar Sinan-pașa, zvîrlit de pe pod în mlaștină, dacă nu-l scăpa, luîndu-l în spate, un veteran din Rumelia.

Tot în legătură cu expediția turcească împotriva lui Mihai Viteazul, relevăm cîteva detalii privind pădurea, grație unui martor ocular, spaniolul Diego Galan. Aflăm de la acesta că Sinan-pașa ordonase flotei de patru fregate de sub conducerea lui Mami-pașa să coboare pe Dunăre în jos ca să ia la bord pe hanul tătarilor ce venea să ajute pe turci, han „care se temea de primejdiile pe care ar fi trebuit să le întîmpine în numeroasele păduri ce înfrumusețează țara aceasta". La întoarcere, flota a fost vestită că în amonte de Silistra, românii au pregătit o ambuscadă, cu muschete și douăzeci de piese de artilerie, într-un „desiș de copaci"; de acolo s-a tras într-adevăr asupra navelor, care, avînd pierderi și în primejdie de a fi scufundate, s-au retras în spatele unei insule spre malul drept al Dunării, apoi, după trei zile, au ajuns la Rusciuk.

Cît privește locul bătăliei de la Călugăreni, cronicarul turc Selaniki, spune că era „foarte strîmt, păduros și mlăștinos"; alt cronicar turc, Naima, arată că pădurea era „de stejar", iar spaniolul

---

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1975.

Diego Galan o califică drept „foarte deasă"; în această pădure, adaugă el, stătea ascuns Mihai „cu puținii oameni de care dispunea și cu douăsprezece piese de artilerie".

Adevărate fortărețe naturale

Semnificativ, pentru salvarea pe care o oferea pădurea în caz de retragere este episodul luptei de la Popricani între dărăbanii lui Gheorghe Ștefan, noul domn al Moldovei și cazacii lui Timuș Hmelnițki, care aduceau îndărăt pe Vasile Lupu (mai 1653). În acea luptă, văzînd atacul năvalnic al călăreților cazaci, darabanii „au plecat fuga de la vad [vadul Jijiei] la deal, spre rédiu"; i-au ajuns însă „pre coasta Popricanilor călărețîi lui Timuș [...] și au căzut acolo multe trupuri de bieții dărăbani. Alții, carii au hălăduit pînă în rédiu, și-au scutit viața cu pădurea".

O prețioasă mărturie despre rolul pădurii ca loc de adăpost în timp de restriște ne-a rămas de la un iezuit; ea se referă la evenimentele din Moldova din 1653: „Acești oameni nenorociți, îngrijindu-se doar să scape cu viață, au umplut pădurile, munții și peșterile, în așa fel, încît părea să se fi adus în aceste ascunzișuri [adevărate] colonii și numai cei mai îndrăzneți mai obișnuiau să iasă de prin păduri să-și revadă casele pustiite. Oamenii sufereau și din partea tîlharilor care cercetau pădurile și atacau oamenii ce se ascundeau acolo".

Tot în pădure, și anume în Codrul Cotrocenilor și-a aflat scăpare în 1678 Șerban Cantacuzino, care era urmărit de voievodul Gheorghe Duca ce se temea că acesta umbla să-i ia locul la domnie. Prevenit de soția lui Duca, ce-i era „ibovnică", Șerban a fugit noaptea, împreună cu un nepot al său „și trecînd apa Dîmboviței, s-a ascuns la Cotroceni unde atunci era o mare și deasă pădure. A șezut trei zile ca să nu-i poată găsi urma cei trimiși în toate părțile după el gonaci".

Relevăm, în sfîrșit, rolul pe care l-a avut Codrul Tigheciului, în lupta de apărare împotriva tătarilor, rol pe care-l subliniază Dimitrie Cantemir în **Descriptio Moldaviae.** El „este cel mai puternic bastion al Moldovei — spune învățatul domn — contra sciților [tătarilor!] pe care aceștia de mai multe ori au încercat, dar niciodată nu l-au putut cuceri. Copacii sînt totuși atît de deși, încît nici măcar un om care merge pe jos nu poate înainta decît pe poteci cunoscute doar celor din partea locului. Odinioară se aflau acolo mai mult de douăsprezece mii de locuitori, cei mai vajnici oșteni din toată Moldova; azi după atîtea lupte și măceluri din amîndouă părțile, au rămas de-abia două mii. Ei au o învoială cu tătarii din Bugeac, vecini cu ei, prin care s-au legat să le dea în fiecare an un anumit număr de trunchiuri, fiindcă Basarabia duce foarte mare lipsă de păduri. Această învoială ei o țin și astăzi cu strictețe, dar dacă tătarii vor să încalce condițiile și să ceară mai mult, ceea ce nu se întîmplă rar, se împotrivesc cu armele și adesea ies învingători"

Pădurile au continuat să servească drept loc de adăpost în vremuri de război sau de răzmeriță chiar și în sec. XVII și XVIII. Avem o serie de mărturii în sensul acesta. La 18 septembrie 1602, M. Sobieski, voievodul de Lublin, scria din tabăra de pe Prut, lîngă Cernăuți, regelui polon: „Din cauza acestor turburări — tătarii în țară plus soldații poloni răzvrătiți — moldovenii s-au grupat în cete, iar codrii sînt plini de ele". Călătorul Johann Wilden, trecînd prin Moldova în anul 1611, relata între altele: „Bieții țărani părăsesc pretutindeni satele și se ascund prin codrii cei mari", pricina fiind teama de tătari care tocmai în acel an amenințau Moldova.

Marele vornic muntean spunea în 1658 învățatului călugăr Paul de Alep, cu prilejul popasului acestuia în părțile noastre, însoțind pe patriarhul Macarie: „Țara noastră n-are castele, drept castele și fortărețe avem acești munți și păduri împotriva cărora nici un dușman nu poate birui. Dacă ar fi fost altfel, și dacă am fi avut cetăți [în loc de păduri] pe teritoriul nostru, turcii de mult ne-ar fi scos din el". Și tot atît de semnificative sînt și aprecierile călătorului englez Robert Bargrave care, străbătînd Moldova pe valea Bîrladului, în octombrie 1652, relata că a mers „vreo 12 ceasuri de-a lungul unei văi bogate; dealurile erau acoperite pe amîndouă părțile cu păduri mîndre, care sînt refugiul băștinașilor împotriva năvălitorilor dușmani și i-au apărat, de fapt, împotriva tătarilor cînd au năvălit de curînd în Moldova".

Mărturii interesante despre rolul pădurii în istoria românilor găsim și în memoriul, din 1697, al lui Nicolo de Porta, funcționar austriac, care fusese în 1694 și în serviciul lui Constantin Duca, domnul Moldovei: „Țara e cuprinsă de păduri și codri mari; între păduri stau semănate micile lor tîrguri și sate și, dacă sînt vreunele în cîmpia goală, apoi sînt vecine cu vreo pădure unde se retrag și-și îngroapă proviziile, uneltele și tot ce au. Intrînd vreo armată inamică, în întunericul din acele păduri dese, n-are din ce subzista. În păduri nu se pot mișca decît puțini și aceștia sînt omorîți de țărani care se ascund în ele și obligă pe inamic să se piardă în acele cîmpii. Ei însă — băștinașii — își pot purta de grijă, deoarece au în acele păduri multe mănăstiri care le servesc drept locuri de adăpost la nevoie; în timpul din urmă, principele Țării Românești și predecesorul său [adică Brîncoveanu și Șerban Cantacuzino] au înălțat diferite asemenea mănăstiri, în locuri potrivite în chip de cetăți".

Aventuroasa viaţă a lui Ştefan Bogdan

UN PRINCIPE MOLDOVEAN LA CURTEA REGELUI IACOB I STUART

PAUL CERNOVODEANU

Nici măcar imaginaţia înaripată a unui scriitor din epoca romantică n-ar fi putut ticlui mai bine întîmplările ce par atît de neverosimile prin care a trecut Ştefan Bogdan, acest fecior de domn moldovean, prins în vîrtejul ametitor al dramaticelor evenimente desfăşurate pe scena istoriei europene la sfîrşitul veacului XVI şi începutul celui următor. Izvoarele cu ajutorul cărora poate fi reconstituită viaţa atît de neobişnuită a principelui moldovean sînt — fapt deosebit de semnificativ — toate contemporane şi de primă mînă*: mărturii ale martorilor oculari, rapoarte diplomatice serioase şi scrisori autentice, din care multe ieşite de sub pana acestui pretendent la scaunul „Muşatinilor".

Să urmărim, aşadar, firul vieţii atît de spectaculoase a strănepotului direct al lui Ştefan cel Mare, amestecat în politica ambiţioasă a marilor puteri europene şi mai ales în aceea a îndepărtatei monarhii insulare din apusul continentului, Anglia reginei Elisabeta I şi a primului Stuart. Ne-a îndemnat la această reconstituire nu importanţa, aproape inexistentă, a persoanei, ci bogăţia şi diversitatea materialului documentar şi, mai ales, prezenţa — cu totul neobişnuită pentru acea epocă şi relevantă în multe privinţe — a unui român în lumea diplomatică a Europei de la sfîrşitul veacului XVI şi începutul celui următor.

---

* Public Record Office, State Papers, **Turkey,** dos. 97/4-97/7; British Museum, **Stowe,** Ms. 172-173; **Cotton** Ms. Nero B XI; **Calendar of State Papers, Domestic Series; of the reign of James I 1603-1610** (Ed. Mary Anne Everett Green), London, 1857; **Calendar of State Papers and Manuscripts relating to English affairs existing in the Archives and collections of Venice...,** (Ed. Horatio Brown), vol. XI (1607-1610), London, 1904; vol. XII (1610-1613), London, 1905; **Calendar of the Manuscripts of... the Marquess of Salisbury** (Ed. M.S. Giuseppi and D. Mc. N. Lockie), Part XIX (1607), London, 1965.

Orfan printre străini, visînd la domnie

Existența lui Ștefan Bogdan a cunoscut o desfășurare dramatică. Tatăl său, Iancu vodă Sasul (feciorul din flori al lui Petru Rareș și al Ecaterinei Weiss, soția curelarului sas Jörg Weiss din Brașov) a avut o domnie scurtă (21 noiembrie 1579-după 2 septembrie 1582), caracterizată prin conflicte cu boierii și un climat social agitat. Sfîrșitul ei a fost tragic. Mazilit și refugiat în Polonia, a fost pîrît regelui Ștefan Báthory (1576-1586) de către boierii potrivnici, și acesta l-a condamnat la moarte. Capul nefericitului voievod a căzut sub securea călăului, în piața publică din Liov, la 28 septembrie 1582. Din căsătoria sa cu grecoaica Maria Paleologa din Rodos s-au născut mai mulți copii, din care n-au supraviețuit decît două fete și un singur băiat, Bogdan, care și-a zis mai tîrziu Ștefan Bogdan.

Cînd băiatul a mai crescut, doamna Maria, mama sa, s-a gîndit să găsească protectori influenți, spre a o ajuta la Poartă să capete tronul Moldovei pentru fiul său.

La începutul lunii iulie 1593, după o scurtă ședere la Veneția, familia defunctului Iancu vodă Sasul lua drumul Istanbulului. Pretendentul n-avea nici bani, nici influență; tîra însă după el cu fală copilărească o sabie lungă de șapte palme și lată de patru degete, pe care o arăta cu mîndrie tuturor, spunînd că-i paloșul lui Attila, găsit în „țările sale". Cu toată situația sa ingrată, a izbutit să atragă atenția marelui vizir Ferhad-pașa, cu atît mai mult cu cît în Muntenia, Mihai Viteazul începuse marea sa ridicare împotriva dominației otomane, iar cele trei principate se aflau în plină răzvrătire față de Poartă. Sultanul Murad III (1574-1595), plin de mînie, hotărîse înlăturarea vajnicului luptător și neavînd alt pretendent la îndemînă, la recomandarea lui Ferhad-pașa, și-a aruncat privirile asupra lui Bogdan. Cunoscutul cronicar silezian Baltasar Walther, martor al evenimentelor, arată cum padișahul a trimis trupe numeroase împotriva lui Mihai, pentru ca „să puie în locu-i cu toată puterea, făcînd și ceremoniile cuvenite, pe Bogdan, fiul lui Iancu, domnul Moldovei". Dar oastea otomană, în mijlocul căreia se afla și Bogdan, a fost zdrobită de Mihai la Rusciuc, în ianuarie 1595. „Domnișorul Bogdan, renunțînd [...] de a se mai învesti domn, părăsindu-și toate bunurile, scapă cu fuga...". A rămas ascuns cîtăva vreme la Constantinopol, împreună cu mama și cele două surori ale sale. Cu toate acestea, pretendentul nu s-a dat bătut și așa cum arată pomenitul cronicar, el nutri „planuri ascunse ca să ocupe tronul Moldovei, contractînd pentru aceasta mari sume de bani la protectorii lui turci și greci", în speranța de a obține mazilirea lui Ieremia vodă Movilă și numirea sa. Astfel, „în luna octombrie, anul 1597, Bogdan vine la domnul Stanislas Golski, prea strălucitul sol al polonilor [...] și-l roagă ca datorită trecerii sale foarte mari pe lîngă vizirul Ibrahim, cumnatul sultanului și pe atunci dregătorul cel mai înalt, să obțină, ca după moartea lui Ieremia să fie pus în locul lui ca succesor legitim". Dar Golski, departe de a agrea ideea pretendentului, s-a grăbit să-l dea pe mîna otomanilor, cerîndu-le a-i tăia nasul și urechile, ori a-l sili să treacă la mahomedanism. Apărat însă de François Savary, conte de Brèves, ambasadorul la Poartă al regelui Franței Henric IV (1589-1610), care a intervenit pentru dînsul, Bogdan a fost îmbarcat pe o corabie cu destinația Tripoli. Acuzația că ar fi încercat să-l otrăvească pe Golski, a făcut să fie întors din drum și „aruncat în temniță, dîndu-i-se, e drept, să aleagă între sugrumare sau lepădarea credinței, spre cumplita jale a mamei și a altor greci", după cum precizează cronicarul Walther. Chipeș, vioi la spirit, Bogdan a știut, însă, să obțină iertarea marelui vizir Ibrahim, care l-a primit în rîndul cămărașilor săi. Deși căzut curînd în dizgrația sultanului, înaltul dregător turc a promis noului său protejat că va continua să-i acorde sprijin. În aceste împrejurări, Baltasar Walther mărturisește că „pe acest Bogdan [...] l-am văzut noi înșine în palatul solului englez" Edward Barton, influentul reprezentant al reginei Elisabeta la Poartă și unul dintre apropiații mai marilor dregători otomani. Este primul contact cunoscut, pînă acum, din îndelungatul șir al legăturilor ce le-a stabilit ulterior Ștefan Bogdan cu reprezentanții coroanei britanice.

În cetatea lagunelor, cu un proiect matrimonial

Deocamdată, viața lui se afla din nou în primejdie. Urmărit cu înverșunare de inamici — agenți ai lui Ieremia Movilă — care plătiseră chiar 4 000 ducați noului mare vizir Khadim Hasan-pașa spre a-l ucide, principele pribeag a reușit să scape și de data aceasta. În urma unor complicități, în locul său a fost sacrificată o altă persoană ce i se substituise din rîndul intimilor lui Ibrahim. Prin această stratagemă sîngeroasă, Bogdan a scăpat, vremelnic, de prigonirile dușmanilor săi.

S-a gîndit atunci să-și facă alte rosturi și ascultînd îndemnurile lui Omer-aga, din Seraiul sultanului, care i-a propus în decembrie 1597 sprijinul influentului său cumnat, renegatul venețian Iusuf-bei Cievatelli, a plecat din nou la drum. Cievatelli i-a promis ajutor pentru a căpăta domnia Moldovei, cu condiția să se însoare cu fiica lui Elena care trăia la Veneția în mănăstirea de maici „Corpus domini". Înarmat cu recomandări și cu

scrisoarea lui Omer-aga adresată dogelui spre a încuviința această căsătorie, pretendentul a pornit spre vestita cetate a lagunelor spre a-și întîlni mireasa. Dar calculele de la Istanbul nu s-au potrivit deloc cu cele de la Veneția. Senatul și dogele s-au opus categoric căsătoriei, pretextînd situația materială precară a lui Bogdan și relațiile sale prea strînse cu turcii. Proiectul matrimonial a eșuat, așadar, definitiv, iar pribeagul, acuzat într-un raport venețian din 15 ianuarie 1600 că ar fi trimis în Moldova un emisar spre a încerca să-l otrăvească pe Ieremia Movilă, s-a trezit, din nou, fără nici un rost pe lume.

Atunci — amintindu-și probabil de bunăvoința manifestată față de el de răposatul ambasador Edward Barton — la începutul anului 1600 a luat calea îndepărtatei Anglii, spre a cere sprijinul reginei Elisabeta. Pribeagul moldovean a fost bine primit la Londra de prea-puternica suverană. Spre a cîștiga bunăvoința reginei și ajutor pentru cauza sa și a se deprinde în același timp cu meseria armelor, Bogdan a luat parte la luptele din Flandra, înrolîndu-se în contingentul ce susținea pe olandezi împotriva spaniolilor, participînd — după cît se pare — la apărarea Ostendei, asediată încă din luna iulie 1601 de trupele regelui Filip III (1598-1621). În schimbul serviciilor aduse, principele moldovean a căpătat, în decembrie 1601, o scrisoare de la regina Elisabeta către ambasadorul ei la Poartă, Henry Lello, rugîndu-l să-i susțină candidatura, dacă această acțiune nu va prejudicia interesele sultanului. Ștefan Bogdan a părăsit așadar Anglia, poposind mai întîi la Veneția. Aici s-a îmbarcat pe nava PIRONA, debarcînd fără incidente la Istanbul și primind adăpost la reședința lui Lello. În raportul bailului serenissimei republici, Agostino Nani, adresat dogelui la 7 iulie 1602, se arăta că principele pribeag „a revenit fără bani și protecție", fiind „puține speranțe ca să reușească ceva".

Ambasadorul Lello îi înlesnește evadarea?

Și cu toate astea, Ștefan nutrea oarecari nădejdi. Luptele pentru scaunul muntean erau în toi între Simion Movilă, sprijinit de poloni, Radu Șerban, ajutat de imperiali și Radu Mihnea, protejat de Poartă. Dar norocul nu i-a surîs nici de data aceasta, cu toate promisiunile făcute în august 1602 — cu asentimentul lui Lello — de a dărui marelui vizir Iamișci Hasan-pașa 50 000 ducați și alți 20 000 caimacamului său. Într-adevăr, Radu Șerban a reușit să-și consolideze domnia, iar în Moldova, Ieremia Movilă, vechiul dușman al lui Bogdan, a rămas neclintit.

Robert Cecil, conte de Salisbury, unul dintre susținătorii prințului moldovean

În p. 20: *sigiliul lui Ștefan Bogdan*

Moartea reginei Elisabeta (24 martie 1603) l-a privat pe fiul lui Iancu Sasul — momentan — de speranță, iar Lello — slab și nehotărît — pierzînd nădejdea de a-i mai obține scaunul Moldovei, i-a retras sprijinul, iar după unele zvonuri răuvoitoare — nefondate însă — l-ar fi vîndut chiar rob turcilor pe suma de 30 000 țechini. De fapt, după cum arată bailul venețian Francesco Contarini, în raportul său din 3 februarie 1604, Ștefan Bogdan a fost arestat din porunca marelui vizir și ridicat de la reședința lui Lello sub pretextul de a-l pune la adăpost de urzelile lui Ieremia Movilă. Apoi nefericitul Bogdan, împreună cu un alt pretendent, Radu Mihnea, domn mai tîrziu în Muntenia și Moldova, au fost zvîrliți în temnița fortăreței Anhialos de pe malul asiatic al Bosforului, chiar la ordinul sultanului Ahmed I (1603-1617).

În această închisoare Ștefan Bogdan a fost găsit de scutierul ambasadorului regelui Franței la Poartă, Julien Bordier, prin care — probabil — a putut trimite scrisori în afară, cerînd ajutoare. Astfel, într-o misivă adresată la 7 martie 1604 lui Robert Cecil, conte de Salisbury, influent ministru și secretar al noului rege Iacob I Stuart (1603-1625), Ștefan Bogdan se plîngea cu vehemență împotriva ambasadorului Lello, acuzîndu-l că ar fi fost cîștigat de **Ieremia mio nemico mortale** („Ieremia dușmanul meu de moarte") și că acesta ar fi pus pe capuchehaia sa la Poartă, Pană, să trateze cu diplomatul englez atragerea lui într-o cursă. Sub pretextul unui împrumut de bani neacoperit, Pană l-ar fi pîrît pe Ștefan Bogdan marelui vizir ca rău platnic și înșelător, ce se dădea fără temei drept domn al Moldovei; ca urmare, pîrîtul a fost prins de turci și băgat la închisoare. Cu toate protestele sale, Ștefan Bogdan a rămas mai departe în temniță, în timp ce Radu Mihnea a fost iertat un an mai tîrziu și eliberat în mai 1605.

(Va urma)

Prin vechi cetăți de scaun românești

Unul dintre cercetătorii principali ai Institutului de istoria artei al Academiei de Științe Sociale și Politice, Pavel Chihaia **(de curînd doctor în istoria civilizațiilor al Universității din Paris — Sorbona IV), a publicat o carte de un deosebit interes pentru cunoașterea trecutului medieval al Munteniei. Concepută pe criteriile proprii analizei monumentului de artă, lucrarea se înfățișează în multe din paginile ei ca o pasionantă reconstituire a evului de mijloc românesc. Sînt prezentate în paginile cărții necropola primilor Basarabi de la Curtea de Argeș și ctitoriile voievozilor Drăculești (lăcașul din Curtea de Argeș pe care îl dărîmă Neagoe și cel de la Govora), Curtea domnească din Cîmpulung Muscel, cetatea și schitul lui „Negru vodă" de la Cetățeni-Muscel. Un deosebit interes prezintă argumentele despre originea și structura orașelor de reședință muntenești.**

Am cerut dr. Pavel Chihaia cîteva explicații despre procesul de elaborare a acestei lucrări, în care, istoria propriu-zisă se desfășoară în strînsă armonie cu istoria culturii.

— Am zăbovit în cercetarea întreprinsă asupra perioadei care urmează imediat întemeierii statului — de la voievodul Nicolae Alexandru la Mircea cel Bătrîn; apoi asupra acelei perioade pe care Nicolae Iorga o numea „veacul cavalerilor" (mijlocul sec. XV), asupra primei treimi a sec. XVI, o epocă atît de bogată în înfăptuiri artistice și literare, cum au fost cele legate de numele lui Neagoe Basarab și Radu de la Afumați, precum și asupra momentului de la mijlocul sec. XVII, al domniei lui Matei Basarab.

— Ce v-a determinat să vă apropiați tocmai de aceste subiecte ale istoriei și artei evului mediu și nu de altele?

— Fără îndoială, importanța majoră a Argeșului, Cîmpulungului muscelean și a orașului Tîrgoviște în contextul artei medievale din Muntenia. Cercetările m-au dus la concluzia că mai cu seamă Argeșul a reprezentat un important centru spiritual, un focar de cultură al artei muntene. Iată de ce m-am oprit asupra cîtorva aspecte din trecutul acestor cetăți, pe care am încercat să le aprofundez și să le leg de realități mai complexe, care să le explice și care, la rîndu-le, să fie mai bine înțelese cu ajutorul acestor aspecte. Vreau să subliniez că nu am încercat să reprezint în totalitate cele trei cetăți de scaun (este și motivul pentru care titlul lucrării mele începe prin articolul partitiv „din"), nu am avut intenția să scriu trei micromonografii, ci să pun cîteva din problemele care mie mi se par esențiale. Am urmărit fie soluționarea lor, fie formularea unor ipoteze de lucru, fie o serie de soluții posibile.

— Nu totdeauna o problemă se rezolvă prin mai multe soluții!

— Evident, dar atunci cînd aceste propuneri pornesc de la o serie de date reale și se încadrează strict în limitele permise de aceste date, ele pot ajuta mai devreme sau mai tîrziu la soluționarea problemei. Este mai simplu decît să iei totul de la capăt și să cureți de uscături o bibliografie foarte stufoasă. Leagăn al istoriei, dar și leagăn al legendelor — cum este și firesc într-o vatră atît de veche — Argeșul a îndemnat la împletirea realului cu fabulosul. Eu am încercat să le disting și să închid pe fiecare în cărți diferite. Viața reală a cetăților — în cartea de față, iar pe „Negru vodă" în lucrarea **De la „Negru vodă" la Neagoe Basarab. Interferențe literar-artistice în cultura românească a evului de mijloc,** carte care va apărea, în acest an.

— În ce vă apropiați și prin ce vă deosebiți de cei care au studiat pînă acum cetățile de scaun ale Munteniei?

Istoriografia romantică de la Hasdeu la Drăghiceanu, cu meritele ei incontestabile, a fost adesea preluată fără spirit critic. Aceasta și datorită faptului — inexplicabil — că trecutul acestor centre a fost multă vreme neglijat. De abia în timpul din urmă, o serie de excelenți cercetători, arheologi și istorici de artă au pus în lumină unele realități din Argeș, Cîmpulung sau Tîrgoviște și mi-aș permite să menționez pe Emil Lăzărescu, Nicolae Constantinescu — conducătorul săpăturilor cu rezultate excepționale de la Argeș — și Răzvan Theodorescu, care au contribuit în mod hotărîtor la cunoașterea acestor realități. De asemenea, publicarea documentelor interne de către Institutul de istorie „N. Iorga" și strînsa mea colaborare cu eminenții oameni de știință de la acest institut, Ștefan Ștefănescu, Damaschin Mioc, Nicolae Stoicescu și Constantin Bălan au făcut posibile o serie de capitole din cartea mea.

— Un capitol întreg și destul de întins se ocupă de un singur document!

— Este vorba de hrisovul din 13 noiembrie 1618, de o importanță hotărîtoare nu numai pentru biserica domnească din Cîmpulung-Muscel — deoarece prin „radiografia" acestui document putem vedea în perspectivă etapele defoliate și mai cu seamă începuturile lăcașului cîmpulungean — dar și pentru trecutul Munteniei, aici aflîndu-se cea mai veche dată documentară, 1351-1352, care confirmă cunoscutul grafit din Argeș. Pentru a-mi continua ideea, voiam să remarc nu numai utilitatea documentelor interne sau ale literaturii vechi pentru cunoașterea monumentelor de artă medievală, dar și contribuția pe care o poate aduce explicitarea acestor monumente la înțelegerea de către marele public a unor epoci sau a unor personalități din trecutul nostru.

Ioana URSU

Microcongres de studii sud-est europene la „Magazin istoric"

BUCUREȘTI · 4-10 SEPTEMBRIE · 1974

Dar nu numai în rîndul cercetătorilor din țările Europei*, ci și al celor veniți de pe alte meridiane ale lumii, congresul de la București a avut, prin problematica sa variată, cît și prin faptul că a fost găzduit de Capitala țării noastre, profunde rezonanțe.

— *Pot spune* — **a precizat prof. CAMILLE ABOUSSOUAN, președintele Comisiei libaneze pentru studii sud-est europene, președintele P.E.N. Clubului, fost reprezentant mulți ani al Libanului la U.N.E.S.C.O.** — *că, într-o anumită măsură, țara dv. reprezintă locul de naștere al studiilor sud-est europene. În orice caz al organizării acestor studii pe scară mondială, după cel de-al doilea război mondial, care a perturbat tradițiile cooperării intelectuale în acest domeniu. Congresul de la București înseamnă astfel o revenire la matcă, o revenire însă mult îmbogățită, dacă ne gîndim că Asociația internațională de studii sud-est europene a luat ființă abia în 1963 la București, din inițiativa României.*

Să ne punem o singură întrebare. De ce un interes atît de susținut pentru această regiune? Răspunsul atestă limpede ampla conjugare de civilizații care s-au încrucișat și zămislit în acest spațiu, influențele pe care culturile sud-estului european le-au avut în diferite zone ale lumii. Pentru oamenii de știință din Liban, sud-estul european este un subiect permanent de investigație, dat fiind proximitățile geografice, confluențele culturale și desele similitudini istorice. De altfel, un mare om de stat contemporan din sud-estul european, mai precis, președintele României, Nicolae Ceaușescu, a fost învestit nu de mult cu titlul academic de Doctor Honoris Causa al Universității din Beirut. Putem spune că este o adevărată consacrare a modului cum este privită țara dv. în Liban, a aprecierii deosebite acordate celui mai reprezentativ exponent al spiritualității românești contemporane.

În Japonia, **după cum a menționat prof. SHIGERU KIDO, de la Universitatea din Kobe,** *studiile sud-est europene se află abia la început. Tocmai de aceea* — **a precizat domnia sa** — *întîlnirea învățaților din Orient și Occident, cu posibilitatea de a avea un schimb de păreri este, într-adevăr, un lucru minunat. Îndeosebi pentru noi, japonezii, congresul va constitui un puternic imbold. Această parte a Europei mă interesează efectiv, deoarece este un tezaur de informații pentru istoria timpurilor moderne. Sînt convins că numeroși cercetători tineri din Japonia vor fi interesați de studiile Europei de sud-est.*

Întrebării noastre despre importanța și semnificația reuniunii științifice care a avut loc în septembrie anul trecut la București, i-a răspuns și profesorul JACQUES BOUCHARD din Canada:

— *Fiind atît de departe de izvoarele istoriei Europei de sud-est, congresul a avut, pentru mine personal, o importanță deosebită: el mi-a permis să intru în legătură cu cercetătorii români ai problemelor pe care le studiez, ceea ce îmi va fi de mare folos.*

Cum am ajuns să mă ocup de istoria românilor? Am studiat la început latina și greaca; prin intermediul lor, am cunoscut istoria românească, mai precis, prin greaca modernă (pe care o și predau la Universitatea din Montréal) am descins în epoca fanariotă. Aceste cercetări mă pasionează.

Pentru prof. ALEXANDER CORNESCU din Israel, cel de-al III-lea Congres de studii sud-est europene a reprezentat, cum a spus domnia sa, *o treaptă înaintată în dezvoltarea pe plan internațional a științei istorice. În domeniul specialității mele, ideile noi care s-au relevat în cadrul lucrărilor congresului țin de confluențele evreilor cu istoria popoarelor balcanice, în cadrul cărora au trăit multe generații și de evoluția popoarelor balcanice din antichitate pînă în sec. XX.*

Profesorul dr. KEMAL H. KARPAT de la Universitatea din Wisconsin (S.U.A.) a îmbrățișat, în opiniile sale, o largă gamă de teme, relevînd îndeosebi rezonanțele pe care le are istoria României în contextul istoriei sud-est europene și a lumii:

— *Faptul că reuniunea la care am participat s-a ținut la București a accentuat și mai mult importanta poziție ocupată de România în această regiune. Din punct de vedere istoric, România a făcut și face legătura între Apus și Răsărit și, de asemenea, între sud-estul Europei și regiunile mai îndepărtate.*

Pot spune, în ce mă privește, că din desfășurarea congresului au ieșit la iveală un mare număr de idei noi în domenii care mă interesează. În primul rînd s-a acordat multă atenție cercetării nașterii statelor naționale în Europa de sud-est în sec. XVIII și XIX. Forțele socio-economice, politice și culturale care au creat condițiile pentru formarea națiunilor au fost studiate aprofundat. S-a constatat că nașterea statelor naționale s-a deosebit mult de la o națiune la alta. Unele state,ca Principatele Române de pildă, au avut o existență politică continuă timp de secole, iar unirea lor și obținerea independenței depline au urmat o cale organică naturală și unică în felul ei. Alte state din regiune au devenit națiuni și state prin procese diferite, ca ascensiunea rapidă a unei elite comerciale, conflictele agrare, intervenția unor puteri străine și o mulțime de alți factori suplimentari.

O altă problemă nouă și extrem de importantă discutată la congres a fost necesitatea de a studia mai bine și de a evalua corect perioada otomană din istoria popoarelor sud-est europene.

Necesitatea dezvoltării unor noi metode de cercetare și a unor concepții noi, care să fie utilizate în studiul istoriei, a fost o altă temă menționată deseori, **a continuat interlocutorul nostru.** *Era, de altfel, o temă oportună și indicată pentru a fi discutată la București, avînd în vedere că studiul istoriei în general și istoriografia Europei de sud-est au fost ajutate imens de metodele și concepțiile unor mari istorici români, ca Xenopol, Iorga și alții.*

Europa de sud-est — **a subliniat interlocutorul nostru, răspunzînd la altă întrebare** — *este una din cele mai fascinante regiuni din lume. Posedă o cultură bogată, un folclor unic, o mare varietate de grupuri etnice și recent, după al doilea război mondial, s-a angajat într-un proces de transformare socio-politică care a avut efecte profunde asupra organizării sociale, modurilor de producție, moravurilor și obiceiurilor. Acest proces tre-*

---

* Vezi începutul interviului colectiv în **Magazin istoric,** nr. 2/1975.

buie studiat în profunzime și făcut cunoscut în străinătate. Găsesc că transformările sociale, economice, politice și culturale din România sînt foarte adînci și ample.

De altfel, depășind sfera tematicii congresului, mulți dintre distinșii noștri interlocutori au ținut să ne vorbească despre interesul și prețuirea pe care le acordă istoriei României, trecutului ei glorios și înaltelor idealuri pe care le slujește astăzi prin politica și activitatea sa constructivă.

— Perioada căreia m-am dedicat — sec. XVI, secolul nașterii instituțiilor dreptului public, al afirmării strălucite a ideilor umaniste din vremea Renașterii și apoi a Reformei — **a subliniat, de exemplu, prof. MICHEL FRANÇOIS** — *este în egală măsură o epocă mare în istoria României. Admirația mea pentru un Ștefan cel Mare sau un Mihai Viteazul este numai o părticică din stima și prețuirea desăvîrșite pe care le port contribuției românești la cultura și civilizația europeană. Atunci, în acele veacuri de lumină și violență, s-a născut conștiința Europei moderne. Cred că în vremurile noastre, cînd istoria a căpătat din ce în ce mai mult o pondere economică, socială, politică, datoria pe care ne-o inspiră idealurile umanistice este de a le fi demni păstrători.*

La rîndul său, savantul englez RONALD SYME, remarcînd că se împlinesc aproape cinci decenii de cînd a vizitat prima oară România, a subliniat că, în acest răstimp, țara noastră *a parcurs o adevărată istorie și cel care s-a aflat la București acum o jumătate de veac și revine astăzi este de-a dreptul copleșit de revelația transformărilor.*

— Da, exemplul României — **a completat prof. MARGOT HEGEMANN din R.D. Germană** — *arată uriașele progrese de care un popor este capabil, atunci cînd se descătușează din exploatare și construiește societatea socialistă, în conlucrare prietenească cu celelalte popoare ale comunității statelor socialiste. În multe privințe, drumul țării dv. constituie un exemplu. Aș dori să mai menționez că România a adus un aport însemnat la întărirea păcii în acest spațiu, prin nenumăratele inițiative la coexistența pașnică în Europa de sud-est.*

— Sînt la a cincea mea vizită în România — **ne-a spus dr. KAREL HERMAN din R.S. Cehoslovacă** — *țara atîtor frumuseți naturale și nu pot decît să remarc încă o dată marele progres industrial, social și cultural, vizibil de la an la an, realizat de poporul român. Știința românească* — **a continuat interlocutorul nostru** — *a reușit să adîncească toate marile probleme privind studiile sud-est europene, lucrările savanților români fiind foarte apreciate de toți specialiștii străini.*

Prof. dr. HERMANN GROSS din R.F. Germania a apreciat în mod deosebit contribuția țării noastre la stabilirea de contacte între cercetătorii de pe diferite meridiane.

— României, care întreține relații prietenești cu popoare și state cu orînduiri sociale diferite, îi revine în mod firesc rolul de a facilita întîlniri ale oamenilor de știință din statele sud-est europene cît și din restul lumii.

Gînduri de prețuire privind *contribuția poporului român la dezvoltarea societății omenești în Europa de sud-est, ca un factor important la înțelegerea între popoare, mai cu seamă prin aportul adus de N. Titulescu în cadrul Ligii Națiunilor, cît și prin aportul adus de România după cel de-al doilea război mondial* — **ne-a împărtășit și profesorul ALEXANDER CORNESCU din Israel:** *În țara mea există o apreciere deosebită a contribuției președintelui Nicolae Ceaușescu pentru a se găsi soluții problemei Orientului Mijlociu. Poporul israelian privește cu bucurie și cu multe speranțe inițiativele diplomatice ale președintelui Ceaușescu în care vedem un mare om de stat al contemporaneității.*

Cu prilejul congresului din septembrie, anul trecut, istoricul canadian JACQUES BOUCHARD s-a aflat — după cum ne-a mărturisit domnia sa — pentru a doua oară în România, *o țară frumoasă, pe care o iubesc foarte mult. Citesc românește, dar, lipsindu-mi posibilitatea exercițiului, vorbesc mai greu. Doresc ca, în anii următori, să stau mai mult în țara dv., să învăț limba și să statornicesc legături noi cu istoricii români. Evident, poporul român a avut o importanță primordială pentru cultura acestei zone și chiar a unor zone mai depărtate din cadrul Imperiului otoman. De aici au pornit atîtea cărți, manuscrise, idei. Se poate vorbi de asemenea de un bilingvism cultural sub fanarioți, fenomen deosebit de interesant care merită o studiere atentă.*

Pasiunea dovedită de interlocutorul nostru pentru această epocă ne-a sugerat o întrebare: vi se pare, deci, că veacul fanariot trebuie reconsiderat?

— Da. Neapărat. De fapt, el începe cu mult înainte de instaurarea oficială, iar sfîrșitul lui nu coincide cu încetarea influenței grecilor de la Constantinopol. Din punct de vedere intelectual, faptul că a existat o elită culturală, nu a făcut decît să favorizeze pătrunderea și răspîndirea rapidă a ideilor culturale ale epocii, s-a produs o adevărată înflorire din acest punct de vedere.

— Pentru a da un răspuns complet la întrebarea privind contribuția poporului român la dezvoltarea civilizației sud-est europene ar trebui — **ne-a spus profesorul american KEMAL H. KARPAT** — *să scriu o carte întreagă. Dezvoltarea națiunii române pînă la situația și poziția ei de astăzi, în pofida unor nesfîrșite dificultăți (fiind în calea tuturor răutăților, cum a spus Miron Costin), este oarecum o minune istorică. În primul rînd, voi menționa un fapt esențial. Principatele Române Moldova și Muntenia au avut continuitate istorică timp de secole, adică de la constituirea voievodatelor pînă în momentul unirii și apoi pînă la independența națională din 1877-1878.*

Doresc să spun un lucru care nu se găsește de obicei în manuale sau în literatura istorică obișnuită. Principatele Române au avut relații strînse cu statul turc-otoman. Deși au fost deseori furtunoase, aceste relații au avut, de multe ori și efecte favorabile, pentru că au întărit poziția internațională a principatelor în raporturile lor cu alte state. Produsele agricole și meșteșugărești românești erau vîndute pe multe piețe din Orientul Mijlociu și din Balcani în sec. XV-XIX. După cum a remarcat academicianul Constantin C. Giurescu, în unele cazuri principatele au ajutat cu bani școlile de la sud de Dunăre pînă la Ierusalim.

Istoria română și în special eforturile multilaterale ale românilor nu s-au limitat doar la regiunea dintre Dunăre și Munții Carpați, ci s-au îndreptat pînă mult dincolo de ele. Este suficient să-l citățm pe Dimitrie Cantemir, ale cărui lucrări sînt unice prin faptul că dau o descriere bogată și exactă a poporului și a obiceiurilor din statul otoman în sec. XVII-XVIII.

Consemnări de: Cristian POPIȘTEANU, Domnica ZAVOICINSCHI, Ioana URSU, Vasile ȘIMANDAN, Ștefan Sorin GOROVEI și Valeriu BUDURU

PAGINI DE ISTORIE VIETNAMEZĂ

„Nimic nu este mai preţios decît independenţa şi libertatea“

„«Toţi oamenii se nasc egali. Creatorul ne-a dat drepturi inviolabile de a trăi, de a fi liberi şi de a ne realiza fericirea».

Aceste cuvinte nemuritoare sînt desprinse din Declaraţia de independenţă **a Statelor Unite ale Americii din 1776. Luată într-un sens mai larg, această frază semnifică: toate popoarele de pe pămînt s-au născut egale; toate popoarele au dreptul de a trăi, de a fi fericite şi libere...“ Aşa începe** Declaraţia de independenţă **a Republicii Democrate Vietnam.**

Aflîndu-mă la Hanoi, în urmă cu cîţiva ani, încercam să-mi închipui cum a arătat în acea zi de 2 septembrie 1945 imensa Piaţă Ba Dinh, cu brîul ei de palmieri zvelţi, cînd preşedintele Ho Şi Min, în numele guvernului provizoriu, dădea citire declaraţiei în faţa celor 500 000 oameni reuniţi sub faldurile steagului noului stat. Erau, desigur, ca psihic, chip şi ţinută, asemănători cu vietnamezii pe care-i întîlnisem aici sau pe alte meridiane, iradiind delicateţe şi o imensă dîrzenie. Acest, să-i spunem, „vietnamez etern“ este, de fapt, eroul sobrei istorii a lui Nguyen Khac Vien*, din care Magazin istoric **publică cîteva fragmente. Este capitolul consacrat insurecţiei armate victorioase din august 1945, care împreună cu formarea guvernului provizoriu şi proclamarea Republicii Democrate Vietnam s-a înscris ca un moment de răscruce în evoluţia istorică a poporului vietnamez, cu profunde rezonanţe în lupta forţelor de eliberare, progresiste şi democratice de pretutindeni.**

Privind harta, Vietnamul apare ca un mare S pe malul Pacificului. În acest spaţiu de 330 000 km², s-a desfăşurat istoria multimilenară a poporului vietnamez, a cărui dîrzenie de nezdruncinat s-a călit în lupta cu adversităţile naturii — inundaţii, secete, taifunuri — şi agresiunile străine.

Nguyen Khac Vien întreprinde analiza sa în mai puţin de 300 pagini; ea poate fi definită chiar printr-o lapidară remarcă a autorului: „Istoria este în acelaşi timp continuitate şi revoluţie“. Ca structură, lucrarea se divide în trei părţi. Prima, consacrată Vietnamului tradiţional, acoperă perioada dintre paleolitic şi ultimul pătrar al secolului trecut, marcată de confruntarea cu expansiunea feudală chineză, crearea statului monarhic centralizat — în urma recuceririi independenţei în sec. X — şi epopeea începută, tot atunci, a construirii celebrei reţele de diguri şi canale necesare agriculturii şi salvgardării poporului vietnamez în vremuri de restrişte, rezistenţa înverşunată împotriva invaziei mongole din sec. XIII şi altor agresiuni străine ulterioare, dezvoltarea agriculturii şi artizanatului, revoltele ţărăneşti, formarea unei originale culturi naţionale, care nu s-a lăsat asimilată.

Stabilirii regimului colonial francez şi secolului de lupte de eliberare naţională care i-a urmat le este dedicată a doua parte a lucrării. Regimul colonial a modificat profund structurile societăţii tradiţionale, iar Vietnamul a fost fragmentat în Tonkin (nord), Annam (centru), Cochinchina (sud). Odată cu făurirea, după un îndelungat proces, în 1930 a Partidului Comunist din Indochina, valul revoluţionar al mulţimilor muncitoare a cîştigat un conducător dinamic, exponentul cel mai credincios al intereselor şi năzuinţelor populare spre libertate şi transformarea societăţii. Încununarea acestei lupte, prin proclamarea Republicii Democrate Vietnam, a deschis un capitol nou de istorie.**

Ultima parte a lucrării ne relevă schimbările de esenţă din societatea vietnameză, rolul noilor forme ale mişcării naţionale, primul război de eliberare naţională (1945-1954), rezistenţa împotriva intervenţiei S.U.A. şi este încununată de evenimentele care au dus la semnarea Acordului de la Paris asupra încetării războiului şi restabilirii păcii în Vietnam (27 ianuarie 1973), importantă victorie a luptei acestui popor.

Încheierea celui de-al doilea război mondial a creat o situaţie complexă pe teritoriul Vietnamului. Tînăra republică era confruntată cu urmările îndelungatului regim colonial, cu foametea, cu necesitatea formării urgente a structurilor statului, în condiţiile în care, în baza unor înţelegeri între aliaţi, în vederea dezarmării trupelor japoneze, în nord se aflau trupe ciankaişiste, iar în sud britanice. Reîntoarcerea primelor contigente franceze în Nam Bo (Cochinchina) a complicat situaţia. În cele din urmă, la 6 martie 1946 între guvernele de la Hanoi şi Paris s-a încheiat un acord preliminar care corespundea realităţilor şi dădea satisfacţie fiecărei părţi într-o serie de probleme, cărora le acordau prioritate în acel moment. „Problema care se punea atunci Corpului expediţionar

---

* Nguyen Khac Vien: **Histoire du Vietnam,** Éditions Sociales, Paris, 1974.
** Începută în 1858 şi desăvîrşită în 1884 prin completa anexare a ţării.

francez era de a ști dacă îi va fi ușor să revină în nordul Vietnamului prin forță. În mod sigur nu, deoarece forțele noastre erau mai puternice decît în sud. În ceea ce îl privea guvernul nostru înțelegea să salvgardeze pacea cu orice preț, în scopul consolidării puterii populare abia formate și reconstruirii țării devastate de îndelungații ani de război*". Acordul din martie 1946 autoriza unități limitate franceze să staționeze într-un număr de localități din nordul Vietnamului, cu scopul de a înlocui trupele ciankaișiste. În schimb, guvernul francez recunoștea Vietnamul ca stat liber, avînd guvern, Adunare Națională, armată și finanțe proprii și se angaja să-și retragă trupele în decurs de cinci ani. Statutul politic al Nam Bo-ului urma să fie stabilit prin referendum.

Partizanii politicii coloniale au împiedicat însă încheierea tratativelor ulterioare și au extins ciocnirile armate, ceea ce a dus, la 19 decembrie 1946, la generalizarea rezistenței în întreaga țară. Focarul acestei lupte a devenit Viet Bac, regiune muntoasă situată la nord de Fluviul Roșu, unde s-a retras guvernul central pentru a conduce lupta poporului vietnamez pe calea independenței și libertății. Războiul a fost lung și pe măsură ce a trecut timpul, uriașul corp expediționar și împăratul Bao-Dai pe care cercurile colonialiste îl reinstalaseră, s-au dovedit în imposibilitate de a-și impune voința. În aceste condiții s-a reunit la Geneva, la sfîrșitul lunii aprilie 1954, Conferința internațională menită să caute o soluție negociată în Indochina.

Camus spunea despre ziarist că este istoricul clipei. Dar și acum, după mai mult de două decenii, această clipă a istoriei care a fost ziua de 7 mai 1954, a rămas neștearsă în amintirea martorului ocular. În acea zi, pe malurile Lemanului ne-a parvenit știrea că după 55 zile de lupte înverșunate în „chiuveta" de la Dien Bien Phu înconjurată de junglă, garnizoana franceză capitulase. Războiul, care pînă atunci era pentru opinia publică franceză absurd, a devenit de-a dreptul intolerabil. A doua zi a început la Geneva dezbaterea problemei indochineze și în noaptea de 20 spre 21 iulie au fost încheiate acordurile de pace care pe plan politic au recunoscut independența, suveranitatea, unitatea și integritatea Vietnamului, Laosului și Cambodgei. Din punct de vedere militar, la Geneva s-a hotărît regruparea forțelor armate ale celor două părți în conflict la nord și la sud de paralela 17. „În nici un caz — se specifica în textul Acordului cu privire la Vietnam — linia de demarcație de la paralela 17 nu trebuie considerată ca o frontieră politică; cel mai tîrziu în iulie 1956, alegeri libere prin vot secret trebuie să dea Vietnamului un guvern unificat".

Această stipulație n-a fost aplicată, în urma instaurării în Vietnamul de Sud a regimului Ngo Dinh Diem. „Guvernul Statelor Unite și cel de la Saigon n-au ratificat acest acord a cărui aplicare n-a fost în cele din urmă garantată decît de Republica Democrată Vietnam și Franța. Aceasta din urmă, după ce a încercat să-și prezerve interesele economice, a practicat o politică de dezangajare sub presiunea comună a americanilor și a regimului Ngo Dinh Diem. Franța și-a evacuat, în ciuda unui protest al guvernului de la Hanoi, ultimele trupe în aprilie 1956, renunțînd astfel la punerea în aplicare a acordurilor"**. Pentru a explica poziția Statelor Unite poate fi citată chiar afirmația președintelui Eisenhower: Dacă în Vietnam aveau loc alegeri — declara acesta — „80 la sută din populație ar fi votat pentru comunistul Ho Și Min"***.

În 1960, în Vietnamul de Sud a fost constituit Frontul de Eliberare Națională, iar în anul următor a început lupta armată împotriva regimului de teroare de la Saigon. Intervenția americană în Vietnam s-a izbit de lupta neînfricată a poporului care trăiește de cele două părți ale paralelei 17. La 6 iunie 1969 a fost creat Guvernul Revoluționar Provizoriu al Republicii Vietnamului de Sud, care a condus cu succes lupta patriotică de rezistență împotriva agresiunii imperialiste, a consolidat puterea revoluționară în teritoriile eliberate, dobîndind o largă recunoaștere și prestigiu pe plan internațional.

Poporul român a acordat un ajutor multilateral poporului vietnamez în lupta sa împotriva dominației străine pentru independență. Ne reamintim și astăzi cuvintele rostite la București, în august 1957, de Ho Și Min despre „fraternitatea vibrantă" pe care a găsit-o pe pămîntul românesc. Mesajul solidarității cu poporul vietnamez și-a găsit o puternică expresie în cursul vizitei delegației de partid și guvernamentale conduse de tovarășul Nicolae Ceaușescu în Republica Democrată Vietnam din vara anului 1971. Țara noastră se pronunță cu fermitate pentru aplicarea consecventă și reală a acordurilor semnate la Paris în 1973 și respectarea dreptului poporului vietnamez de a-și hotărî și soluționa în mod independent problemele, fără nici un amestec din afară.

Istoria Vietnamului din ultimele trei decenii a confirmat hotărîrea acestui popor de a nu se abate de la principiul proclamat în fața lumii întregi prin Declarația sa de independență: „Vietnamul are dreptul să fie liber și independent... Întreg poporul Vietnamului este hotărît să-și mobilizeze toate forțele morale și materiale, să-și sacrifice viața și bunurile pentru a-și păstra dreptul la libertate și independență".

Eugen PREDA

---

* General Vo Nguyen Giap: **Guerre du peuple, Armée du peuple.** Éditions en Langues Étrangères, Hanoi, 1973, p. 20.

** **Grand Larousse Encyclopédique, Supplément,** Paris, 1969.

*** D.D. Eisenhower: **The White House Years. Mandate for Change, 1953-1956,** Signet Books, New York, 1965, p. 449.

INSURECȚIA DIN AUGUST 1945

NGUYEN KHAC VIEN

Din primele zile ale războiului*, administrația colonială franceză a întărit potențialul defensiv al Indochinei**, mobilizînd în același timp cît mai multe resurse umane și materiale în folosul Franței: forțele armate indochineze au fost ridicate la 100 000 oameni; zeci de mii de soldați și muncitori vietnamezi au fost îndreptați spre Franța încă de la sfîrșitul anului 1939. Un Consiliu Economic Superior, nou instituit, a început să dirijeze întreaga economie. Directive de la Paris obligau Indochina să furnizeze Franței cantități uriașe de alimente, ceai, cafea, zahăr, cauciuc. Săptămîna de lucru s-a ridicat de la 48 ore la 60 pentru bărbați și 54 pentru femei. Taxele și impozitele au fost mărite.

Pe plan politic, toate activitățile ce păreau a fi instigate de „comuniști" au fost interzise, toate organizațiile animate de „comuniști" dizolvate, toate materialele de propagandă „comunistă" confiscate. Guvernatorul general Catroux a declarat că trebuie extirpat comunismul pentru a se asigura liniștea Indochinei.

Teama administrației coloniale de partidul comunist nu era deloc întîmplătoare. Era singurul partid care își menținuse și lărgise bazele, care avea un program de ansamblu.

În noiembrie 1939 Comitetul Central al partidului definea eliberarea națională ca obiectivul principal; oricare altul, inclusiv problema agrară, trebuia să-i fie subordonat. Problema capitală era constituirea unui front unificat antiimperialist. Provizoriu, lozinca reformei agrare a fost retrasă, cedînd locul celei a confiscării pămînturilor de la proprietarii funciari trădători de patrie. De asemenea, lozinca constituirii unui guvern republican democrat a înlocuit-o pe cea de creare a unui guvern muncitoresc-țărănesc.

Primele lupte

Înfrîngerea francezilor în iunie 1940*** a provocat o adîncă neliniște în rîndul coloniștilor francezi din Indochina. Încercările lor de a rezista agresiunii japoneze nu au durat prea mult. Administrația colonială a capitulat pe toată linia în fața pretențiilor japoneze. Fără cea mai mică împotrivire, japonezii aveau să obțină controlul frontierei chino-vietnameze și debarcarea la Tonkin pentru a lovi din spate trupele chineze****. Trupe japoneze venite din Kuangsi (China) au pus pe fugă garnizoana franceză de la Lang Son, care s-a îndreptat spre Hanoi, pe drumul de la Bac Son.

Profitînd de acest incident, populația din Bac Son s-a răsculat; i-a dezarmat pe soldații francezi, le-a capturat armele, cu care a cucerit apoi postul de la Vo Nhai. O parte a garnizoanei de aici s-a alăturat răsculaților.

Conflictul de la Lang Son a fost repede reprimat de armata colonială în complicitate cu japonezii. Insurgenții s-au retras în munți unde au format primele nuclee de guerilă conduse de partidul comunist.

Înțelegerea secretă dintre cercurile coloniale franceze și fascismul japonez cu scopul de a stăvili mișcarea națională vietnameză va dura pînă în 1945.

În sudul Indochinei, existau litigii de frontieră cu Thailanda care, susținută de japonezi, reclama teritorii situate la nord-vest de marile lacuri cambodgene și de pe malul drept al Fluviului Mekong din Laos. Împotriva thailandezilor au fost trimise pe front unități de soldați vietnamezi. Pentru a nu fi expediate pe front, cîteva din aceste unități staționate la Saigon au hotărît să se revolte. Această acțiune se încadra dealtfel în programul Comitetului de partid din Cochinchina care, din iunie 1940, pregătea activ insurecția. Un plan de acțiune elaborat în aceste luni urmărea să îmbine acțiunile unităților militare răsculate cu cele ale organizațiilor muncitorești și țărănești din întreaga Cochinchină.

Răscoala a fost declanșată în noaptea de 23 noiembrie 1940. Fiind însă prevenită asupra complotului, administrația colonială a dezarmat unitățile insurgente și revolta saigoneză nu a avut loc. Dar insurecția a izbucnit simultan în opt provincii din cele douăzeci ale Cochinchinei; provincia My Tho a participat cu 54 comune din 100. Aici a fost înălțat pentru prima oară steagul roșu cu steaua de aur, care avea să fie mai tîrziu drapelul Republicii Democrate Vietnam. Cu aprobarea tacită a japonezilor, însă, administrația colonială a reprimat săl-

---

* Autorul se referă la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, în septembrie 1939.

** În 1887, administrația colonială a reunit într-o „Uniune Indochineză": colonia Cochinchina, protectoratele Annam, Tonkin și Cambodgea. În 1893, în Uniune a fost inclus și protectoratul Laos.

*** După ce guvernul mareșalului Pétain a cerut, la 17 iunie 1940, armistițiu celui de-al III-lea Reich, acest act a fost semnat la 22 iunie. Conform armistițiului, două treimi din teritoriul național era ocupat. Coloniile franceze au fost lăsate libere de ocupația germană.

**** La 19 iunie 1940, Japonia a adresat un ultimatum guvernatorului general francez din Indochina, cerînd închiderea frontierei cu China. Ultimatumul a fost acceptat a doua zi. În luna septembrie a aceluiași an, Japonia a obținut baze maritime în Vietnam.

batic insurecția; numeroase sate au fost rase de pe fața pămîntului, peste 20 000 persoane arestate și ucise.

La 13 ianuarie 1941, la Do Luong, în provincia Nghê An, a avut loc o altă revoltă; o garnizoană s-a răzvrătit, îndreptîndu-se spre orașul Vin, capitala provinciei, dar a fost împrăștiată de trupele coloniale. Poporul vietnamez, sub conducerea partidului comunist, își manifesta astfel răspicat dorința de a-și cuceri independența pe calea luptei revoluționare. Pentru partid devenise clar că nu se putea conta pe participarea soldaților înrolați în trupele coloniale și că trebuia pregătită întreaga populație din punct de vedere politic și militar pentru cucerirea puterii în momentul cel mai prielnic.

Administrația colonială franceză a consimțit ca trupele japoneze să intre în Tonkin, apoi a cedat 70 000 km pătrați de teritoriu Thailandei, aliata Japoniei. Tratatul, așa-zis de apărare comună, semnat la 9 decembrie 1941, a consacrat de fapt ocuparea întregii Indochine de către Japonia, Indochina a devenit astfel o bază militară japoneză și un furnizor principal de materii prime pentru economia japoneză. Administrația colonială franceză „făcea eforturi" să aprovizioneze Japonia cu orez. La început aceasta a plătit în aur sau în mărfuri industriale, foarte curînd însă rezervele japoneze s-au epuizat și, din decembrie 1942, a plătit în „yeni speciali", un soi de bonuri militare fără nici o valoare.

Viet Min-ul acționează

În mai 1941, Ho Și Min a convocat la Pac Bo (provincia Cao Bang) a 8-a sesiune plenară a Comitetului Central al partidului care a recomandat mișcării revoluționare vietnameze să se alăture fără rezerve taberei antifasciste mondiale, al cărei bastion rămînea Uniunea Sovietică. Comitetul Central aprecia că fascismul hitlerist nu va întîrzia să atace U.R.S.S., ceea ce va atrage după sine propria sa distrugere, iar războiul mondial se va încheia cu întemeierea de noi țări socialiste. În cadrul acestor perspective trebuie să fie definită strategia mișcării revoluționare vietnameze.

Sarcina esențială imediată era eliberarea țării de sub dominația străină. Acestui obiectiv primordial trebuiau să i se subordoneze interesele tuturor claselor sociale. Erau necesare realizarea unei ample unități naționale pentru lupta împotriva colonialismului francez și a militarismului japonez; formarea unui front național, care

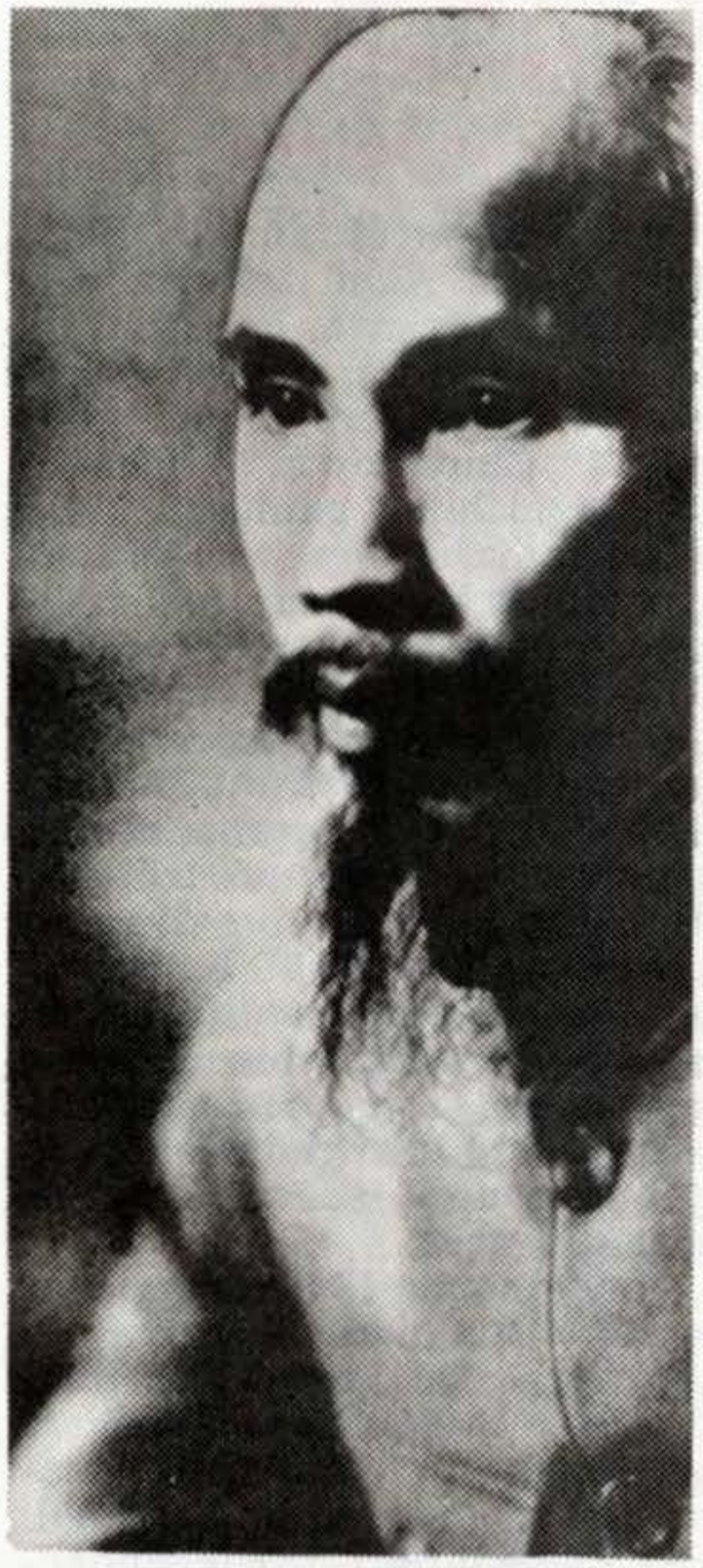

Ho Și Min, președintele Republicii Democrate Vietnam (1946-1969), întemeietorul Partidului Comunist din Indochina (1930) și fondator al Viet Min-ului. Din 1951 pînă în 1969, președinte al C.C. al Partidului celor ce muncesc din Vietnam

să unească toate clasele și păturile sociale, partidele, grupările politice și religioase. S-au preconizat confiscarea pămînturilor aparținînd imperialiștilor și trădătorilor pentru a fi date țăranilor săraci, reducerea arenzilor și a dobînzilor, împărțirea echitabilă a pămînturilor comunale. Toate aceste măsuri urmau să fie aplicate progresiv pentru a se ajunge la realizarea lozincii „pămîntul să fie al celor ce-l muncesc". Astfel unitatea națională putea să fie pecetluită, fără ca interesele țărănimii sărace să fie neglijate.

Comitetul Central a hotărît să impulsioneze pregătirile în vederea insurecției armate, iar în acest scop să întărească unitățile de guerilă.

Pe aceste baze a fost creat Frontul Viet Min (prescurtare de la Vietnam Doc Lap Dong Min*), la care participau numeroase organizații formate în rîndurile muncitorilor, țăranilor, tineretului, femeilor, precum și unitățile de guerilă care operau în regiunea muntoasă. Aceste organizații, denumite de „salvare națională", grupau toate categoriile sociale, inclusiv burghezia și proprietarii funciari, care căzuseră de acord să lupte împotriva imperialismului francez și japonez. Viet Min-ul a adoptat ca emblemă drapelul roșu cu steaua de aur.

Viet Min-ul cîștiga repede teren în rîndul maselor muncitoare, a căror mizerie se agrava mereu sub dubla oprimare străină; concomitent a avut loc o diferențiere profundă în cercurile burgheziei intelectuale și ale studenților care se orientau tot mai mult spre Viet Min. În 1943, un grup de intelectuali burghezi a format Partidul Democrat cu scopul de a regrupa o parte a burgheziei naționale; acest partid a aderat la Viet Min. În același an, partidul comunist a lansat un program de acțiune în domeniul cultural, care a trezit un profund interes în cercurile intelectuale. A fost creată o asociație culturală pentru salvarea națională care s-a alăturat Viet Min-ului. Apoi a fost întemeiată asociația militarilor pentru salvarea națională, care grupa patrioții înrolați în trupele coloniale. Pe măsură ce războiul evolua, contradicțiile dintre administrația colonială pétain-istă și Japonia se ascuțeau, acțiunile Viet Min-ului în rîndurile maselor populare luau amploare; mai mult, acesta căuta să-i atragă de partea programului

* „Frontul democratic de luptă pentru independența Vietnamului".

său pe acei francezi democraţi, care se opuneau ocupaţiei japoneze şi guvernului de la Vichy*.

Dar Viet Min-ul nu se limita numai la formularea unui program; el se străduia mai ales să antreneze masele populare la acţiune pe un dublu plan, militar şi politic.

Unităţile de guerilă care declanşaseră insurecţia de la Bac Son în 1940 fuseseră obligate să se refugieze în rîndurile populaţiei; aceşti partizani continuînd să-şi desfăşoare activitatea politică, s-au constituit în formaţiuni armate. S-a născut astfel o nouă formă de acţiune: „propaganda armată". În 1943, forţele existente au fost suficiente pentru a restabili baza de la Bac Son-Vo Nhai; pornind de aici, s-au răspîndit în direcţia provinciilor Thai Nguyen, Bac Can, înaintînd spre Vin Yen, în regiunea mijlocie. Astfel, la sfîrşitul anului 1943, unităţile de „propagandă armată" ale Viet Min-ului operau într-o zonă vastă, ce cuprindea mai multe provincii ale regiunii muntoase situate la nord de Fluviul Roşu.

În 1944, aceste provincii constituiau o regiune eliberată; în centrul Annam-ului şi în Cochinchina s-au format reţele de partizani. În provinciile de frontieră Cao Bang şi Lang Son, organizaţiile populare se pregăteau să declanşeze insurecţia armată. Apreciind că această acţiune este prematură, Ho Şi Min, reîntors din China, a ordonat amînarea insurecţiei pentru a se intensifica acţiunea politică. Astfel, în decembrie 1944, a fost creată „armata pentru acţiunea de propagandă şi pentru eliberare" (denumirea accentua caracterul politic al acţiunii). Comanda armatei a fost încredinţată lui Vo Nguyen Giap. La 24 şi 25 decembrie 1944 aceste forţe armate abia create au cucerit prin surprindere posturile de la Phay Khat şi Na Ngan, inaugurînd astfel o istorie glorioasă.

O altă lozincă lansată de partidul comunist a fost aceea de a rezista livrărilor obligatorii; masele ţărăneşti sub conducerea Viet Min-ului opuneau o rezistenţă crîncenă colonialiştilor. În sate, tam-tam-ul chema oamenii să se opună cu toate mijloacele rechiziţionării orezului. Bastoanele şi tîrnăcoapele înfruntau puştile trupelor franco-japoneze.

În oraşe, muncitorii au format o asociaţie muncitorească pentru salvarea naţională, care a impulsionat puternic grevele, manifestaţiile, pentru mărirea salariilor.

Este instaurată puterea revoluţionară populară

La începutul anului 1945, înfrîngerea Axei devenea evidentă. În Franţa, guvernul de la Vichy căzuse; Japonia sufera o înfrîngere după alta, atît în China cît şi în Pacific. În Indochina gaulliştii, mai ales militari, au început să pregătească restaurarea regimului colonial. La Brazaville, la 8 februarie 1945, de Gaulle printr-un nou manifest promitea o anumită autonomie Indochinei; era vorba despre reintrarea în joc a trupelor franceze pentru a salvgarda „prezenţa franceză" în Extremul Orient. În condiţiile unei mişcări revoluţionare care lua amploare şi a perspectivelor schimbării de atitudine a Franţei, japonezii se aflau într-o situaţie grea.

La 9 martie 1945, trupele japoneze au dezarmat trupele franceze. De la o zi la alta, întreaga osatură colonială se prăbuşea. În acest timp, foametea începuse să facă ravagii.

Proclamaţia de independenţă, dată de împăratul Bao-Dai, abolea toate tratatele semnate cu Franţa şi pecetluia alianţa ţării cu Japonia, fără a schimba însă cu nimic situaţia**. Cu multă greutate, japonezii şi Bao-Dai au reuşit să găsească un prim-ministru, pe Tran Trong Kim, al cărui guvern a fost constituit abia la 17 aprilie. Acest guvern a dovedit însă o totală neputinţă în rezolvarea problemelor imediate; foametea a continuat să facă ravagii; „comuniştilor" (care reprezentau 9/10 din totalul deţinuţilor) le-a fost refuzată amnistia politică. Un decret cu data de 13 iunie pedepsea cu moartea pe toţi cei care periclitau căile de comunicaţie, stocurile de orez, de mărfuri; era interzisă orice adunare de peste 10 persoane; un alt decret, datat 15 iunie, interzicea sindicatelor orice activitate politică. Guvernul Tran Trong Kim se demasca astfel a fi un simplu agent al japonezilor.

Pe de altă parte, Viet Min-ul punea în gardă populaţia, mai ales cercurile mic-burgheze, că recucerirea independenţei pe calea negocierilor cu japonezii, prin intermediul guvernului-marionetă Bao-Dai — Tran Trong Kim, este o simplă iluzie. În noaptea de 9 martie, cînd trupele japoneze îi dezarmau pe francezi, Comitetul Central al partidului comunist, întrunit la Din Bang — la 30 km de Hanoi — făcînd o analiză detaliată a situaţiei, a luat o serie de hotărîri de o importanţă capitală.

Fără a se contesta posibilitatea unei întoarceri cu forţa a colonialiştilor francezi, s-a convenit să se recunoască că acum duşmanul principal îl reprezenta militarismul japonez. Războiul mondial intra într-o fază hotărîtoare. Înfrîngerea japonezilor era iminentă. În ţară domnea o situaţie cu adevărat revoluţionară. Venise vremea ca partidul şi Frontul Viet Min să antreneze masele la pregătirea insurecţiei generale în vederea cuceririi puterii.

Mobilizarea preinsurecţională a maselor populare comporta trei aspecte esenţiale:

— Dezvoltarea activităţilor de guerilă în regiunea muntoasă şi centrală a ţării.

— Acţiunea maselor ţărăneşti pentru a pune stăpînire pe stocurile de orez.

— Agitaţia politică în marile oraşe.

S-au format Comitete de eliberare la diferite niveluri — în comune, districte, provincii — primele forme ale puterii revoluţionare, care acţionau sub conducerea unui Comitet Naţional de Eliberare. În aprilie, forţele armate revoluţionare au fost unificate formînd „ar-

---

* Localitate balneară din centrul Franţei, în care şi-a stabilit sediul regimul mareşalului Pétain (iulie 1940 - august 1944).

** Proclamaţia din 10 martie urmărea, printr-o diversiune, să submineze mişcarea de eliberare naţională condusă de Viet Min. Bao-Dai îşi începuse „domnia" în 1932, după o perioadă de masive represiuni ale administraţiei coloniale împotriva mişcării de eliberare.

mata de eliberare", comandată de un Comitet militar, din care făceau parte Vo Nguyen Giap, Chu Van Tan, Van Tien Dung. A fost creată, de asemenea, o școală militară.

După 9 martie, unitățile de guerilă au cucerit puncte importante în provinciile Thai Nguyen, Bac Can, Tuyen Quang. În nord, în centru și în sud, prizonierii politici evadați din temnițe, au pregătit pentru acțiune populația din împrejurimi. Trădătorii au fost pedepsiți. În numeroase localități și regiuni a fost instaurată puterea revoluționară; în iunie 1945, cele șase provincii din nordul Fluviului Roșu (Lang Son, Cao Bang, Bac Can, Ha Giang, Tuyen Quang, Thai Nguyen) erau aproape în întregime eliberate, constituind principala bază revoluționară a țării. Au fost organizate ambuscade împotriva trupelor japoneze, cărora le-au fost provocate pierderi serioase. În provinciile Hai Duong și Quang Yen, au avut loc răzvrătiri, fiind instaurată puterea revoluționară. În partea centrală o revoltă armată a avut loc la Ba To, în provincia Quang Ngai.

În timp ce luptele de guerilă se întețeau în Tonkin și provinciile nordice din Annam, foametea lua o amploare fără precedent; în cîteva luni au murit de foame două milioane de oameni. Numeroase sate au pierdut jumătate sau o treime din populație; în orașe, cadavrele zăceau pe străzi. A urmat o mobilizare de amploare a maselor populare, care au devenit conștiente de forța lor. În cursul acestor lupte au luat naștere unități de autoapărare, precum și numeroase Comitete de eliberare. Au putut fi astfel distribuite populației însemnate stocuri de orez, reducîndu-se efectele foametei.

În orașe, mai ales la Hanoi, Saigon și Huê, agitația politică creștea mereu. La Hanoi, deși Comitetul de partid al orașului a fost de cinci ori dizolvat de poliție între 1941-1945, în 1945 fiecare întreprindere avea o secție muncitorească pentru salvarea națională. Au fost constituite formațiuni de autoapărare. Au avut loc numeroase greve în întreprinderile mai importante. Pe străzi, în școli, în uzine, la porțile orașului, s-au ținut manifestații, organizate cu sprijinul elementelor înarmate. Mitinguri projaponeze au fost transformate în reuniuni revoluționare; soldații japonezi izolați au fost dezarmați în plin oraș, iar trădătorii pedepsiți. Țărani din satele din jurul Hanoiului s-au alăturat muncitorilor pentru a lua cu asalt stocurile de orez.

La Saigon, secțiile muncitorești pentru salvarea națională numărau după 9 martie 120 000 membri, față de 3 000 înainte de acea-dată. În rîndurile tineretului, condus de intelectuali cunoscuți ca doctorul Pham Ngoc Thach, avocatul Thai Van Lung, se aflau numai la Saigon 200 000 membri și un milion în toată Cochinchina.

Sigiliul și spada dinastică în mîinile poporului

Încă din vara anului 1945 în întreaga țară efervescența revoluționară ajunsese la apogeu. Ca factor hotărîtor, Frontul Viet Min conducea și coordona toate acțiunile politice și armate pe scară națională.

La 13 august, după punerea în derută a trupelor japoneze din Guandun de către forțele sovietice și după bombardamentul atomic asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki, Japonia a capitulat*. În aceeași zi, Partidul Comunist Indochinez, întrunit în Congresul său Național a hotărît lansarea următoarelor lozinci:

— Să se pună capăt agresiunii străine;

— Recucerirea independenței naționale;

— Crearea puterii populare.

La 16 august, Viet Min-ul a convocat un Congres Național, care reunea delegați din numeroase partide și organizații din diferite grupuri etnice și religioase. Congresul a hotărît: „Smulgerea puterii din mîinile japonezilor și a guvernului-marionetă înainte de sosirea trupelor aliate în Indochina, pentru a întîmpina în calitate de stăpîni ai țării aceste trupe venite cu scopul de a-i dezarma pe japonezi".

Era vorba de a dejuca intențiile unor puteri străine (forțele ciankaișiștilor, ale colonialiștilor britanici, francezi, ale S.U.A., care se aflau în sud-estul Asiei), de a ocupa Indochina în propriul lor interes.

Congresul a adoptat un program de 10 puncte care prevedea între altele:

— Cucerirea puterii și întemeierea unei republici democratice deplin independente.

— Înarmarea poporului și întărirea armatei de eliberare.

— Confiscarea bunurilor aparținînd imperialiștilor și trădătorilor și, după caz, naționalizarea sau împărțirea acestora celor săraci.

— Desființarea impozitelor instituite de regimul colonial și al ocupației japoneze și înlocuirea cu o fiscalitate dreaptă și ușoară.

— Promulgarea drepturilor fundamentale ale poporului.

— Dreptul omului.

— Dreptul la proprietate.

— Drepturile civile: sufragiul universal, libertăți democratice, egalitate între toate grupurile etnice, între bărbați și femei.

— Împărțirea echitabilă a pămînturilor comunale; reducerea arendei și a dobînzilor, amînarea datoriilor, acordarea de ajutor sinistraților.

— Promulgarea unei legislații a muncii: ziua de 8 ore, stabilirea unui salariu minim, crearea asigurărilor sociale.

A fost ales un Comitet Național pentru Eliberare, prezidat de Ho Și Min, care ținea loc de guvern provizoriu. Acesta a lansat imediat un vibrant apel: „Ne aflăm într-un moment hotărîtor pentru destinul națiunii. Să ne ridicăm cu toții și să depunem toate eforturile pentru a ne elibera noi înșine. Numeroase popoare din lume se înalță să-și cucerească independența. Noi nu putem rămîne în urmă.

---

* Conform angajamentelor asumate la Conferințele de la Yalta și Postdam, U.R.S.S. a intrat în război la 9 august 1945 împotriva Japoniei. Armata sovietică a declanșat în acea zi operațiile împotriva armatei japoneze de la Guandun (Kwangtung), care dispunea de un efectiv de cca 900 000 soldați, amplasați în China de nord-est. Armata din Guandun a încetat rezistența la 22 august, la o săptămînă după ce Japonia a anunțat capitularea. Bombardamentele atomice americane au avut loc la 6 și 9 august.

Înainte! Înainte cu curaj, sub drapelul Viet Min-ului!"

Imediat, armata de eliberare a înaintat în direcția orașului Thai Nguyen pe care l-a eliberat: pretutindeni organizațiile populare, unitățile de guerilă, de autoapărare, s-au pus în mișcare. A fost o adevărată revărsare de forțe în întreaga țară; de la 14 la 25 august, în fiecare sat, în fiecare oraș, populația s-a ridicat la luptă; mulțimi uriașe, sprijinite de elemente înarmate, au asediat reședințe administrative. Autoritățile locale au fugit sau au predat puterea în mîinile revoluționarilor; demoralizate garnizoanele trupelor japoneze sau ale marionetelor lor nu au opus nici cea mai mică rezistență. Numai cîteva orașe nu au fost eliberate: Lai Chau, ocupat de o puternică garnizoană franceză revenită din China, unde se refugiase în timpul loviturii japoneze; Mong Cai, Ha Giang, Lao Cai, de la frontiera chino-vietnameză ocupate de agenții lui Cian Kai Și.

În cele trei mari orașe, Hanoi, Huê (capitala monarhiei și a guvernului-marionetă projaponez), Saigon, insurecția rapid victorioasă a fost de o însemnătate capitală. Pentru a riposta mișcării revoluționare, la Hanoi, agenții projaponezi au creat un „Comitet al Salvării Naționale", care nu a reușit însă să atragă masele. La 17 august, o întrunire organizată de Federația funcționarilor, în vederea sprijinirii guvernului-marionetă, a fost transformată într-o viguroasă manifestație în favoarea Viet Min-ului. Imediat a fost declanșată greva generală; la 19 august, peste 100 000 persoane au manifestat în stradă, iar guvernul-marionetă a trebuit să demisioneze și să predea puterea în mîinile revoluționarilor.

Pentru a evita o vărsare de sînge, Viet Min-ul a căutat să-l convingă pe Bao-Dai să abdice, iar pe primul ministru Tran Trong Kim să demisioneze. Reacționarii proiectau să ceară comandamentului japonez o gardă de 5 000 persoane. Pentru a dejuca complotul, populația din Huê și din satele alăturate, încadrată de grupuri înarmate, a ieșit în stradă, manifestînd și ocupînd unele ministere. Era ziua de 23 august, Bao-Dai a consimțit să abdice; guvernul Tran Trong Kim s-a prăbușit. În ziua de 25 august, o delegație a guvernului popular venită de la Hanoi a primit din mîinile lui Bao-Dai sigiliul și spada dinastică, simbolurile puterii regale. Bao-Dai a redevenit cetățeanul Vin Thuy.

La 14 august, în Cochinchina, projaponezii formaseră un „Front Național Unificat"; un delegat al regelui, trimis de la Huê, a cerut japonezilor să înarmeze pe membrii acestui front, care însă nu a rezistat presiunii poporului. La 25 august, un milion de demonstranți din Saigon și din localitățile învecinate, în rîndul cărora se aflau grupuri înarmate, au manifestat pe străzile orașului instaurînd puterea populară.

Victoria insurecției era astfel deplină în întreaga țară.

În desfășurarea ei, revoluția din august a fost caracterizată printr-o îmbinare judicioasă a luptei politice și a celei armate, una sprijinind-o pe cealaltă, acordîndu-se importanță cînd acțiunii politice, cînd celei armate, în raport cu condițiile concrete. Ea a dovedit maturitatea politică și capacitatea de acțiune a maselor populare, capacitatea de conducere a Frontului Viet Min și a partidului comunist. Victoria a fost fructul unei conduceri juste care a știut să găsească formele de acțiune adaptate fiecărui moment și fiecărei localități, a fost corolarul unei îndelungi pregătiri politice și militare, începute la izbucnirea celui de-al doilea război mondial.

În românește de: Any FLOREA

PLANȘELE NOASTRE

① Mărturii ale unei culturi multiseculare **(Pagini de istorie vietnameză**, p. 26)

② ③ În peregrinările sale europene, Ștefan Bogdan a sosit, în 1600, la curtea reginei Elisabeta I. Turnul Londrei (planșa 2) și o hartă a Europei executată într-o manieră aparte și tipărită în 1592. Harta se află la Biblioteca Strahov din Praga. Pe ea apar și țările române: Transilvania separat, iar Muntenia și Moldova sub genericul Walachia, nume sub care erau denumite în mod obișnuit de cartografii occidentali ai vremii **(Aventuroasa viață a lui Ștefan Bogdan,** p. 20)

④ Vas de sticlă din Siria, bogat ornamentat — mijlocul sec. XIII **(Șalah al-Din. O „sabie loială" împotriva cruciaților,** p. 50)

Pagoda „Du Hang“
de la Hai Phong

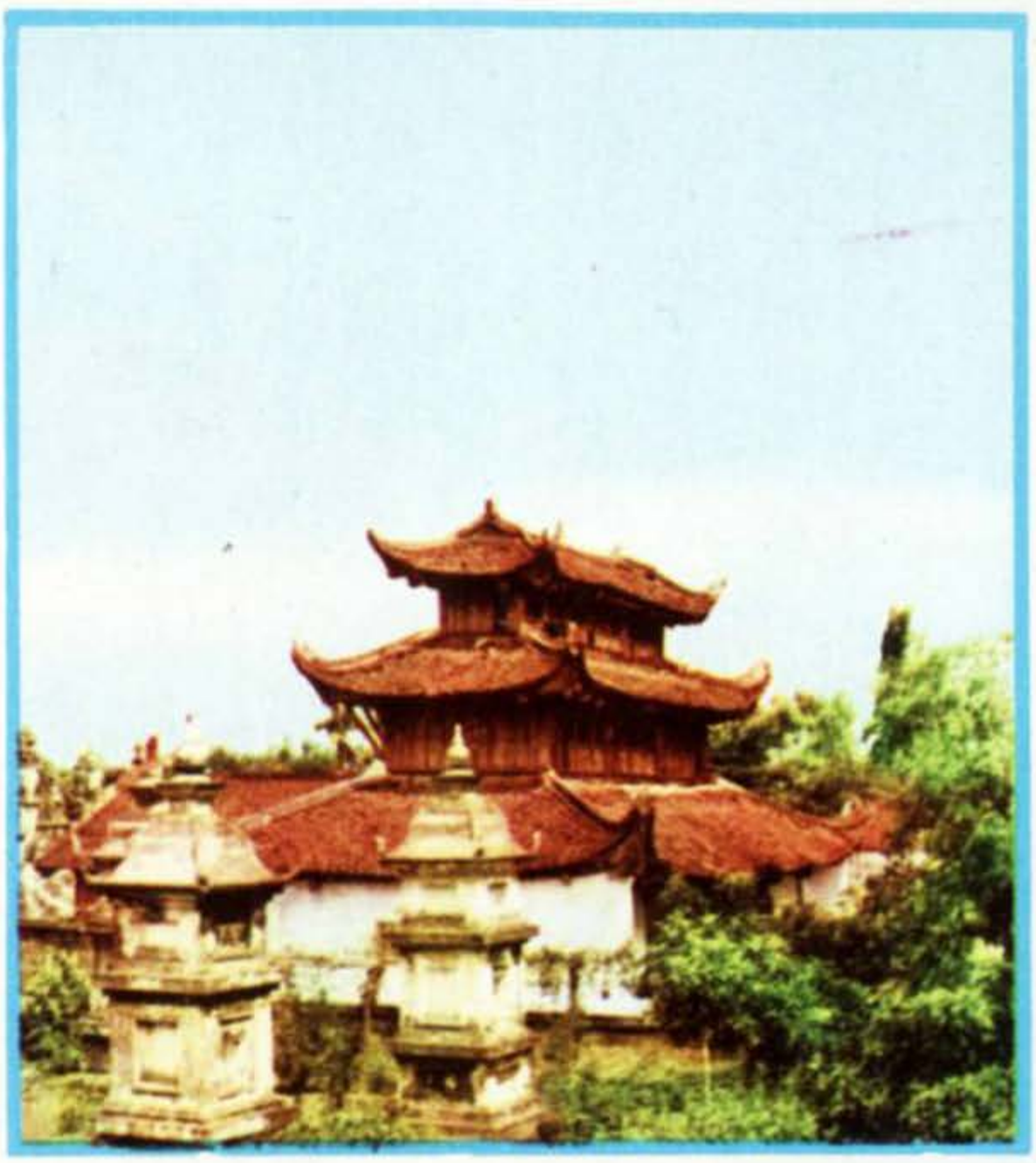

„Văn Miêu“
templul literaturii de la Hanoi

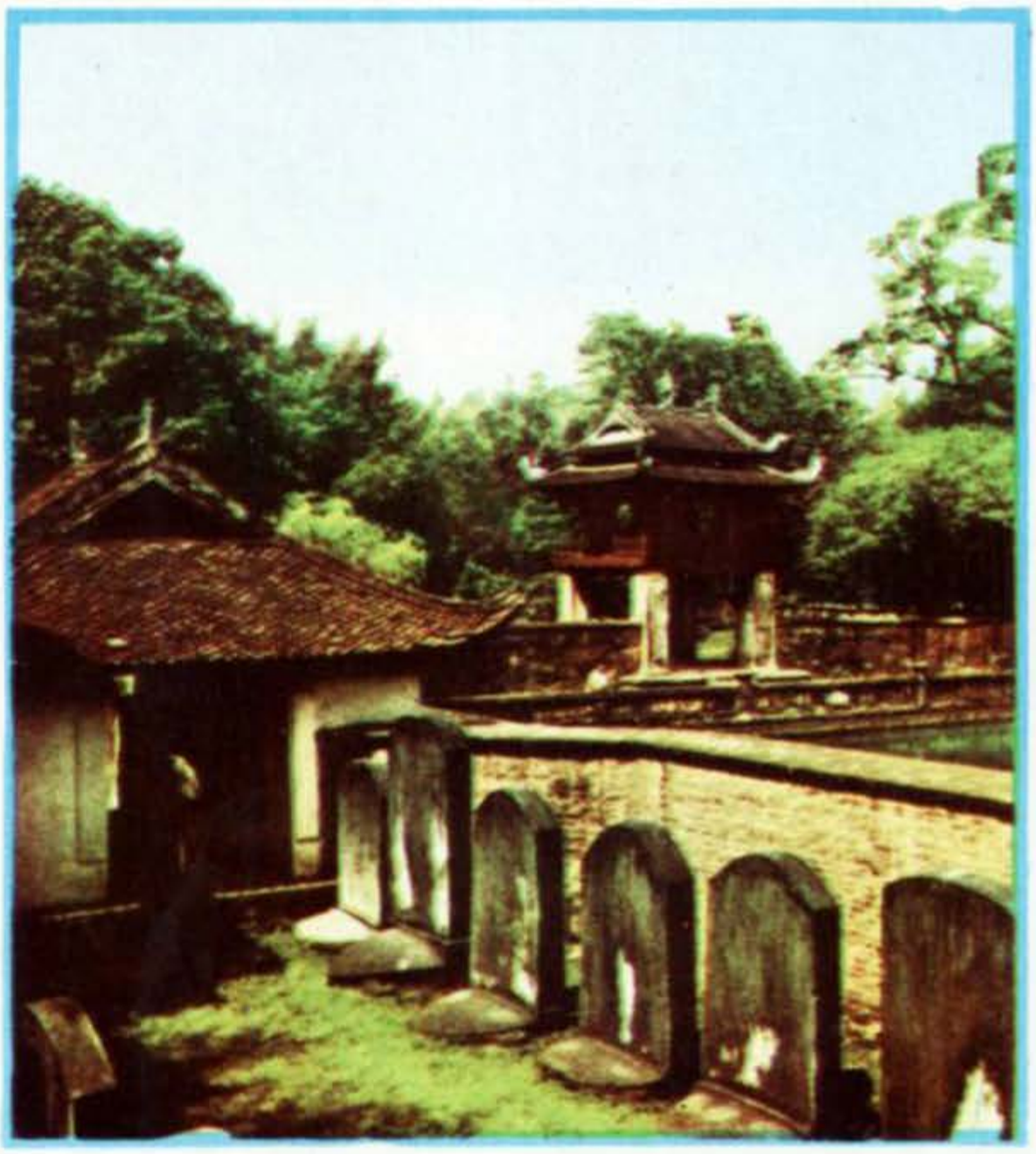

Pagoda „Chua Thap“
de la Nam Dinh

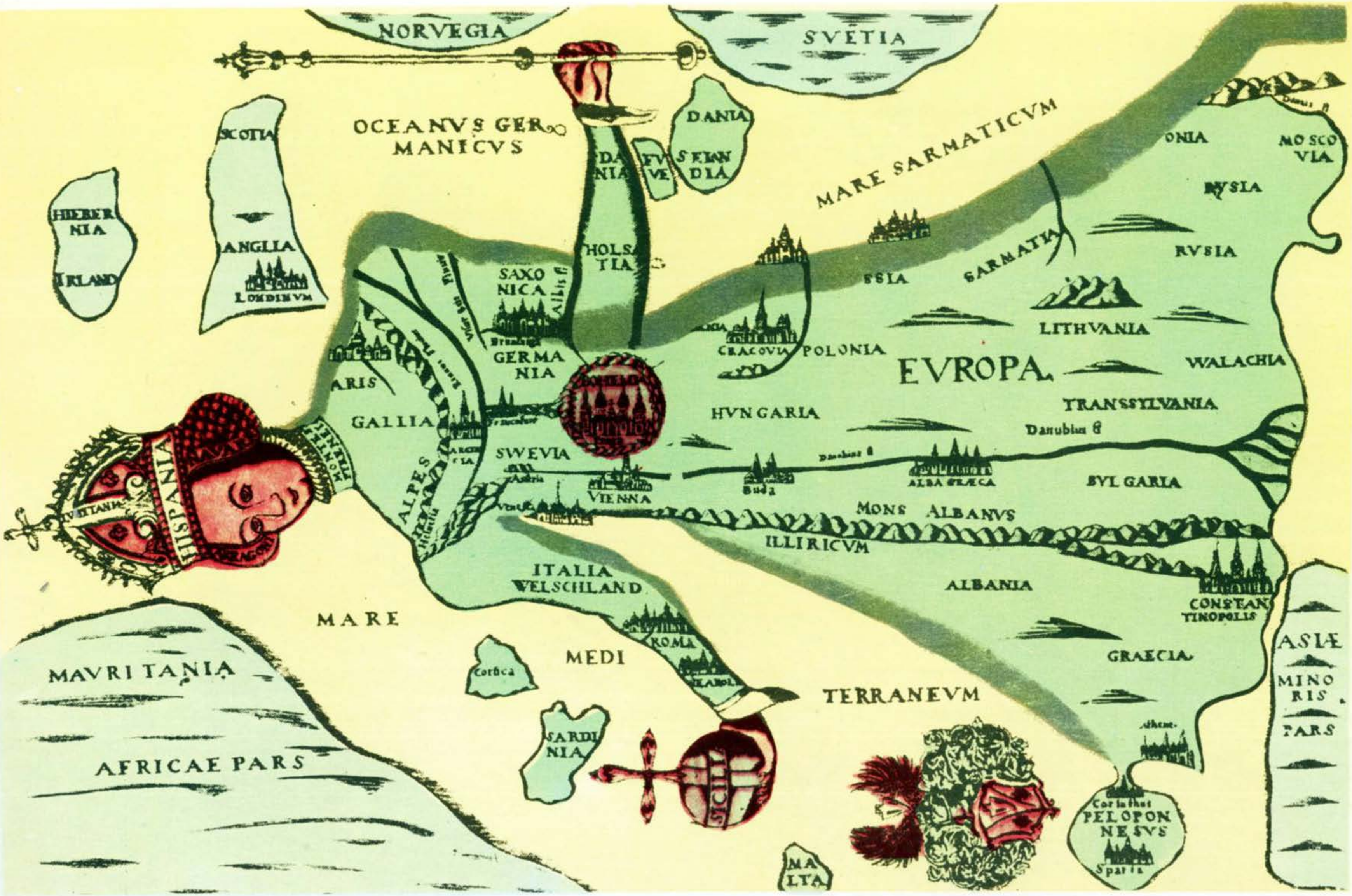
NORVEGIA
SVETIA
OCEANVS GER MANICVS
SCOTIA
HIBERNIA
IRLAND
ANGLIA
LONDINVM
DANIA
SVEVIA
HOLSATIA
SAXONICA
GERMANIA
MARE SARMATICVM
SARMATIA
RVSSIA
MOSCOVIA
LITHVANIA
WALACHIA
CRACOVIA
POLONIA
EVROPA.
TRANSSYLVANIA
HVNGARIA
Danubius fl
BVLGARIA
ALBA GRÆCA
VIENNA
MONS ALBANVS
ILLIRICVM
ALBANIA
CONSTANTINOPOLIS
GRÆCIA
ITALIA
WELSCHLAND
ROMA
MARE
MEDI
TERRANEVM
MAVRITANIA
AFRICAE PARS
Corsica
SARDINIA
SICILIA
MALTA
PELOPONNESVS
Sparta
ASIÆ
MINORIS
PARS
GALLIA
ARIS

„CAPITULAŢIILE“ — tratate fundamentale privind istoria suveranităţii de stat a ţărilor române

Termenul „capitulaţii“, aşa cum a intrat în literatura istorică, desemnează acele tratate încheiate de Imperiul otoman cu domnitorii din Muntenia şi Moldova în timpul evului mediu. Oricît ar părea de surprinzător, datorită aparentei asemănări fonetice, „capitulaţia“ nu are o legătură directă cu „capitularea“, în accepţie militară; termenul provine din latina medievală (capitulare, **„a face un pact“,** capitulum, **„capitol“, „clauză“).**

La mijlocul veacului trecut, cînd poporul român, pătruns de un adevărat „spirit revoluţionar“, cum se exprima Marx, trăia o epocă de renaştere naţională, problema „Capitulaţiilor“ încheiate de domnitorii români cu Imperiul otoman s-a bucurat de o atenţie specială din partea istoricilor, a oamenilor politici. „Capitulaţiile“ dovedeau Europei, în special marilor puteri, legitimitatea dreptului poporului român la independenţă naţională, pe baza propriei lui tradiţii istorice, atestată de acte oficiale, încheiate şi recunoscute în diferite momente de Imperiul otoman.

Două argumente sînt hotărîtoare pentru a recunoaşte realitatea istorică a „Capitulaţiilor“ şi, în consecinţă, a le introduce cu temeinicie în circuitul ştiinţific al cercetărilor privind lupta de secole a poporului nostru pentru apărarea independenţei sale:

a) Conţinutul acestor documente a fost recunoscut oficial, cel puţin de cîteva ori, de către guvernele turceşti. Cea mai formală şi solemnă recunoaştere de către guvernul turc şi, alături de el şi de guvernele altor şase puteri europene, a fost consfinţită în Tratatul de la Paris, din 1858. Articolul 2 al acestuia glăsuieşte textual: „În virtutea Capitulaţiilor date de sultanii Baiazid I, Mahomed al II-lea, Selim I şi Soliman al II-lea, care confirmă autonomia lor, reglementînd raporturile lor cu Sublima Poartă şi pe care mai multe hatişerifuri, în special cel din 1834, le-au consacrat; conform, de asemenea, articolelor 22, 23 din Tratatul încheiat la Paris la 30 martie 1856, Principatele vor continua să se bucure, sub garanţia colectivă a puterilor contractante, de privilegiile şi imunităţile pe care le au“[1]. Tratatul a fost semnat de reprezentanţii celor şapte puteri, între care şi de Mehmet-Fuad, reprezentantul Turciei.

Semnarea tratatului a fost precedată de discuţii, în cadrul cărora delegatul Franţei a prezentat un document intitulat Privilegiuri şi imunităţi ale Principatelor[2] **— care erau, de fapt, textele „Capitulaţiilor“, completate cu propunerile franceze de unire a Munteniei şi Moldovei.**

b) Din diverse motive, dar în primul rînd din nevoia de a apăra în continuare dreptul poporului român la independenţă naţională — drept aflat (în mod paradoxal) la mijlocul veacului trecut în mai mare pericol (datorită manifestării acute a rivalităţii şi ciocnirilor de interese a celor trei imperii — otoman, ţarist, habsburgic — care căutau să-şi realizeze pretenţiile la preponderenţă în ţările române) decît fusese timp de cîteva sute de ani, în condiţiile dominaţiei otomane — patrioţii români, cu sprijinul unor prieteni străini ai poporului nostru, au scos la suprafaţă, prin diferite publicaţii, conţinutul „Capitulaţiilor“. Cel care a sesizat însemnătatea politică deosebită a acestor documente şi — în condiţiile relaţiilor internaţionale de la mijlocul veacului trecut — a transformat tradiţia suveranităţii

---

[1] Relaţiile internaţionale ale României în documente (1868-1900), Editura Politică, Bucureşti, 1971, p. 334.
[2] Magazin istoric, nr. 1/1975.

poporului român reflectată în tratatele încheiate de domnitorii noştri într-o armă de luptă revoluţionară, a fost Nicolae Bălcescu[3].

Într-una din primele sale lucrări Drepturile românilor către Înalta Poartă, Bălcescu a reprodus două dintre „Capitulaţii", însoţite de comentariile sale, pătrunse de o adîncă dragoste pentru trecutul poporului său: „Ţara noastră românească nu fu niciodată supusă cu sabia, ci de buna voia sa se recunoscu supt protecţia turcilor. La anul 1393, părinţii noştri după ce se luptară mai multe veacuri pentru independenţa lor cu atîtea potoape de naţii barbare ce se vărsară pe pămîntul nostru, văzîndu-se slabi şi ameninţaţi totodată de unguri şi de turci, se învoiră cu Mircea cel Bătrîn, domnul lor cel vestit, şi împreună închinară ţara turcilor cu făgăduinţa ca să-i ajute în războiul ce aveau cu ungurii". După ce reproduce textul „Capitulaţiei" din 1393 (semnată la Nicopole), Bălcescu continuă: „Acest tractat prin care ţara îşi păstrează dreptul d-a se guverna cu legile sale, dreptul d-a face război sau pace, dreptul de a-şi alege pe capul naţiei, îndatorindu-se numai la un uşor tribut, nu poate fi privit după dreptul ginţilor [neamurilor] altfel decît ca un tractat de protecţie, căci după obiceiul cunoscut îndeobşte în Europa, o naţie care nu e în stare de a se apăra singură de insultă sau de asuprire, poate dobîndi protecţia unui stat mai puternic [...] Acest tractat, însă, nu ţinu mult: românii iubea[u] prea mult independenţa; ei jertfiseră prea mult pentru dînsa ca să-l poată suferi cu plăcere, oricît de nesupărător era. Turcii însă mai întîi începură a nu-l păzi".

Bălcescu explică, în continuare, de ce Vlad Ţepeş a încheiat un nou tratat „la Adrianopole", cu turcii, care „...este încă în tărie şi astăzi şi singur numai hotărăşte raporturile ţării cu Înalta Poartă. El asigurează poporului dreptul d-aşi da legi, dreptul d-a face război şi pace; prin urmare nu poate fi privit ca un tractat de supunere, ci numai ca un tractat de protecţie, ca o alianţă neegală, căci supremaţia care este numai un drept de onoare, şi tributal, singurele drepturi ce are Poarta, nu ating întru nimic suveranitatea naţiei române. Astfel privesc acest tratat toţi publiciştii Europei".

După ce reproducea opiniile unor autori străini, Bălcescu continua: „ele [Capitulaţiile] sînt recunoscute însuşi şi de tractatele Rusiei cu Poarta, deşi acestea nu pot lega întru nimic pe români, căci Rusia fiind numai o chezaşă a drepturilor ţării nu putea trata pentru noi şi în numele nostru [...] Acestea sînt — îşi încheie Bălcescu articolul — drepturile noastre. Părinţii noştri au vărsat preţiosul lor sînge pentru a ni le lăsa de moştenire şi datoria noastră este a le păstra cu aceeaşi putere pentru fiii noştri. Timpul n-a venit ca să dobîndim o independenţă absolută. Poziţia noastră după tractate este încă bună".

Analiza lui Bălcescu s-a dovedit a fi exactă. Drepturile poporului român la conferinţele internaţionale din deceniul următor au avut un puternic suport în invocarea „Capitulaţiilor".

Alături de N. Bălcescu, şi alţi luptători pentru unirea ţărilor române şi independenţa lor, cum au fost M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, V. Boerescu, C. Bolliac, D. Bolintineanu, C. Hurmuzaki au răscolit istoria ultimelor secole pentru a dovedi tradiţia de neatîrnare a poporului român, faptul că, aşa cum se exprima Bălcescu, „românii iubeau prea mult independenţa".

Dezbaterile din Adunările (Divanurile) ad-hoc (1857) care aveau să formuleze dezideratele românilor faţă de Conferinţa internaţională de la Paris au evocat pe larg conţinutul „Capitulaţiilor", socotind aceste tratate ca o bază de pornire pentru stabilirea viitorului regim al Principatelor Române.

Printre „publiciştii străini", cum îi numea Bălcescu, care s-au raliat cu însufleţire la susţinerea cauzei independenţei poporului român a fost şi Karl Marx.

O idee care revine sistematic în lucrările lui Marx, cînd analizează relaţiile internaţionale, o reprezintă scăderea necontenită a dominaţiei otomane în Principatele Române în prima jumătate a secolului trecut şi tendinţele de întărire a influenţei ţariste. Un moment important al luptei pe care o ducea Rusia ţaristă pentru expansiune în sud, pe seama pierderii de forţă a Imperiului otoman, l-a constituit războiul din 1828-1829, încheiat prin Tratatul de la Adrianopol, despre care Marx spunea „că a despărţit de fapt Moldova şi Valahia de Turcia şi le-a trecut sub supremaţia Rusiei"[4].

Marx a comentat pe larg Tratatul austro-turc din 1854[5], subliniind că prevederile acestuia însemnau „o încălcare a drepturilor poporului moldo-valah"[6]. Pentru a demonstra că, prin acest tratat, turcii comiteau nu numai un abuz, dar şi o încălcare a unor drepturi ale poporului român, recunoscute prin tratate, Marx invoca „Capitulaţiile". În 1854, Marx preciza cu claritate şi fermitate — ceea ce în istoriografia timpului se prezenta confuz — faptul că Moldova şi Muntenia, spre deosebire de alte teritorii din sud-estul Europei, n-au fost niciodată sub ocupaţie turcească propriu-zisă. „Din aceste Capitulaţii — scria Marx — care continuă să fie azi în vigoare, întrucît n-au fost anulate prin nici un tratat ulterior, reiese că Principatele dunărene sînt două state suverane, sub suzeranitatea Porţii, căreia îi plătesc tribut, însă cu condiţia ca Poarta să le apere de toţi duşmanii din afară, oricare ar fi ei, şi totodată să nu se amestece, sub nici o formă, în treburile lor interne". Marx arăta că Turcia, încheind acordul cu Austria din 1854, „şi-a pierdut dreptul la suzeranitate"[7].

---

[3] A. Oţetea, G. Zane, introducere la lucrarea: K. Marx, **Însemnări despre români,** Editura Academiei R.P. România, 1964, p. 19.
[4] K. Marx şi Fr. Engels, **Opere,** vol. 9, Editura Politică, 1959, p. 150.
[5] Prin acest tratat, Poarta îşi dădea consimţămîntul ca trupele austriece să ocupe Principatele.
[6] K.Marx, Fr. Engels, **Opere,** vol. 10, Editura Politică, 1961, p. 328.
[7] **Ibidem,** p. 329.

Înainte de a încheia scurtele noastre informaţii cu privire la cadrul general istoric în care au fost tipărite „Capitulaţiile“ de către M.A. Ubicini[8], amintim că marele nostru poet Mihai Eminescu a acordat, de asemenea, o mare însemnătate „Capitulaţiilor“. „Vechile noastre tractate iscălite cu litere mari şi băţoase pe piele de viţel — scria el — au fost pînă ieri izvorul neatîrnării reale, izvorul din care au decurs actele succesive de emancipare de sub domnia turcească“[9].

Realitatea istorică a „Capitulaţiilor“ a avut drept consecinţă fundamentală păstrarea şi asigurarea elementelor de bază ale unităţii social-administrative şi naţionale a poporului român, care i-au permis, la mijlocul veacului trecut, să-şi afirme cu tărie drepturile sale la unitatea naţională şi la independenţa de stat. Totodată, după cum se ştie, prevederile Capitulaţiilor au fost încălcate frecvent şi flagrant de către Poartă, ceea ce a dus de fiecare dată la reacţii, sub diferite forme, din partea domnitorilor din Moldova şi Muntenia, a poporului român.

Unele dintre aceste încălcări au privit însăşi integritatea teritorială a ţărilor române[10].

Textele „Capitulaţiilor“, pe care le publicăm în continuare, inclusiv notele explicative*, cu unele prescurtări făcute de redacţie, sînt traduse după volumul La question des Principautés devant l'Europe, tipărit de M.A. Ubicini la Paris, în anul 1858.

N. COPOIU

I.
Capitulaţia de la 1393** (Valahia)

Art. 1. *Prin marea noastră clemenţă, consimţim ca principatul nou supus de forţele noastre invincibile să se guverneze după propriile sale legi, iar domnitorul Valahiei să aibă dreptul de a face război şi pace şi acela de viaţă şi de moarte asupra supuşilor săi.*

Art. 2. *Toţi creştinii care, îmbrăţişînd religia lui Mohamed, vor trece apoi din regiunile supuse puterii noastre în Valahia şi vor deveni acolo din nou creştini, nu vor putea fi reclamaţi în nici un fel şi atacaţi.*

Art. 3. *Toţi cei din Valahia care ar merge într-o parte oarecare a posesiunilor noastre vor fi scutiţi de haraciu*** şi de orice altă contribuţie.*

Art. 4. *Domnitorii creştini vor fi aleşi de către mitropolit şi boieri.*

Art. 5. *Dar din cauza acestei înalte clemenţe şi deoarece noi am înscris pe domnitor în lista celorlalţi supuşi ai noştri, el va fi obligat de asemenea să plătească anual, tezaurului nostru imperial, trei mii piaştri roşii ai ţării sau 500 piaştri de argint în moneda noastră.*

II.
Capitulaţia de la 1460**** (Valahia)

Art. 1. *Sultanul consimte şi se angajează, pentru el însuşi şi pentru urmaşii săi, să protejeze Valahia şi s-o apere contra oricărui inamic, fără a pretinde altceva decît supremaţia asupra suveranităţii acestui principat, ai cărui voievozi vor fi obligaţi să plătească Sublimei Porţi un tribut de 10 000 piaştri.*

Art. 2. *Sublima Poartă nu va avea nici un amestec în administraţia locală a zisului principat şi nu va fi permis nici unui turc să meargă în Valahia fără un motiv evident.*

Art. 3. *În fiecare an, un trimis al Sublimei Porţi va pleca în Valahia pentru a primi tributul şi la întoarcerea sa va fi însoţit de către un reprezentant al voievodului pînă la Giurgiu, pe Dunăre, unde va fi numărată încă o dată suma predată, şi se va da o a doua chitanţă; iar după ce va fi fost transportată pe celălalt mal al Dunării, Valahia nu va mai fi responsabilă, orice accident s-ar putea produce.*

Art. 4. *Voievozii vor continua să fie aleşi de arhiepiscop, episcopi şi boieri, iar alegerea va fi recunoscută de Poartă.*

Art. 5. *Naţia valahă va continua să se bucure de libera exercitare a propriilor sale legi, iar voievozii vor avea dreptul de viaţă şi de moarte asupra supuşilor lor, ca şi acela de a face pace sau război, fără a fi supuşi la nici o responsabilitate faţă de Sublima Poartă.*

Art. 6. *Toţi creştinii care, îmbrăţişînd o dată credinţa musulmană, s-ar duce în Valahia şi ar reveni acolo la religia creştină, nu vor putea fi reclamaţi de către nici o autoritate otomană.*

Art. 7. *Supuşii valahi care ar avea ocazie să meargă în orice parte a posesiunilor otomane nu vor putea fi forţaţi să plătească haraciul sau taxa de capitaţie la care sînt supuşi locuitorii creştini.*

---

[8] M.A. Ubicini (1818-1884) — istoric francez; a trăit în România vreme de cîţiva ani. În 1848 a fost secretarul neoficial al guvernului provizoriu din Muntenia.

[9] M. Eminescu, **Articole politice,** Editura Minerva, Bucureşti, 1910, pp. 51-52.

[10] **Magazin istoric,** nr. 3/1973, p. 6.

* Noi ne limităm aci — **precizează Ubicini în prima notă** — să consemnăm cîteva lămuriri istorice relative la originea acestor tratate, trimiţînd pentru rest la excelentele lucrări publicate cu privire la această problemă de către: dl. V. Boerescu, **La Roumanie après le traité du 30 mars** („România după tratatul din 30 martie“), Paris, 1856; dl. Paul Bataillard, **Les Principautés devant le Congrès** („Principatele înaintea Congresului“), Paris, 1856, şi **De la situation régulière de la Moldo-Valachie vis-à-vis de la Porte** („Despre situaţia reglementată a Moldo-Valahiei faţă de Poartă“), Bruxelles, 1857. A se vedea, de asemenea, un articol din ziarul **Le Nord,** intitulat **Uniune, Suveranitate şi Suzeranitate,** reprodus de către **L'Etoile du Danube** din 6 ianuarie.

** Încheiată la Nicopole între Mircea I, zis cel Bătrîn (1382 [corect 1386 — **n.r.**] - 1418), voievodul Munteniei şi Baiazid I Ilderim (Fulgerul), sultanul turcilor (1389-1403 [corect 1402 — **n.r.**]).

*** Haraciul este darea anuală datorată de către toţi supuşii nemusulmani, adică de către supuşii creştini ai imperiului, după prescripţia formală a codului religios şi politic al islamismului, că orice popor cucerit trebuie să se facă musulman sau să plătească haraciul. Vezi A. Ubicini, **Lettres sur la Turquie** („Scrisori despre Turcia“), t. II, p. 8.

**** Semnată la Adrianopol între Vlad V[oievod] Ţepeş (1456-1462), voievodul Valahiei şi Mahomed II Cuceritorul (1440 [corect 1451 — **n.r.**]-1481), sultanul otomanilor. Fotino [istoricul Dionisie Fotino 1777-1821 — **n.r.**] o redă în istoria sa **Istorie a Daciei** (în limba greacă modernă) în urma primei, sub acest titlu: **„Conţinutul lui Khatti-humaioun al Sultanului Mohamed II, în 1400 d. Hr.“** Sfîrşitul poartă data turcă de 872, care este în contradicţie cu prima, anul 842 al hegirei corespunzînd anului 1467, iar nu anului 1460 al erei creştine. Fotino adaugă această observaţie în notă: „Eu am găsit copiile acestor două tratate într-un caiet care mi-a fost dat de către răposatul dl. Alexandru Văcărescu, care îl avea de la tatăl său, marele ban Ioan Văcărescu. Acesta din urmă, în timpul şederii sale la Constantinopol, a reuşit cu mari cheltuieli să-şi procure zisele copii (aşa cum se atestează printr-o notă scrisă de propria sa mînă) care au fost transcrise după originalele imperiale“.

În urma acestor două tratate, Fotino enumeră o serie de firmane [decrete emise de suveranii Imperiului otoman] ulterioare, depuse în arhivele Mitropoliei din Bucureşti şi care reproduc principalele dispoziţii din acestea. Fotino încheie spunînd: „Aceste firmane atestă forţa tratatelor iniţiale, fără de care nu s-ar înţelege privilegiile enorme de care se bucura Valahia chiar şi în aceste ultime vremuri. Mai adăugaţi ca dovadă a prevenirilor şi consideraţiei Porţii faţă de acest principat, onorurile pe care ea le acorda de mult domnitorilor ei şi care s-au păstrat pînă astăzi“.

Art. 8. *Dacă vreun turc are un proces în Valahia cu un supus al acestei țări, cauza va fi ascultată și judecată de către Divanul valah, în conformitate cu legile locale.*

Art. 9. *Toți negustorii turci, plecați în acest principat pentru a cumpăra sau a vinde acolo mărfuri, vor trebui să aducă la cunoștința autorităților locale timpul ce trebuie să stea acolo și vor trebui să plece cînd va expira acest timp.*

Art. 10. *Nici un otoman nu este autorizat să ducă cu el unul sau mai mulți servitori născuți în Valahia, de orice sex ar fi ei; și nu va exista niciodată nici o moscheie în nici o parte a teritoriului valah.*

Art. 11. *Sublima Poartă promite să nu elibereze niciodată un firman la cererea unui supus valah, pentru afacerile sale din Valahia, de orice natură ar putea să fie ele, și nu-și arogă niciodată dreptul de a chema un supus valah la Constantinopol sau în orice altă parte a posesiunilor otomane, sub orice pretext ar putea să fie.*

III.
Capitulația de la 1511* (Moldova)

Art. 1. *Poarta recunoaște Moldova ca țară liberă și necucerită.*

Art. 2. *Religia creștină, profesată în Moldova, nu va fi niciodată oprimată nici tulburată, iar națiia sa va avea libera dispoziție de bisericile sale, ca și în trecut.*

Art. 3. *Poarta se angajează să apere Moldova contra oricărei agresiuni eventuale și s-o mențină în starea în care se găsea mai înainte, fără să i se facă nici cea mai mică nedreptate și fără a suferi nici cea mai mică știrbire a teritoriului ei.*

Art. 4. *Moldova va fi condusă și guvernată după propriile ei legi, fără ca Poarta să se amestece în aceasta în nici un fel.*

Art. 5. *Domnitorii săi vor fi aleși pe viață de nație și confirmați de Sublima Poartă.*

Art. 6. *Stăpînirea domnitorilor se va extinde peste întregul teritoriu moldovenesc; ei vor putea întreține în solda lor o trupă înarmată pînă la un efectiv de douăzeci mii de oameni, autohtoni sau străini.*

Art. 7. *Moldovenii vor putea întreține și cumpăra o casă la Constantinopol, ca reședință a agentului lor. Ei vor putea avea acolo de asemenea și o biserică.*

Art. 8. *Turcii nu vor putea avea, nici să cumpere, pămînturi în Moldova; ei nu vor putea nici să construiască acolo moscheie, nici să se stabilească acolo în vreun fel.*

Art. 9. *Ca semn al supunerii, domnitorul, împreună cu națiia, va avea grijă să trimită Porții în fiecare an, prin doi boieri din Moldova, patru mii ducați turcești, adică unsprezece mii piaștri, 40 șoimi și 40 iepe gestante, totul sub titlu de dar.*

Art. 10. *În caz de înarmare pentru război, domnitorul Moldovei va furniza armatei imperiale contingentul ce i se va cere.*

IV.
Capitulația de la 1529** (Moldova)

Art. 1. *Sultanul recunoaște că Moldova a oferit de bunăvoie și fără rezistență făgăduială de supunere față de Imperiul otoman.*

Art. 2. *Națiia moldovenească se va bucura, la fel ca în vechime, de toate libertățile, fără nici o molestare și fără ca Poarta otomană să poată pune nici o piedică în această privință. Legile, datinile și obiceiurile, drepturile și prerogativele acestei țări vor fi în veci inviolabile.*

Art. 3. *Domnitorii vor exercita liber stăpînirea lor asupra țării, ca în trecut, fără ca Poarta să se poată amesteca în aceasta în nici un fel, direct sau indirect.*

Art. 4. *Poarta nu se va amesteca, de asemenea, în nici o cauză sau diferend între particulari, ci domnitorul, cu adunarea sa, va fi cel care va trebui să judece; în nici un caz Poarta nu va putea pune în această privință vreo piedică oarecare, fie ea directă sau indirectă.*

Art. 5. *Hotarele Moldovei vor fi păstrate intacte în întreaga lor întindere.*

Art. 6. *Exercitarea cultului musulman este interzisă pe întregul teritoriu moldovenesc.*

Art. 7. *Nici un musulman nu va putea avea în Moldova, cu titlu de proprietate, nici pămînt, nici casă, nici prăvălie; el nu va putea nici să stea în țară pentru afaceri negustorești decît atîta timp cît va fi autorizat de către domnitor.*

Art. 8. *Comerțul Moldovei va fi deschis tuturor națiilor comerciale. Totuși turcii vor avea preferință asupra tuturor națiilor pentru cumpărarea produselor țării, pe care le vor negocia prin bună învoială în porturile de la Galați, Ismail și Chilia; dar ei nu vor putea pătrunde mai departe în interiorul țării, fără o autorizație expresă din partea domnitorului.*

Art. 9. *Moldovei i se păstrează titlul de* **țară independentă;** *el va fi reprodus în toate actele scrise ce-i va adresa Poarta otomană domnitorului.*

Art. 10. *Turcii pe care îi va trimite Poarta cu hîrtii pe adresa domnitorului nu vor trece Dunărea; ei se vor opri pe malul opus al fluviului, transmițînd depeșele lor guvernatorului de la Galați, care va face să parvină domnitorului și va transmite la fel răspunsurile acestuia curierului Sublimei Porți.*

Art. 11. *Domnitorii moldoveni vor fi aleși de către diferitele clase ale populației țării. Alegerea va fi recunoscută de către Poartă fără ca ea să se poată amesteca în aceasta, să numească pe domn, să ridice cea mai neînsemnată greutate sau cea mai mică piedică în această privință.*

Art. 12. *Țara va fi apărată de către Poarta otomană în orice împrejurare în care națiia moldovenească ar cere sprijinul sau ajutorul ei.*

Art. 13. *În schimbul tuturor acestor avantaje, națiia moldovenească nu va da Porții otomane decît un dar anual de patru mii ducați.*

• Între Bogdan cel Orb, fiul lui Ștefan cel Mare, voievodul Moldovei (1504-1517) și Baiazid II (1481-1517 [corect 1512 — **n.r.**]), sultanul otomanilor. Totuși istoricii și publiciștii nu sînt de acord asupra acestei date. Textul oficial al declarației generale a dorințelor Divanului moldovean dă anul 1511, după Gebhard, **Geschichte der Walachei und Moldau,** 1782 („Istoria Moldovei și Valahiei"), 1512; [...] alți publiciști români, ca domnii G. Chainoi (Ion Ghica), Bolliac, Boerescu, Brătianu, dau 1513; [istoricul austriac Joseph] Hammer (1774-1856) (t.V, p. 288 din a sa **Istorie)** pare a indica 1516. Împrejurările nu sînt mai bine precizate; totuși, dovada cea mai bună ni se pare a fi aceea a cronicarului Miron Costin, care se exprimă în felul următor în cronica sa (manuscris), scrisă către sfîrșitul sec. XVII: „Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, pentru a se conforma ordinelor tatălui său, îl trimise pe Tăutu, secretarul său, ca sol la sultan (Baiazid) cu un dar de zece pungi de bani. Tăutu, sosind la acest împărat, i-a expus solia sa care era «că principele Bogdan, stăpînul său, cu toți locuitorii Moldovei, se supuneau de bună voie lui și îl roagă să-i acorde puternica sa protecție». Sultanul primi această solie cu destule dovezi de stimă și considerație, acceptă cu bucurie cererea lui Bogdan vodă și i-a dăruit aceste zece pungi lui Tăutu [...]".

• Dl. G. Chainoi (I. Ghica) spune că acest document a fost distrus în incendiul de la Iași din 1727; dar deja în vremea aceea originalul nu mai exista de mai mulți ani, cel puțin dacă trebuie să credem relatarea lui Cantemir, care, după ce a menționat acest tratat, adăuga: „Că originalul a fost păstrat multă vreme în arhivele principatului; dar că pe vremea sa, din ordinul regelui Poloniei, Ioan Sobieschi, cînd acest principe făcuse o incursiune în Moldova, în 1686 [corect 1691 — **n.r.**], a fost scos de acolo și a fost ars în mod solemn în prezența întregului popor, și s-a făcut această declarație pompoasă: «Priviți bine în ce fel v-a eliberat majestatea sa de jugul turcilor»".

•• Între Petru Rareș [1527-1538; 1541-1546 — **n.r.**], voievodul Moldovei și Soliman [II] Legislatorul, sultanul otomanilor (1520-1566). Este același tratat menționat în procesele-verbale ale ședințelor Divanului moldovenesc la data 1634, epoca în care el a fost reînnoit și confirmat, Vasile Lupu sau Albanezul fiind voievodul Moldovei, iar Murat IV sultanul turcilor.

BĂTĂLIA PENTRU ELIBERAREA UCRAINEI APUSENE

A. M. VASILEVSKI mareşal al Uniunii Sovietice

În numărul 2/1975, am publicat fragmente din volumul Cauza vieţii mele, **care cuprinde memoriile lui A.M. Vasilevski, mareşal al Uniunii Sovietice, lucrare aflată sub tipar, în traducere, la Editura Militară. În aceste fragmente, autorul, după ce făcea bilanţul campaniei trupelor sovietice din vara şi toamna anului 1943, evoca obiectivele celei de-a treia campanii de iarnă şi principalele etape ale acesteia. În faza iniţială, la flancul de sud al frontului sovieto-german, directivele Marelui Cartier General sovietic prevedeau zdrobirea inamicului în regiunile răsăritene ale Ucrainei din dreapta Niprului şi ieşirea pe aliniamentul Bugului de sud, pînă la Pervomaisk şi rîul Inguleţ, de la Krivoi Rog pînă la vărsarea lui. În fragmentele publicate, autorul descria principalele lupte duse pentru atingerea acestor obiective pînă după cucerirea oraşului Kirovograd.**

În acest număr continuăm publicarea unor episoade din lucrarea mareşalului A.M. Vasilevski: marea victorie de la Korsun-Şevcenkovski, evocarea personalităţii generalului N.F. Vatutin — eminent conducător de oşti sovietic —, zdrobirea trupelor germane în zona Uman, cucerirea oraşului Nikolaev. După luptele înverşunate soldate cu încercuirea şi distrugerea unor importante forţe hitleriste în zona Korsun-Şevcenkovski, trupele sovietice şi-au continuat ofensiva victorioasă pentru eliberarea întregii Ucraine de apus. La 8 februarie 1944, marile unităţi ale Fronturilor 3 şi 4 ucrainene au izgonit pe ocupanţi din oraşul Nikopol. Înrăutăţirea vremii, ca şi rezistenţa din ce în ce mai înverşunată a inamicului, n-au putut să împiedice înaintarea victorioasă a trupelor sovietice spre apus. Acestea, după ce au trecut Niprul, au eliberat la 22 februarie oraşul Krivoi Rog şi au ajuns la rîurile Saksagan şi Inguleţ. Scurtarea frontului în partea de sud a permis astfel ca trupele Frontului 4 ucrainean, să poată fi dirijate pentru eliberarea Crimeii. În luna martie, armatele sovietice au continuat ofensiva spre apus eliberînd oraşele Uman, Herson, Nikolaev etc. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei.

Victoria de la Korsun-Şevcenkovski

Marele Cartier General a aprobat aceste propuneri.

Trupele de la aripa stîngă a Frontului 1 ucrainean şi de la aripa dreaptă a Frontului 2 ucrainean, cărora li se ceruse să lichideze prin acţiuni comune gruparea inamicului din ieşindul de la Kanev, nu au obţinut însă succesul scontat. După datele aflate la dispoziţia noastră, această grupare cuprindea nouă divizii de infanterie, una de tancuri şi o divizie motorizată. De aceea, la 12 ianuarie Marele Cartier General a dat Fronturilor 1 şi 2 ucrainene următoarea misiune: în zilele următoare să încercuiască şi să nimicească gruparea inamică din ieşindul de la Zvenigorodka-Mironov, realizînd joncţiunea între unităţile de la flancul stîng al Frontului 1 ucrainean şi cele de la flancul drept al Frontului 2 ucrainean. Dar ofensiva declanşată de Frontul 2 ucrainean la 14-15 ianuarie la nord de Kirovograd împotriva grupării inamice de la Korsun-Şevcenkovski, deşi a înregistrat un oarecare succes, din cauza puternicelor contraatacuri date de unităţile de tancuri şi de infanterie fasciste nu a putut să fie dezvoltată. La 16 ianuarie, Marele Cartier General a fost nevoit să atragă din nou atenţia comandantului Frontului 2 ucrainean, I.S. Konev, asupra importanţei excepţionale pe care o prezintă o ofensivă decisivă. Numai în felul acesta, puteau fi îndeplinite misiunile fixate prin directiva din 12 ianuarie. Tot în ziua de 16 ianuarie, Marele Cartier General a subliniat că la trupele frontului se observă o lipsă de spirit de organizare, iar comandantul nu manifestă perseverenţa şi exigenţa necesare.

În noaptea de 19 spre 20 ianuarie, Marele Cartier General a aprobat planul operaţiei, care a început în ziua de 24 ianuarie. Nu este necesar să mă opresc aici asupra detaliilor dezvoltării şi mersului acestei operaţii istorice, deoarece descrierea ei amănunţită poate fi întîlnită în multe lucrări. Vreau să arăt doar că la 10 februarie trupele noastre au declanşat o ofensivă energică. La rîndul său, inamicul, aducînd în raionul încercuirii o serie de divizii de tancuri din alte sectoare, a întreprins contraatacuri furibunde, îndeosebi dinspre sud-vest (între Erki şi Zlatopol) şi din interiorul încercuirii, de-a lungul rîului Ros, dar nu a reuşit să-şi croiască drum. La 12 februarie, în toiul bătăliei, Marele Cartier General a transmis comandanţilor Fronturilor 1 şi 2 ucrainene şi lui G.K. Jukov o directivă, potrivit căreia conducerea tuturor trupelor angajate împotriva grupării inamice de la Korsun-Şevcenkovski, era încredinţată lui I.S. Konev, subordonîndu-i-se în acest scop Armata 27 a Frontului 1 ucrainean. Coordonarea acţiunilor Fronturilor 1 şi 2 ucrainene cu scopul de a împiedica o pătrundere a fasciştilor dinspre Zvenigorodka era încredinţată lui G.K. Jukov. Luptele înverşunate pentru lichidarea grupării de la Korsun-Şevcenkovski au continuat pînă la 18 februarie. În cursul acestor lupte, 55 000 soldaţi şi ofiţeri inamici au fost ucişi sau răniţi, iar peste 18 000 luaţi prizonieri. Inamicul a pierdut întregul armament şi toată tehnica de luptă de care dispunea aici.

După încheierea acestei operaţii strălucite, situaţia de la joncţiunea dintre Fronturile 1 şi 2 ucrainene s-a schimbat radical. S-au creat condiţii favorabile pentru o ofensivă a trupelor sovietice spre Bugul de sud şi spre Nistru. Simultan cu această operaţie, la 27 ianuarie, trupele de la aripa dreaptă a Frontului 1 ucrainean au întreprins o ofensivă de la vest de Sarnî printr-o regiune mlăştinoasă, acoperită cu păduri, greu accesibilă şi au eliberat oraşele Rovno şi Luţk. În acelaşi timp a fost curăţată de inamic şi Şepetovka. Ca urmare, aripa dreaptă a Frontului 1 ucrainean plana ameninţător asupra grupării inamice de la Proskurov-Kameneţ.

În aceleaşi săptămîni din ianuarie, Fronturile 3 şi 4 ucrainene au întreprins repetate încercări de a zdrobi gruparea inamică de la Nikopol-Krivoi Rog, dar acţiunile lor nu au fost încununate de succes; ele nu aveau suficiente efective şi tehnică şi duceau o lipsă acută de muniţie. În pofida aşteptărilor noastre, hitleriştii nu numai că nu aveau de gînd să părăsească această regiune ci făceau totul pentru a o transforma în puncte de sprijin aproape continue, bine amenajate din punct de vedere genistic şi iscusit legate între ele prin foc. Pe la mijlocul lunii ianuarie, cu permisiunea Marelui Cartier General, noi am încetat atacurile.

Este însă evident că numai cu forţele proprii nu puteam să cucerim ieşindul de la Nikopol. Dacă am fi continuat în acelaşi mod, am fi suferit pierderi nejustificate şi tot nu ne-am fi îndeplinit misiunea. Era necesar să participe şi Frontul 2 ucrainean, să se efectueze o regrupare a trupelor, iar unităţile comandate de F.I. Tolbuhin să fie completate cu rezerve. M-am consultat cu Fiodor Ivanovici, care a fost de aceeaşi părere cu mine şi atunci am hotărît să telefonez de la punctul lui de comandă la Marele Cartier General. I.V. Stalin n-a fost de acord cu mine şi ne-a reproşat că nu ne pricepem să organizăm acţiunile trupelor şi să conducem acţiunile de luptă. Nu-mi mai rămăsese decît să insist categoric asupra propunerii mele. Tonul ridicat cu care-mi vorbea Stalin mă îmboldea să-i răspund în acelaşi mod. Stalin a trîntit receptorul.

Aflat alături de mine, Fiodor Ivanovici, care auzise totul, îmi spuse zîmbind:

— Ştii, Aleksandr Mihailovici, de spaimă era cît pe ce să mă ascund sub pat!

Totuşi, după această discuţie, Frontul 3 ucrainean, care juca rolul principal în operaţia de la Nikopol-Krivoi Rog a primit de la Frontul 2 ucrainean Armata 37 a generalului-locotenent M.N. Şarohin şi Corpul 31 armată de gardă din rezerva Marelui Cartier General, iar de la Frontul 4 ucrainean — Corpul 4 mecanizat de gardă.

Un eminent conducător militar – N. F. Vatutin

Ofensiva trupelor Fronturilor 3 şi 4 ucrainene în zona Nikopol-Krivoi Rog a fost reluată în ultimele zile ale lunii ianuarie. Aşa cum se planificase mai înainte, trupele Frontului 3 ucrainean dădeau lovitura principală de la nord-est de Krivoi Rog spre Apostolovo. În aceeaşi direcţie se îndreptau trupele de la aripa dreaptă a Frontului 4 ucrainean pentru ca, prin lovituri convergente, să prindă în cleşte trupele Armatei 6 germane, care se apărau în raionul Nikopol şi să nu le permită să se retragă spre vest. În decurs de două zile de lupte, apărarea inamicului a fost ruptă. În ruptură au pătruns trupele mobile. La 5 februarie, printr-o manevră de întoarcere, a fost eliberată localitatea Apostolovo. Aici au fost zdrobite trei divizii de tancuri şi patru divizii de infanterie fasciste, care încercaseră să se retragă de-a lungul căii ferate spre Nikolaev. Între timp, trupele de la aripa dreaptă a Frontului 4 ucrainean rupseseră apărarea la sud de Nikopol şi ajunseseră la Nipru. Noroaiele cumplite nu au permis trupelor noastre să intercepteze toate căile de retragere ale inamicului, dar ele au capturat armamentul lui greu şi tehnica lui de luptă.

În viaţa mea am văzut de multe ori drumuri desfundate, dar un noroi atît de cumplit şi drumuri atît de impracticabile ca în iarna şi primăvara anului 1944 n-am mai întîlnit nici pînă atunci, nici mai tîrziu. Pînă şi tractoarele patinau. Artileriştii „se înhămau" la tunuri şi aşa le tîrau. Ajutaţi de populaţia locală, soldaţii transportau pe braţe proiectilele şi cartuşele de la o poziţie la alta pe distanţe de zeci de kilometri. Am fost nevoiţi să ne concentrăm atenţia principală asupra a două obiective: zdrobirea grupării inamice de la Krivoi Rog şi ieşirea trupelor noastre la rîul Inguleţ [...]

Numele generalului de armată Nikolai Fiodorovici Vatutin, talentat comandant de oşti sovietice, este strîns legat de activitatea Marelui Stat Major al forţelor armate sovietice. În august 1940, el a fost numit în funcţia de şef al Direcţiei operaţii, apoi prim locţiitor al şefului Marelui Stat Major. În acest post înalt, Nikolai Fiodorovici a demonstrat că posedă o amplă viziune strategică şi, prin munca sa neobosită, a adus o importantă contribuţie la pregătirea forţelor noastre armate. Talentul de comandant de oşti al lui Vatutin s-a manifestat deosebit de pregnant în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Nu voi uita niciodată întîlnirile pe care le-am avut cu Nikolai Fiodorovici pe front, unde a muncit timp îndelungat şi cu rezultate atît de mari, în postul de şef de Stat major al Frontului de nord-vest, apoi, pe rînd, în acela de comandant al Frontului Voronej, de sud-vest şi 1 ucrainean. Aş vrea să subliniez în mod deosebit că cele mai importante sarcini încredinţate de Comitetul de Stat al Apărării şi de Comandamentul Suprem generalului Vatutin în timpul pregătirii şi executării celor mai mari operaţii militare au fost, de regulă, îndeplinite în condiţii foarte bune. El ştia să concentreze cu hotărîre forţele şi mijloacele de luptă pe direcţia principală, să dea prin suprindere puternice lovituri în flancul şi în spatele grupărilor inamice, să folosească cu iscusinţă mari mase de tancuri pentru dezvoltarea ofensivei în adîncime, să organizeze temeinic cooperarea între genurile de armă, să asigure conducerea neîntreruptă şi fermă a trupelor. Generalul Vatutin dobîndise pe merit o apreciere unanimă şi cîştigase dragostea întregului popor. Oamenii sovietici îi cinstesc cu sfinţenie memoria.

Pînă la începutul lunii martie, fronturile ucrainene au încheiat regruparea forţelor şi, totodată, şi-au completat efectivele şi tehnica de luptă. Ele au primit, suplimentar, peste 750 tancuri, depăşind acum inamicul de 2,5 ori în ce priveşte numărul tancurilor şi autotunurilor. În condiţiile grele pricinuite de drumurile desfundate, unităţile şi subunităţile de spate au reuşit să aducă trupelor muniţia, carburanţii, alimentele şi celelalte mijloace materiale, ceea ce a necesitat o enormă activitate organizatorică din partea comandamentelor, organelor politice, statelor majore şi multă muncă din partea soldaţilor. La începutul primăverii, în faţa celor trei fronturi ucrainene, orientate spre vest, se apărau Grupul de armate „Sud" şi Grupul de armate „A" totalizînd 83 divizii, dintre care 18 de tancuri, patru motorizate, una de artilerie, două de pază şi o brigadă motorizată. Trupele fasciste germane suferiseră pierderi serioase, dar primiseră importante completări.

Înaintarea irezistibilă spre apus

În ziua de 4 martie, Frontul 1 ucrainean, comandat, acum, după rănirea lui N.F. Vatutin, de mareşalul Uniunii Sovietice, G.K. Jukov, care continua să rămînă în acelaşi timp locţiitor al comandantului suprem, a trecut la ofensivă. Armata 60 a generalului-locotenent I.D. Cerneahovski şi Armata 1 de gardă a generalului-colonel A.A. Greciko, care acţiona în cadrul grupării de izbire la sud-vest şi sud-est de Şepetovka, au reuşit să rupă apărarea inamicului încă din prima zi a ofensivei.

Pe Andrei Antonovici Greciko îl cunoscusem încă din primele zile ale războiului. În perioada aceea de grea cumpănă a anului 1941, el lucra la Direcţia operaţii a Marelui Stat Major. Încă pe atunci, dorinţa lui cea mai mare era să lucreze, nemijlocit, pe font. În scurtă vreme, a plecat în delegaţie în Caucazul de nord, unde, la propunerea comandantului de armată, a fost numit comandant al unei divizii de cavalerie. În timpul războiului nu am avut prilejul să ne întîlnim prea des, dar eu cunoşteam bine aprecierile făcute la adresa lui şi ştiam că erau dintre cele mai bune. În scurtă vreme, A.A. Greciko a ajuns comandant de armată, apoi locţiitor de comandant de front şi a încheiat războiul, tot la

cererea sa, în funcție de comandant al Armatei 1 de gardă. A.A. Greciko poseda o vastă experiență de luptă și, încă în timpul războiului, fusese recunoscut ca un talentat comandant de oști. Calitățile lui remarcabile de eminent șef militar s-au manifestat deosebit de pregnant în anii postbelici în funcția de prim-adjunct al ministrului și apoi în aceea de ministru al Apărării a U.R.S.S.

Tot în ziua de 4 martie, printr-o dispoziție a comandamentului frontului au fost introduse în luptă Armata 4 de tancuri a generalului-locotenent V.M. Badanov și Armata 3 de tancuri de gardă a generalului-colonel P.S. Rîbalko.

În cursul primelor două zile de ofensivă, trupele noastre, înfrîngînd rezistența inamicului, au lărgit ruptura pînă la 180 km și au înaintat 25-30 km, eliberînd orașele Izeaslavl și Iampol. La 7 martie, ele au pătruns în Volocisk și au interceptat calea ferată Lvov-Odesa. Drept urmare, unitățile fasciste care acționau în raionul Proskurov și Vinnița au fost izolate de gruparea de la Tarnopol. În aceeași zi, gruparea principală a frontului a interceptat căile de acces spre Tarnopol, iar la 10 martie — pe cele spre Proskurov, în timp ce Armata 18 a generalului-locotenent E.P. Juravliov, care trecuse la ofensivă în ziua de 5 martie, a atins căile de acces spre Hmelniki. În ziua de 11 martie, a trecut la îndeplinirea misiunilor primite și Armata 38 a generalului-colonel K.S. Moskalenko. Experiența, fermitatea și perseverența prin care se caracteriza Moskalenko duceau, de regulă, la îndeplinirea cu succes a misiunilor încredințate trupelor lui. Talentul său de comandant de oști s-a manifestat cel mai deplin în perioada cînd a comandat Armata 38, care a luptat victorios pentru eliberarea Ucrainei, Poloniei și Cehoslovaciei. Toate acestea explică și ascensiunea ulterioară a acestui comandant, care după război a condus trupele regiunii de apărare antiaeriană a capitalei sovietice, apoi regiunea militară Moscova, trupele de rachete cu destinație strategică și a ajuns adjunct al ministrului Apărării a U.R.S.S.

Prin contralovituri date cu gruparea pe care o crease la Proskurov-Kameneț-Podolsk și Vinnița, compusă din nouă divizii de tancuri și șase divizii de infanterie (cîteva divizii de tancuri fuseseră aduse aici de lîngă Uman), inamicul căuta cu orice preț să oprească înaintarea trupelor sovietice și să recucerească sectorul de cale ferată pe care-l pierduse la Volocisk. Între 11 și 19 martie s-au dat lupte înverșunate pe aliniamentul Tarnopol-Volocisk-Proskurov. Aceste contraatacuri n-au întîrziat însă dezvoltarea ofensivei noastre decît cu vreo două zile. Pentru întărirea grupării de izbire a Frontului 1 ucrainean la Volocisk a fost adusă Armata 1 de tancuri a generalului-locotenent M.E. Katukov, iar Armata 60 și Armata 1 de gardă au primit cîteva divizii de infanterie din rezerva frontului. În ziua de 21 martie, gruparea de izbire a frontului a reluat ofensiva.

La 5 martie a trecut la ofensivă Frontul 2 ucrainean. Avînd în fața sa aproximativ 20 divizii inamice, gruparea lui de izbire (Armatele 27,52, Armata 4 de gardă, Armata 2 de tancuri, Armata 5 de tancuri de gardă și Armata 6 de tancuri, cu sprijinul puternic al aviației Armatei 5 aeriene) au rupt, încă din prima zi, apărarea inamicului în zona Uman. În ziua de 10 martie, tanchiștii au eliberat orașul Uman și importantul nod de cale ferată Hristinovka. Armatele 5 și 7 de gardă, de la flancul stîng, care începuseră ofensiva la 8 martie, acționau cu același succes, avîntîndu-se spre Novo-Ukrainka și Pervomaisk. Frontul 2 ucrainean se grăbea să ajungă cît mai repede cu putință la Bugul de sud. După datele de care dispuneam noi, fasciștii speraseră să se oprească pe acest aliniament, dar n-au reușit. Printr-o lovitură impetuoasă dată prin surprindere, străbătînd în ziua de 11 martie peste 30 km în condițiile lipsei de drumuri, tanchiștii și infanteriștii au luat cu asalt localitățile Djulinka și Gaivoron de pe malul stîng al Bugului de sud.

Frontul 3 ucrainean a trecut la ofensivă în ziua de 6 martie împotriva armatelor 6 germană și 3 română, care totalizau 34 divizii, dintre care patru de tancuri și una motorizată. Lovitura principală a fost dată de la sud de Krivoi Rog pe direcția Novîi Bug, cu misiunea de a rupe frontul Armatei 6 germane, iar ulterior, dirijînd trupele mobile spre sud, forțele noastre să cadă în spatele trupelor care acționau la est de Nikolaev. Rolul principal în executarea loviturii revenea Armatei 46, Armatei 8 de gardă și Grupului hipo-mecanizat de sub comanda lui Pliev. Celelalte armate ale frontului dădeau lovituri secundare, fiecare în fîșia ei. Pe direcția loviturii principale, frontul apărării inamicului a fost rupt încă din prima zi a ofensivei. Spre seară, în ruptură a pătruns Grupul hipo-mecanizat al lui Pliev, care prin acțiunile sale îndrăznețe și impetuoase a cucerit, încă în ziua de 8 martie, localitatea Novîi Bug, interceptînd calea ferată Dolinskaia-Nikolaev. De aici, grupul a executat o lovitură asupra spatelui dispozitivului inamic, care se retrăsese spre Bereznegovatoe și Snighiriovka.

În rapoartele trimise în acele zile comandantului suprem, am evidențiat acțiunile încununate de succes întreprinse de acest grup, de Armata 8 de gardă a lui Ciuikov și de Armata 46 a lui Glagolev. În rapoartele referitoare la trupele Frontului 4 ucrainean am subliniat că unitățile pregătiseră și efectuaseră trecerea peste Sivaș. În scurt timp, ostașii lui Pliev au fost dirijați spre sud pentru a interzice retragerea inamicului către Nikolaev. În urma lor s-a avîntat în aceeași direcție, prin Maleevka, Armata 8 de gardă, care a acționat pe direcția Bereznegovatoe.

Important era acum ca, apreciind corect situația care se crease în Ucraina, să aducem de urgență corective planurilor inițiale. Marele Cartier General, reacționînd cu iscusință și suplețe la modificările intervenite în situația de pe front, a luat măsurile

necesare. Ele au fost detaliat şi îndelung discutate în timpul convorbirilor purtate de I.V. Stalin cu G.K. Jukov, I.S. Konev, R.I. Malinovski şi cu mine în zilele de 9 şi 10 martie [...]

Cucerirea Nikolaevului

Trupele Frontului 1 ucrainean au reluat ofensiva la termenul fixat. Încă în ziua de 24 martie, Brigada 20 mecanizată de gardă, de sub comanda colonelului A.H. Babadjanean, a ajuns la Nistru în dreptul localităţii Zaleşciki. Pentru această acţiune, comandantului brigăzii i-a fost conferit titlul de Erou al Uniunii Sovietice. În continuare, trupele au trecut la forţarea fluviului. În ziua de 29 martie, a fost eliberat oraşul Cernăuţi, unde un rol important l-au jucat iniţiativa şi curajul tanchiştilor Brigăzii 64 de gardă, de sub comanda locotenent-colonelului I.N. Boiko, care a fost distins pentru a doua oară cu titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

Înaintînd impetuos şi trupele din centrul şi de la aripa stîngă a Frontului 1 ucrainean au ajuns, prin Jmerinka şi Kameneţ-Podolski, la Nistru. Cot la cot cu ele luptau trupele Frontului 2 ucrainean. După ce au cucerit oraşul Moghiliov-Podolski, ele au trecut Nistrul [...] Între timp, Frontul 2 ucrainean ajunsese la Iaşi. În zilele acelea, ritmul înaintării lui a fost, cred, inegalabil. Părea că dinspre Bugul de sud spre Nistru şi Prut se rostogoleşte nestăvilit o avalanşă ce nu cunoaşte obstacole. Frontul 3 ucrainean accelera şi el ritmul ofensivei. În ziua de 13 martie, trupele de la aripa stîngă a frontului au pătruns în Herson, s-au avîntat spre Nikolaev şi au început să se dirijeze spre nord, barînd retragerea Armatei 6 germane spre mare. Trupele de la aripa dreaptă a frontului le veneau în întîmpinare, închizînd cercul. Malurile rîului Nijni Ingul au asistat la o nouă înfrîngere a hitleriştilor, care au lăsat pe cîmpul de luptă 25 000 cadavre şi o mare cantitate de tehnică de luptă; 7 500 soldaţi şi ofiţeri inamici au fost luaţi prizonieri. În cursul operaţiei de la Bereznegovatoe-Snighiriovka, s-a distins în mod deosebit Corpul 2 mecanizat de gardă de sub comanda generalului-locotenent K.V. Sviridov. În ziua de 18 martie i-am trimis o telegramă, în care se spunea: „Vă mulţumesc pentru că aţi acţionat excelent. V-aţi ţinut cuvîntul şi aţi îndreptăţit aşteptările. Vă urez noi succese. Împreună cu Consiliul militar al frontului intervenim să vi se acorde o înaltă decoraţie. Alungaţi-i cît mai curînd pe blestemaţii de fascişti din Nikolaev".

Textul acestei telegrame necesită o oarecare explicaţie. În ziua de 21 decembrie 1943, Consiliul militar al Armatei 2 de gardă, în compunerea căreia intra acest corp mecanizat, îl destituise pe Sviridov din funcţia de comandant al corpului şi îl trimisese, împreună cu ordinul respectiv, la Consiliul militar al Frontului 4 ucrainean. Îl cunoşteam bine pe K.V. Sviridov, de mai înainte, de pe front, îndeosebi de pe cînd participase la bătălia de la Stalingrad şi la luptele pentru eliberarea Donbassului. Şi, atunci, împreună cu Tolbuhin, i-am explicat comandantului armatei, G.F. Zaharov, că numai comisarul poporului pentru Apărare are dreptul de a-i numi şi a-i destitui pe comandanţii de corpuri şi că, destituindu-l pe K.V. Sviridov, Consiliul militar al Armatei 2 şi-a depăşit atribuţiile. Înainte de a prezenta această problemă comisarului poporului, am trimis cîte un reprezentant la armată şi la corpul mecanizat ca să verifice minuţios la faţa locului acuzaţiile cuprinse în ordin. Pînă atunci, K.V. Sviridov a fost trimis înapoi la corpul mecanizat. Verificarea a arătat că nu existau motive serioase pentru a-l destitui din funcţie. În consecinţă, am considerat că ne putem limita la o convorbire cu Sviridov; cu acest prilej, el ne-a dat asigurări că nu-şi va cruţa forţele, cunoştinţele şi experienţa pentru a îndreptăţi încrederea ce i-a fost acordată. Şi iată că, acum, îşi ţinuse cuvîntul. Eu şi Tolbuhin ne-am bucurat, probabil, tot atît de mult ca şi Sviridov.

În ziua de 19 martie, împreună cu Malinovski, am trimis Marelui Cartier General al Comandamentului Suprem un raport amănunţit cu propunerile noastre privind desfăşurarea ulterioară a operaţiilor Frontului 3 ucrainean [...] În acelaşi timp, rugam Marele Cartier General să ajute frontul cu tractoare de artilerie, tancuri şi aviaţie de vînătoare şi să accelereze trimiterea personalului necesar pentru completarea efectivului unităţilor.

În noaptea de 19 spre 20 martie, comandantul suprem mi-a comunicat la telefon că Marele Cartier General a aprobat propunerile noastre şi că tancurile şi tractoarele vor începe să sosească treptat. În ce priveşte însă repartizarea unor noi efective, mi-a spus el, nu există asemenea posibilităţi. Între timp, din cauza ploilor necontenite, drumurile, şi aşa proaste, deveniseră cu totul impracticabile. Din nou, transportul tuturor materialelor necesare trupelor nu se putea face decît cu ajutorul tractoarelor şi al vehiculelor pentru orice teren. Din acest motiv, frontul a fost nevoit să înceapă ofensiva abia în ziua de 26 martie. Dinspre nord înaintau trupele Frontului 2 ucrainean, împingînd unităţile inamicului pe teritoriul dintre Nistru şi limanurile de la Odesa. Trebuia să cucerim cît mai curînd oraşul Nikolaev şi să străbatem cei 120 km care ne despărţeau de Odesa. În cursul zilelor de 26 şi 27 martie, Frontul 3 ucrainean a dus lupte extrem de înverşunate pentru oraşul şi portul Nikolaev, forţînd Bugul de sud şi cucerind cîteva capete de pod pe malul lui drept. Trei dintre armatele noastre (a generalului-colonel V.D. Ţvetaev, a generalului-locotenent A.A. Grecikin şi a generalului-locotenent I.T. Şliomin) au atacat cu toate forţele, din direcţii diferite şi, în cele din urmă, printr-un asalt de noapte, au alungat inamicul din oraşul Nikolaev.

În româneşte de:
Paul VERBIŢKI

CALEA CEA MAI SCURTĂ SPRE ROMA

JAQUES ROBICHON

La 3 septembrie 1943 (ziua în care a fost semnat armistiţiul cu Italia), trupele aliate au început debarcarea pe coasta de sud-vest a peninsulei. În acea zi, 2 divizii britanice, sprijinite de flotă şi aviaţie, au cucerit localitatea Reggio şi au început să înainteze, fără să întîmpine rezistenţă, spre nord, de-a lungul coastei Calabriei. La 9 septembrie, o a treia divizie britanică, aeropurtată a ocupat baza navală de la Taranto, croindu-şi apoi drum spre Bari. În aceeaşi zi, trupele Armatei 5 americane au început să debarce în Golful Salerno, la sud de Neapole.

Aşa a început acţiunea de cucerire a Italiei continentale de către trupele aliate. În această perioadă, Germania fascistă dispunea pe teritoriul italian de importante forţe. În nordul ţării se afla Grupul de armate „B", comandat de generalul Erwin Rommel şi care însuma 7 divizii de infanterie, 2 divizii blindate şi o brigadă de munte; Grupul de armate „Sud", condus de generalul-feldmareşal Alfred Kesselring, care dispunea de 2 divizii blindate, 3 divizii de grenadieri blindate şi 2 divizii de paraşutişti, controla restul Italiei.

Aliaţii au întîmpinat o rezistenţă înverşunată la Salerno. Intervenţia decisă a flotei din Mediterana, condusă de amiralul Sir Andrew Cunningham, ca şi succesele repurtate de trupele de uscat britanice, au dus la slăbirea contraatacurilor germane în sectorul Salerno. La 27 septembrie, trupele Armatei 8 britanice au cucerit baza aeriană de la Foggia, iar la începutul lui octombrie Armata 5 americană a intrat în Neapole. La 12 octombrie, armatele aliate au început să forţeze rîul Volturno.

În perioada care a urmat, ofensiva spre Roma şi-a încetinit din ce în ce ritmul. Terenul accidentat, condiţiile atmosferice tot mai nefavorabile, dar mai ales rezistenţa înverşunată a germanilor, au stopat înaintarea aliaţilor. La sfîrşitul anului 1943, aceştia au fost nevoiţi să se oprească în faţa liniei germane fortificate „Gustav", construită de-a lungul rîurilor Sangro şi Garigliano. În acest timp, în Italia acţiona Grupul de armate „Sud-Vest", condus de Kesselring, care fusese între timp învestit de Hitler cu puteri supreme pentru apărarea teritoriului italian rămas sub dominaţia germană. Trupele germane erau împărţite astfel: 9 divizii, constituind Armata 10, apărau linia „Gustav", iar 7 alte divizii, formînd Armata 14, staţionau în nordul ţării.

Forţele aliate, constituite în Grupul 15 de armate, erau puse sub comanda generalului englez Sir Harold Alexander. Ele cuprindeau Armata 5 americană, condusă de generalul Mark Wayne Clark, Armata 8 britanică (care pe lîngă efective engleze avea şi unităţi indiene, neozeelandeze etc.), comandată iniţial de generalul Sir Bernard Law Montgomery iar ulterior de generalul Sir Oliver Luse, Corpul expediţionar francez, condus de generalul Alphonse Juin şi Corpul 2 armată polonez, aflat sub comanda generalului Wladyslaw Anders. Aceste trupe urmau să fie sprijinite de puternice forţe aeriene şi navale, precum şi de unităţi de desant.

Pentru a-şi continua înaintarea spre nord şi a elibera Roma, armatele aliate aveau două alternative. Prima: să urmeze linia de comunicaţii Liri-Roma; în acest caz trebuiau să străpungă zona fortificată Cassino. A doua: să treacă prin Munţii Apenini, pe un drum foarte greu accesibil, datorită terenului accidentat. Comandamentul aliat a ales prima variantă, mai ales că pe aici era şi calea cea mai scurtă spre Roma. În vederea atingerii acestui scop, trupele britanice trebuiau să forţeze rîul Garigliano şi să manevreze pe la sud fortificaţiile de la Cassino. Simultan, forţele americane urmau să debarce în zona porturilor Anzio şi Nettunio, pentru a cădea în spatele trupelor germane.

Atacul a început la 17 ianuarie 1944, dar, după cucerirea unui cap de pod dincolo de rîul Garigliano, unităţile britanice au fost oprite în faţa localităţii Liri. La 22 ianuarie , Corpul 10 armată, compus din trupe britanice şi americane, a reuşit să debarce în zonele proiectate şi să ameninţe drumul Liri-Roma. Dar, la 3 februarie, germanii au contraatacat oprind înaintarea aliaţilor. Din sud, aceştia au atacat din nou zona Cassino ajungînd la 12 februarie la periferiile nordice ale oraşului. Au urmat o serie de lupte sîngeroase, ofensiva aliată fiind din nou oprită.

La 15 februarie, după bombardarea de către aviaţia aliată a Muntelui Cassino, asaltul a fost reluat, dar fără succes. Bătălia a continuat mai departe, aliaţii măcinînd încet, încet, fortificaţiile germane. În ziua de 11 mai 1944 a început asaltul decisiv. După şapte zile de crîncene încleştări, trupele aliate au străpuns linia „Gustav", au cucerit întreaga zonă fortificată Cassino şi au continuat înaintarea spre capitala Italiei unde au intrat la 4 iunie 1944.

Publicăm în continuare fragmente din lucrarea Extraordinarele poveşti adevărate **de Jaques Robichon, apărută în Editorial Plaza y Janés S. A., în care istoricul francez evocă luptele pentru cucerirea zonei fortificate Cassino, episod dramatic al ofensivei aliate pentru eliberarea Romei.**

I. D.

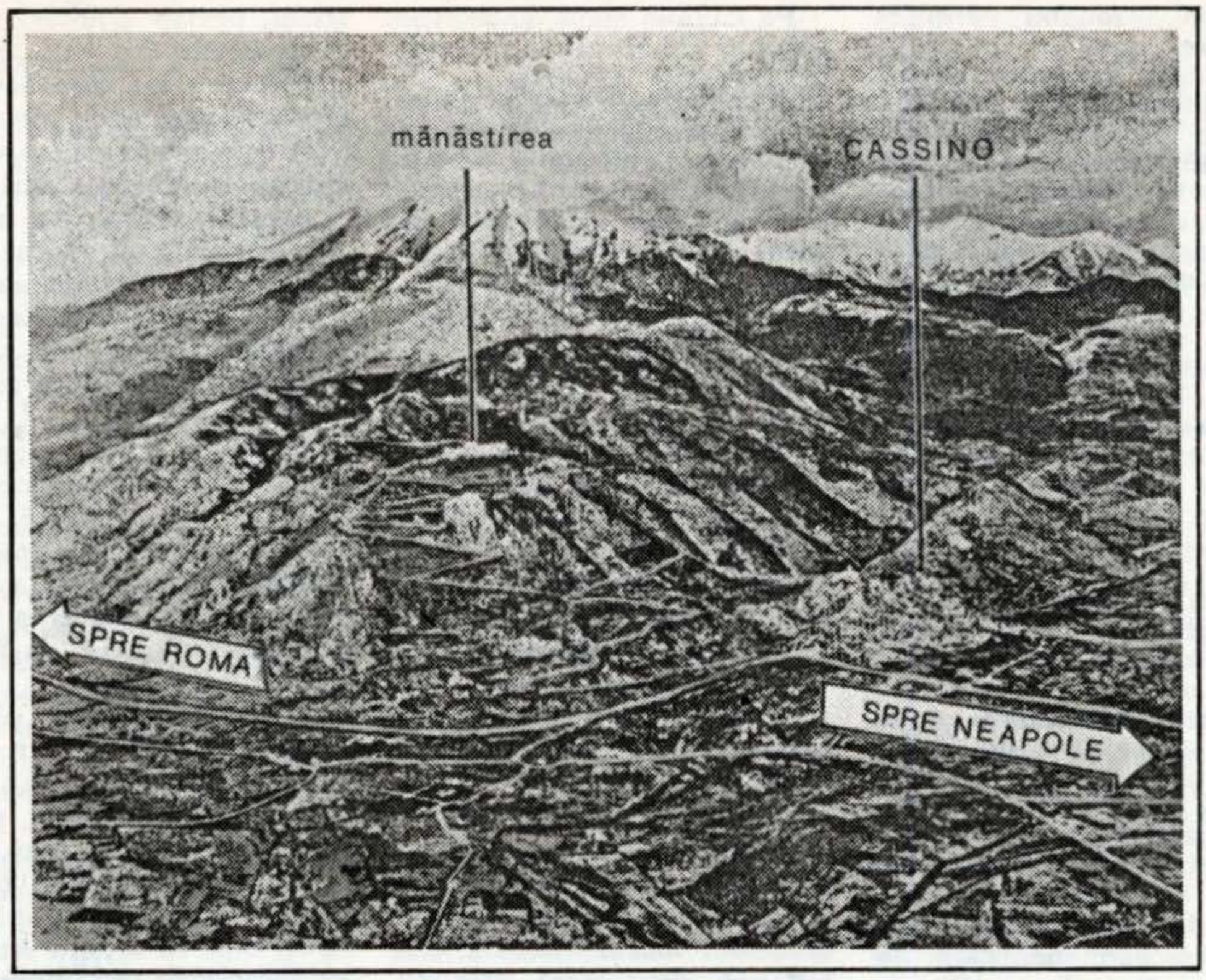

MONTE CASSINO

În ultimele zile ale toamnei anului 1943, două JEEP-uri își deschideau drum prin munții ostili ai Italiei. Vîntul sufla rece, șoselele erau pline de noroi; în zare, culmile Abruzzilor, ușor acoperite de zăpadă, se înălțau amenințătoare. Din cînd în cînd, dincolo de vîrfuri, de văi și de prăpăstii, se auzea vuietul tunurilor.

La un moment dat, vehiculele se opriră. Din ele coborîră doi generali; unul din ei, cu mîinile înfundate în buzunare, cu gulerul mantalei ridicat, era Eisenhower, comandantul forțelor aliate din bazinul mediteranean; celălalt, generalul Mark Wayne Clark. Cei doi, ajunși la un pisc de stînci golașe, își luară binoclurile. În spate venea un mic grup de ofițeri și aghiotanți, între care se găsea și corespondentul de război Ed. Hogan.

Eisenhower își îndreaptă binoclul în linie dreaptă. Prin ceață, o creastă a masivului muntos lăsa să se întrevadă acoperișurile și străzile unui oraș fumegînd, strivit de focurile artileriei. În vîrful muntelui, în soarele palid de decembrie, se zăreau cupole strălucitoare și pereții unei vechi mănăstiri.

Clark dădu cîteva explicații, în timp ce Ike (diminutiv sub care era cunoscut Eisenhower) clătină din cap gînditor.

Chiar în noaptea aceea, în cortul său de la Marele Cartier General aliat (M.C.G.), Ed. Hogan a imprimat o bandă de magnetofon pentru postul de radio din Statele Unite al cărui corespondent era, în care relata ceea ce văzuse pe front și descria cea mai crîncenă și mai nedecisă luptă din cîte susținuseră armatele aliate din Italia, din dimineața debarcării în Golful Salerno.

— După cum vă amintiți — a spus Hogan așezat în fața microfonului — totul a început acum mai bine de zece săptămîni, la ieșirea din suburbiile Neapolelui... Oamenii lui Clark au intrat în micul oraș Capua, așezat lîngă rîul Volturno, cu diabolicele lui cotituri, atît de diabolice încît unii soldați au fost siliți să-l treacă de șase ori, cu apa pînă la gît și cu armele deasupra capului. În fața lor se găsea faimoasa divizie blindată „Herman Goering". Un

optimism rezonabil permitea să se presupună că bătălia finală pentru cucerirea Romei va fi, începînd din acel moment, o problemă de cîteva săptămîni. Dar, de la sosirea noastră în Neapole, plouase mult în acea frumoasă și decepționantă Italie. Și, după o oribilă lună octombrie, a urmat un noiembrie detestabil. Timpul s-a înrăutățit, frigul a devenit mai intens — a continuat Edgard Hogan — ploaia s-a intensificat iar soldații au fost pătrunși pînă la oase. Campania de pînă acum a fost un șir de glorioase și sîngeroase bătălii: Abruzzi, Sangro, Garigliano și, acum, Cassino.

Ajungînd la acest punct, Hogan a făcut o pauză și a continuat:

— Acum aproximativ două ore mă găseam într-un JEEP al Marelui Cartier General, însoțind pe generalul Eisenhower și pe generalul Clark. Neam oprit pe un pisc de unde puteam contempla panorama care se întindea pînă dincolo de liniile germane, care ne închideau drumul spre Roma. N-am văzut niciodată un obstacol mai impresionant decît acest fantastic lanț de munți, cu vîrfuri abrupte și acoperite de zăpadă, pe care, zi și noapte, niște oameni trebuie să-l asalteze, cu riscul vieții, deschizîndu-și astfel drum spre victorie. La picioarele noastre se găsea Cassino. Fără îndoială că, odată cucerit orașul, partida va fi cîștigată. Deoarece Cassino este cheia care deschide porțile spre Roma. Și cine va cuceri Roma va fi stăpînul întregii Italii.

Cu aceste cuvinte, Hogan și-a terminat imprimarea. Nu mai avea nimic de adăugat.

Preludiu la marea încleștare

Veștile care ajungeau la M.C.G. informau că, urmărite de la Neapole, trupele generalului feldmareșal Alfred Kesselring, desemnat de Hitler pentru a apăra Italia, începeau să resimtă lipsa artileriei.

Pe culmile și pe versantele abrupte ale Munților Abruzzi, la cotiturile șoselelor — ascunși în forturi mici de beton — pe potecile munților sau în livezile de măslini semănate cu mine, instalați în posturi de observație și foișoare de pază, stăteau de veghe soldații germani. Dar tancurile, tunurile, obuzele și, în special munițiile lipseau.

Între timp, în văgăunile pline de noroi, în care se scurgea zăpada topită, sub o pădure deasă de fire telefonice, înjurînd și blestemînd în timp ce-și încălzeau rația de război, artileriștii americani trăgeau mii de obuze asupra unor obiective inamice: sătulețe ascunse în fundul unor văi, o biserică cu turnul spintecat, un vechi cimitir rural, cu mormintele devastate de bombe.

Cînd lui Kesselring i-au sosit întăriri, batalioanele și companiile au primit un ordin draconic: nici un tun nu trebuia să depășească cele 12 focuri prevăzute pentru 24 ore. Dar fiecare din acele lovituri, acordate cu zgîrcenie, își atingea fără greșeală ținta.

În ultimele săptămîni, diviziile germane fuseseră puse la grea încercare, iar în sectorul Corpului 14 blindat, în special de-a lungul rîului Garigliano, se înregistraseră pierderi importante. Pretutindeni, de la Adriatica pînă la Golful Gaeta, trupele suportau ploi torențiale, furtuni de zăpadă și un frig aspru. Dar în două luni, după mari eforturi, inamicul nu reușise să înainteze decît vreo 20 km. În ciuda tancurilor, avioanelor și a puternicei lor artilerii, a sosirii de noi divizii de întărire, aliații nu făceau nici un progres vizibil. Se apropiaseră doar puțin de orașul Cassino.

Anul 1943, plin de vicisitudini și încercări amare, era pe sfîrșite. Ce se va întîmpla în 1944? Alfred Kesselring suspină. Fragmente de fraze îi veneau în minte. Luă o foaie de hîrtie și scoase un stilou, pentru a adresa cîteva cuvinte trupelor sale. Scrise: „Speranțele lui Eisenhower și Montgomery s-au spulberat pentru că noi am știut să trecem peste oboseala sfîșietoare a acestui război în munți. Am suportat și învins suferirile bombardamentelor aviației și artileriei inamice. Dușmanul n-a reușit să distrugă forțele germane în zona mediteraneană".

Kesselring puse deoparte stiloul. Împotriva tuturor aparențelor, nu mințea. E drept, forțele germane din Italia nu reușiseră să oprească, aproape în nici o parte, ofensiva aliată, dar izbutiseră să le frîneze atacul provocînd englezilor și americanilor pierderi importante. Temporar, aliații fuseseră ținuți în șah. Kesselring cîștigase timp; pentru moment nu cerea mai mult.

De acum înainte, trupele aliate vor da atîtea lupte cîte stînci erau în Munții Abruzzi. Pe drumurile de munte, pe cîmpii, în apropierea satelor și a rîurilor, planurile secrete de apărare, care prevăzuseră construirea de obstacole și de fortificații, se îndepliniseră în cele mai mici amănunte, după metodele experimentate de mult timp, de către echipele Organizației Todt. De-a lungul a 150 km, traversînd Italia de la est la vest, o formidabilă barieră defensivă de linii fortificate, se ivise în Munții Abruzzi. Linia „Gustav", o barieră cum nu se mai edificase niciodată alta la fel, era gata.

La poalele munților, aproape în centrul uriașului, indestructibilului și nepătrunsului labirint de oțel și beton, pe marginea șoselei ce ducea la Roma se găsea un oraș multisecular; acel oraș se numea Cassino. Avea 25 000 locuitori și era cunoscut în special pentru ziua sa de tîrg, care, în timp de pace, atrăgea țăranii ce coborau din satele învecinate, sau care veneau în căruțe din cîmpia Siri. Ofițerii lui Kesselring aveau convin-

gerea că, mult timp, tîrgul din Cassino nu va mai avea loc.

Un referat al Statului major al Corpului blindat german 14, enumera obstacolele care se opuneau regimentelor aliate în Cassino: stînci înconjurate de mine, pentru adăpostirea artileriei, cuiburi de mitraliere și aruncătoare de flăcări; defileuri și prăpăstii pline de mortiere, protejate de rețele de sîrmă ghimpată și tot felul de capcane; piramide de beton, traverse de linie ferată, bucăți de șină minate, tunuri îngropate pe malul rîului Rapido, sub povîrnișurile și spinările văilor; labirinte de obstacole acoperite de beton. Fermele fuseseră transformate și ele în bastioane, redute, cazemate. Și chiar în oraș, casele deveniseră fortărețe, pivnițele fuseseră transformate în cuiburi de mitralieră.

La porțile orașului

Fără îndoială, Kesselring avea dreptate. Tot ce se întîmplase în ultimele trei luni nu însemna nimic. Cortina de-abia se ridica. Adevărata luptă nu începuse încă.

Sosi iarna; zăpada începu să cadă cu mai multă intensitate, ceața se făcu mai deasă, munții mai de nepătruns, adăposturile soldaților mai precare. Torentele de apă se revărsau pe versantele Munților Abruzzi, rîurile ieșiră din matcă, iar noroiul invadă șoselele și fundul văilor.

Pe frontul din Munții Abruzzi noaptea de marți 24 ianuarie 1944 era friguroasă. Orașul Cassino era învăluit în flăcări. O ploaie de obuze cădea neîncetat asupra posturilor înaintate ale aliaților. În acea noapte, primii soldați aliați — o companie de avangardă a Regimentului 135 infanterie american, condus de colonelul Ward, soseau la porțile orașului Cassino. Găsiră tranșeele inundate iar dincolo de ele rețele de sîrmă ghimpată și nenumărate cîmpuri de mine; aflară case în ruină și, în ele, ascunse între dărîmături, mitralierele apărătorilor, grupurile de luptă ale Regimentului 132 infanterie german, aparținînd Diviziei 44 a generalului Franck.

Sub pomii desfrunziți ai cîmpului împroșcat de salve de artilerie, mulți americani, care nu cunoscuseră încă focul, găsiră și altceva: o moarte rapidă și brutală. Înfrîngerea Regimentului 135 a fost sîngeroasă și totală. În zorii zilei, supraviețuitorii descoperiră deasupra capetelor, dominînd cîmpul de bătălie, care părea un furnicar răvășit, stînca impasibilă, culmea înaltă de 519 metri, acoperită cu arbori a Muntelui Cassino. În acei zori de zi cenușii, pe culmea stîncoasă, se iveau încet din ceața deasă, aburite de ploaie, tristele și imensele ziduri ale mănăstirii construite în anul 529 de către călugărul Benito de Nursia.

Se scurseseră multe zile și nopți. Pe soare sau în ceața umedă din ianuarie, sub valurile de zăpadă sau ploaie, oamenii au suferit și au pierit cu miile, pentru cucerirea unui cot de rîu, în luptele date într-o porumbiște presărată cu capcane mortale, în fața unui vad apărat de focurile celor mai buni trăgători germani din Cassino.

Oricum ar fi fost timpul și în orice moment al zilei, un muget sinistru străpungea aerul și, însoțit de un fluierat ascuțit, înghețа sîngele combatanților aliați, ai căror nervi erau supuși la grele încercări. Țîșnind din liniile germane, vuietul plîngăreț se ridica, scurgîndu-se cu o încetineală exasperantă pe deasupra cîmpului de luptă, pentru a exploda apoi în liniile aliate.

NEBELWERFER-urile constituiau o armă simplă dar cu o mare forță ucigătoare, un fel de tunuri mici cuibărite pe stîncile și coastele abrupte ale muntelui, care aruncau cîte 6 lovituri deodată.

Mai erau și minele; niciodată, de la Tobruk și El Alamein, soldații aliați n-au trebuit să le înfrunte într-un număr așa de mare*. Erau prin toate părțile, distrugînd, ciopîrțind, mutilînd, implacabil și neîncetat. De-a lungul a kilometri întregi, saturau pămîntul; le găseai pe micile povîrnișuri ale văilor, în jurul gospodăriilor izolate și în vilele cu aspectul cel mai inofensiv, montate pe rețele complicate de detonatoare cu efect întîrziat; cercuri largi de mine T, împotriva tancurilor și a altor vehicule de luptă, mine mici S, din fier sau din lemn, contra infanteriei; ultimele erau cele mai teribile, pentru că nu puteau fi detectate cu detectori electromagnetici.

Dincolo de acest **no man's land** („țară a nimănui") de gropi și prăpăstii, Cassino, orașul asediat, orașul blestemat, respirînd fum de artilerie amestecat cu ceața cîmpiei Siri, era un imens cîmp al morții. Cădea noaptea: o noapte fără lună și fără stele, asemănătoare altor zeci de nopți trecute. Undeva se auzea zgomotul unei ape care curgea neîncetat sub cerul întunecat. Era rîul Rapido, care, ieșit din vad, inundase cîmpia, înecase șoselele și drumurile. Înainte de a intra în tranșee în Muntele Cassino, diviziile lui Kesselring deviaseră cursul rîului și apele tumultuoase se întinseseră pe cîmpiile cu măslini, peste culturi și vița de vie.

Informările veneau zi și noapte la statele majore ale frontului și, mai departe, la cartierele generale de la Venafro și Caserta, la comandamentul generalului Harold Alexander, șeful Grupului 15 armate din Italia, și chiar și la sediul Comandamentului Suprem al forțelor aliate, aflat în Algeria.

---

* Numai în perimetrul Cassino, într-o suprafață construită pe 70 hectare, s-au numărat o jumătate de milion de mine.

„Foarte secret... De ieri noapte trupele noastre au început atacul oraşului Cassino; ele au traversat rîul Rapido, dar au fost respinse, avînd importante pierderi. Un mare număr de ambarcaţiuni de asalt folosite pentru trecerea peste Rapido au fost distruse. Foarte secret... Acum o săptămînă, Divizia 34 americană a trecut la ofensivă. Încă odată, oamenii Armatei 5 au încercat să traverseze apele îngheţate ale rîului Rapido, în mijlocul unei cete dese; s-a reuşit să se stabilească un cap de pod. Foarte secret... De o săptămînă capul de pod al aliaţilor, pe Rapido, rezistă, în ciuda asalturilor furioase ale apărătorilor Cassinoului. Dar toate încercările de a pătrunde în suburbiile acestui oraş au dat greş".

Rapoartele comandanţilor de batalioane şi regimente se arătau de fiecare dată mai categorice. Într-o dimineaţă de început de februarie, unul din ele a adus la Comandamentul Grupului 15 armate următoarea precizare: „Este de acum evident — spunea raportul respectiv — pentru toţi cei ce luptă pe acest front: deşi Cassino a fost transformat într-o fortăreaţă de către inamic, deşi fiecare casă a devenit un mic fort, acest oraş nu este în realitate adevăratul punct-cheie al luptei. Mulţi dintre ai noştri au murit şi vor mai muri încă, înainte ca oraşul Cassino să cadă în mîinile noastre. Pentru că în spatele acestui oraş pe care trebuie să-l ocupăm, se ridică Muntele Cassino, acest masiv stîncos care domină tot cîmpul de bătălie... Acolo şi-a concentrat duşmanul toată forţa sa".

Toată lumea ştia că pe culmea Muntelui Cassino se ridicau, liniştite şi venerabile, zidurile seculare ale mănăstirii benedictine a lui San Benito, călugărul din Nursia.

Ca şi cum muntele s-ar fi dezintegrat

În noaptea de duminică 5 februarie, o violentă furtună a izbucnit deasupra Cassinoului, vărsînd cataracte de apă îngheţată asupra munţilor şi a întregii regiuni. Tunetele răsunau şi fulgerele luminau cu străluciri fantastice tristele vîrfuri palide.

În lunga sală a mănăstirii, Gregorio Diamare, abate de Monte Cassino, îşi întrerupse rugăciunea şi rămase cîteva clipe atent. Pe moment crezu că e vorba de zgomotul tunetelor sau al tunurilor de pe munte. În ciuda vremii, bătălia continua cu aceeaşi violenţă şi canonada artileriei se amesteca cu zgomotele furtunii.

Dar chiar atunci se auziră strigăte, chemări: lovituri repetate scuturau porţile monumentale ale mănăstirii. Un călugăr se duse să deschidă. O mulţime profanatoare de vreo două sute de persoane invadă scările şi coridoarele, aruncîndu-se asupra magaziilor şi pivniţelor mănăstirii. Erau locuitori din satele din împrejurimile Cassinoului care, de cîteva zile, trăiau ca animalele, refugiaţi în grote, morţi de foame şi de frig. Furtuna şi tunurile îi scoseseră din refugiile lor: nu mai aveau nici haine, nici alte veşminte de protecţie, iar de cîtva timp slabele provizii se terminaseră. Între ei se aflau cîţiva răniţi şi un copil mort, de care mama sa nu voia să se despartă. Pentru ei mănăstirea reprezenta singura scăpare.

Miercuri 15 februarie 1944, spre ora 9 şi jumătate, generalul Mark Clark studia ultimele rapoarte despre situaţia la capul de pod de la Anzio*. Atunci zumzetul avioanelor se făcu din ce în ce mai auzit, apoi deveni mai intens; bombardierele şi avioanele de vînătoare trecură val după val. Clark îşi lăsă hîrtiile.

— Ştiam — şi-a amintit el mai tîrziu — că în mai puţin de 10 minute începînd din momentul în care escadrilele zburau pe deasupra noastră primele bombe aveau să cadă pe Monte Cassino..

Şi chiar în acel moment în capela mănăstirii lui San Benito, se termina liturghia în onoarea sfintei Escolastica, a cărei sărbătoare era în săptămîna aceea**. Stareţul Gregorio Diamare coborî în subterana care-i servea drept refugiu şi unde se găsea un altar rudimentar. Diamare, însoţit de cîţiva călugări, îngenunchie. Unul dintre benedictinii supravieţuitori, paracliserul Agostino, îşi aminteşte că stareţul cu faţa spre altar intonă un cîntec Maicii Domnului. Ultimele cuvinte pe care le pronunţă au fost: **Pro nobis Christum exora...**

Chiar în momentul acela aerul se rări iar zidurile se cutremurară sub şocul unui uriaş seism. O bubuitură de furtună, care se transformă în zgomot îngrozitor de coşmar, un colosal vuiet de Apocalips invadă bolţile de piatră, răsunînd de-a lungul magaziilor, chiliilor, scărilor şi curţilor. Explodaseră primele bombe. Era exact ora 9 şi 40 minute.

Bombardamentul a continuat. Locotenentul Heinrich Dalber, din Divizia 15 germană, se găsea cu două tancuri ale patrulei sale blindate pe coastele Muntelui Cassino.

— A fost — a declarat Dalber mai tîrziu — ca şi cînd muntele întreg s-ar fi dezintegrat, scuturat de mîna unui uriaş.

Solul se cutremura şi exploda. Ofiţerul german a văzut cum bombele explozive cădeau pe mănăstire, cum cele incendiare făceau să ţîşnească coloane de flăcări pe culmile muntelui, cum, în sfîrşit, buchete de bombe mai grele, mai distrugătoare, scufundau sub nori de praf sufocant şi îngropau sub dărîmături fume-

---

* La 22 ianuarie 1944 trupele aliate au debarcat în zona porturilor Anzio şi Nettunio, creînd capete de pod şi ameninţînd să intercepteze căile de comunicaţie spre Roma.

** Cu o zi înainte, după-amiază, clopotul sunase pentru moartea unui călugăr tînăr, don Eusebio Grossetti, care murise din cauza unei epidemii neidentificate, molipsindu-se în timp ce îngrijea pe unul din refugiaţi. În acel moment, un aparat american zbură peste Cassino, lăsînd să cadă nişte foi de hîrtie, care se răspîndiseră în livada mănăstirii. Erau nişte foi volante, tipărite în italieneşte şi care anunţau iminentul atac aliat: „Am evitat pînă acum să vă bombardăm, dar nemţii au profitat de asta. Acum, spre regretul nostru, vom ataca mănăstirea. Părăsiţi-o imediat, urmaţi acest sfat, pe care nu-l vom repeta". Semnat „Armata 5".

Statul major german nu a permis evacuarea imediată a mănăstirii şi, după cum a declarat mai tîrziu, călugărul T. Seccisotti, a fixat-o pentru joi 16, la 5 dimineaţa.

gînde, zidurile, scările, chiliile, coloanele, statuile, stîlpii, bolțile.

Îngrămădiți în jurul bătrînului stareț, supraviețuitorii — călugări și civili italieni — au rămas în așteptare. Așa a mai trecut o noapte. În zorii zilei următoare, abatele Diamare a înțeles că fiecare trebuia să se bazeze pe el însuși; nimeni nu venise să-i ajute. Atunci, și-a trecut privirea peste cei care rămăseseră în viață — vreo 40 oameni — și, într-un efort suprem, a pornit în fruntea lor pe un drum de catîri care traversa muntele spre apus.

Șrapnele și privighetori

De mai bine de 24 ore, rapoartele se îngrămădeau pe masa șefului Statului major care urmărise cu neliniște desfășurarea luptei din momentul cînd avioanele generalului Gordon Saville, părăsind cerul Cassinoului, se întorseseră la bază.

Baza zidurilor mănăstirii, lată de cîțiva metri, rămînea fermă, rezistînd: pe aici, nici o infanterie, fie ea cît de antrenată și de curajoasă, n-ar reuși să se strecoare.

Luptele au continuat cu furie. Bombardierele au dispărut de pe cer, dar artileria aliată a continuat să tragă împotriva Muntelui Cassino. Rafalele mitralierelor și exploziile grenadelor au răsunat printre stînci, printre casele în ruine, în tufișurile de mure, pe cîmpia rîului Siri, pe malurile rîului Rapido și pe cea mai mare parte a culmilor stîncoase și dezolante care înconjurau Monte Cassino. La ora atacului infanteria aliată a întîmpinat, în fața culmilor și pantelor triste ale Muntelui Cassino, rezistența dîrză a germanilor. Mai puțin de 60 metri îi despărțeau de inamic pe ostașii Regimentului britanic „Royal Sussex", aflați sub comanda unui veteran, colonelul Richard Glennie. Soldații lui Glennie s-au lansat la asalt, țîșnind în spațiul strîmt care îi separa de tranșeele inamice. Dar la capătul acestui atac, dintr-un batalion, doar un ofițer și 31 ostași au scăpat cu viață. Trupele neozeelandeze ale Diviziei 2, comandată de generalul Kippenberger, n-au avut o soartă mai bună.

Noapte după noapte, timp de săptămîni, infanteria aliată s-a aruncat la asaltul Muntelui Cassino, muntele blestemat; întunericul unei ierni sîngeroase a învăluit, una după alta, lungile coloane de soldați britanici, neozeelandezi, indieni care avansau pe drumuri de munte, ghidîndu-se după liniile albe ale vînătorilor de mine care îi precedau. Toate coloanele, fără nici o excepție, au fost respinse și decimate.

Un perete al mănăstirii apărea printre pomii distruși; oamenii se aruncau spre el dar nu reușeau să-l atingă. În ziua următoare trebuiau să reînceapă. Și Cassino nu a căzut.

La sfîrșitul lunii martie, furtuni mari s-au abătut asupra regiunii. La Cassino, ploaia a început să umple tranșeele; în mijlocul unui peisaj apocaliptic, apărători și asaltanți au luptat atunci în fiecare casă, la fiecare etaj. Hotelul Continental a trecut dintr-o mînă în alta în cîteva rînduri. Povestea părea să nu aibă sfîrșit.

Cu toate acestea, liniștea trebuia să se întindă peste Cassino și peste muntele său, în acea primăvară de victorie și de moarte, acea mare liniște a orașelor înmormîntate, a orașelor distruse, a locurilor devastate, peste care războiul a lăsat să cadă gheara de fier și de foc.

Era în noaptea de joi 11 mai, o noapte ca oricare în fața Cassinoului. Deodată, în întunericul ușor acoperit de ceață, se făcu o liniște ciudată. Toate tunurile amuțiră. Atunci în liniștea nopții de mai se ridică un cîntec. Pe malurile rîului Garigliano, privighetorile începură să cînte. Trebuie să fi fost sute, mii, de-a lungul cîmpiei adormite, în livezi și în copacii de pe cîmp, mutilați de lupte, care înmuguriseră.

Exact la ora 23, o furtună izbucni, destrămînd întunericul, luminînd cerul înnegrit cu o jerbă de foc ce părea nesfîrșită. Tunurile aliate se dezlănțuiră; două mii de piese ale artileriei americane, franceze și britanice mugiră, umplînd cîmpia de luptă de la Adriatica pînă la Marea Tireniană. Soldații diviziilor franceze ale generalului Alphonse Juin porniră primii la asalt. În acel moment începu căderea orașului Cassino. De aproape șase luni, bătălia de la Cassino, se transformase într-o adevărată luptă a națiunilor: englezi, americani, indieni, neozeelandezi, francezi, luptaseră în jurul mănăstirii lui San Benito. Acum, atacau polonezii generalului Wladyslaw Anders. Pe pantele abrupte ale lui Monte Cassino, unde muriseră atîția oameni, căzură mulți dintre soldații Corpului 2 polonez. Dar supraviețuitorii luptară șapte zile și șapte nopți sălbatice și ucigătoare, fără întrerupere sau odihnă.

În dimineața zilei de joi 18 mai, Anders controla prin radio înaintarea unei subunități a Regimentului 12 lăncieri. În același timp, generalul menținea binoclul îndreptat spre Monte Cassino. Rafalele și detunăturile se mai răriseră. Dar Anders se gîndea la oamenii care continuau să cadă în prăpăstiile blestemate sau sărind peste ruine. Deodată, generalul rămase perplex. Ceea ce văzu i se păru de necrezut. Deasupra dărîmăturilor vechii mănăstiri se desfășura steagul polonez, alb și roșu. Anders își privi ceasul Era 10 și 20. Soarele de mai străfulgera ruinele, cîmpurile de mine, unde continuau să putrezească cadavrele. Leșuri de soldați polonezi, englezi și germani zăceau îmbrățișate uneori într-o încleștare mortală; peste tot, grupuri de pomi, majoritatea fără crengi, gropi de bombe, resturi de uniforme, acopereau muntele, blestemat și sfînt în același timp.

Ajunși pe o culme, soldații din avangarda Regimentului 12 lăncieri văzură în fața lor pe celălalt versant al muntelui, unde intensitatea focului tunurilor fusese mai slabă, o enormă pată sîngerie. Era mulțimea de maci roșii care înfloriseră în acele zile.

Micromonografie însîngerată

LIPA, UN ORADOUR ISTRIAN

PETRE IOSIF

Satul este așezat pe șoseaua dintre Rijeka și Trieste. De ea pare că atîrnă acel ciudat apendice triunghiular stîncos, Istria.

Peninsula este presărată de mici conglomerate, așezări muntoase, tîrgușoare sau cătune, înfipte în stîncile dure, printre măslinii și tufișurile Karstului. Printre ele și cele cîteva așezări istro-române dintre Lacul Cepih și Muntele Ucka.

Dar iată sătucul Lipa, reflectînd în razele soarelui mediteraneean, culoarea calcaroasă a caselor tipic adriatice, străbătut de panglica cenușie a șoselei asfaltate.

Pînă la începutul ultimului război, satul Lipa, mai mult un cătun, avea doar 90 case mici, sărmane, 520 locuitori. Bărbații și femeile trăiau dintr-o agricultură rudimentară, se istoveau la pădure, făceau cărăușie cu lemne de foc.

Cu excepția unei scurte perioade de independență, la începutul evului mediu, locuitorii acestor meleaguri au cunoscut, timp de un mileniu și trei secole, o complexă gamă de stăpîniri străine. Peste ei s-a perindat dominația imperiilor: bizantin, franc, german, a Republicii venețiene, a Imperiului habsburgic și apoi austro-ungar, a Italiei fasciste. Treisprezece secole de lupte continue, încăpățînate, împotriva tentativelor brutale de îngenunchiere și deznaționalizare.

Cîștigînd Istria la masa verde a tratativelor de la Rapallo, după primul război mondial, fasciștii italieni își îndreaptă primul atac împotriva învățătorilor și a școlilor. Inutilă încercare! Limba maternă a localnicilor se transmite în familie și se predă în școli clandestine. În 1937, în mizere cătune ca Lipa, Mercelji, Klama, sute de oameni ies în ulițe și demonstrează pentru Spania republicană. Flăcăii satelor istriene sînt trimiși să-și facă serviciul militar departe, în Calabria și Sicilia. Sînt singurii militari care, mai ales în timpul războiului, de teama dezertărilor la partizani, sînt cu totul lipsiți de permisii.*

Chiar de la începutul ultimei conflagrații mondiale, toți locuitorii din Lipa, în putere de a purta armele, intră alături de ceilalți istrieni în mișcarea de eliberare națională antifascistă care cuprinsese întreaga Iugoslavie. Ei se încadrează în detașamentele de partizani din Goski Kotar și de pe coasta dalmată. Cei mai mulți, în prima brigadă a Istriei. Bătrînii, femeile, copiii chiar, asigură și transportă noaptea hrană și informații despre mișcarea forțelor dușmane.

După capitularea Italiei, năvălesc ultimii ocupanți — hitleriștii — instaurînd aici cea mai teribilă, mai sîngeroasă dintre cotropiri. Ca peste tot, S.S.-iștii aduc cu ei și în Istria jaful și crima.

În timp ce brigada istriană luptă undeva departe, hitleriștii repetă la Lipa, întocmai, ca după un manual, oroarea de la Lidice și din alte sute de sate pierdute pe întinsul continentului, anticipînd Oradourul.

În splendidul miez al zilei de 30 aprilie din primăvara lui '44 banda de S.S.-iști, îndată după prînz, înconjură cătunul și încep să prade sistematic, casă cu casă. Violează, ucid copiii în leagăne, incendiază. Supraviețuitorii sînt strînși și încolonați sub pretextul transportării lor într-un lagăr de muncă. Ajunși la marginea satului, bătrînii, femeile, copiii sînt înghesuiți în ultima casă pe care hitleriștii o stropesc cu benzină și îi dau foc. A doua zi nu a mai fost găsit decît un morman de oase calcinate. După două săptămîni, șase supraviețuitori, prinși în pădure, au fost împușcați.

Din Lipa, modestul sătuc iugoslav a rămas ceea ce, peste nici două luni, avea să rămînă și din Oradour.

La capătul satului, azi de nerecunoscut, o mică rotondă deschisă, cu un obelisc în mijloc, reamintește evenimentul. În școală, un muzeu, la prima impresie modest, conține obiecte cutremurătoare. Multe fotografii reprezentînd cunoscutele figuri sinistre cu căștile de oțel și armele automate îndreptate spre cadavrele presărate prin curți și pe ulițe, sînt rezultatul sadismului auto-pozării. Pe un perete, o placă imensă conține cele o sută și șaizeci și cinci de nume ale victimelor. Mulți, născuți în secolul trecut. Printre ei, un nonagenar.

Mă urmărește stăruitor, literă cu literă, ca și imaginea unei păpuși într-un leagăn țărănesc, avînd pe piept o pată roșie străbătută și ușor arsă de un glonte, numele Borilkăi Iskra. Văzuse lumina zilei doar cu puține luni în urmă, în 1943.

* Oraș în Italia unde, la 12 noiembrie 1920, s-a semnat Tratatul între Iugoslavia și Italia.

Cărți sosite la redacție

● **Constantin Ionescu, Oscar Hoffman CLASA MUNCITOARE DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA.**
Editura Politică, București, 1974, 184 pp., 5 lei: *dinamica și structura clasei muncitoare românești în actuala etapă istorică, de constituire a societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră.*

● *Dr.* **Gh. Zaharia,** *dr.* **L. Vajda** *(coordonatori),* **Gh. I. Bodea,** *dr.* **P. Bunta,** *dr.* **M. Covaci, L. Fodor,** *dr.* **A. Simion,** *dr.* **Gh. Țuțui — REZISTENȚA ANTIFASCISTĂ ÎN PARTEA DE NORD A TRANSILVANIEI.**
Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974, 256 pp., 7,25 lei: *lupta maselor populare din această parte a țării, împotriva ocupației horthyste (septembrie 1940-octombrie 1944), parte integrantă a luptei poporului român împotriva dominației fasciste, pentru restabilirea independenței și suveranității patriei.*

● **Dumitru Turcuș — PAGINI DIN LUPTA PENTRU INSTAURAREA PUTERII POPULARE ÎN ROMÂNIA.**
Editura Științifică, București, 1974, 264 pp., 10,50 lei: *lupta maselor populare, conduse de Partidul Comunist Român, pentru democratizarea aparatului de stat în perioada 23 august 1944-6 martie 1945.*

● **Constantin Botoran, Gheorghe Dragoș — SOLIDARITATE MILITANTĂ.**
Editura Politică, București, 1974, 84 pp., 2,50 lei: *documentar consacrat solidarității poporului român cu mișcările de eliberare națională din fostele colonii portugheze, din Namibia, Africa de Sud, Rhodesia, cu principalele forțe politice și patriotice ale poporului palestinian.*

● *General maior rez. dr.* **Ion Cupșa — BĂTĂLIA DE LA VASLUI.**
Editura Militară, București, 1974, 72 pp., 2 lei: *una din cele mai glorioase pagini din istoria militară a poporului român, biruința oștirii moldovene, condusă de Ștefan cel Mare, asupra armatei otomane comandată de Soliman-pașa (10 ianuarie 1475).*

● **CULTURA SOCIALISTĂ ÎN ROMÂNIA.**
Editura Politică, București, 1974, 320 pp., 9,25 lei: *studii (coordonatori:* **Alexandru Tănase** *și* **Adela Becleanu Iancu)** *consacrate progresului creației filozofice și literar-artistice din patria noastră, renumelui prestigios cucerit de cultura românească în anii socialismului.*

● *Colonel în rezervă* **Ion Gh. Pană — ÎN COLOANA EROILOR DOBROGENI.**
Editura Militară, București, 1974, 208 pp., 4 lei: *pagini de glorie și eroism din istoria Diviziei 9 „Mărășești" constituită în 1879 sub denumirea de Divizia activă „Dobrogea".*

● **Radó Sándor — SUB PSEUDONIMUL „DORA"**
Editura Politică, București, 1974, 512 pp., 12 lei: *traducere din limba maghiară de* **Molnar Tibor,** *prefață de dr.* **Ion Cupșa;** *amintirile șefului unei rețele de informatori, cu sediul în Elveția, care a adus servicii importante Uniunii Sovietice în cel de-al doilea război mondial.*

● **Michael Kroner — STEPHAN LUDWIG ROTH.**
Editura Dacia, Cluj, 1974, 328 pp., 13,50 lei: *viața și opera intelectualului progresist sas, născut la Mediaș (1796-1849), participant la revoluția din 1848, susținător al cauzei românilor din Transilvania.*

● **Ioan Glodariu — RELAȚII COMERCIALE ALE DACIEI CU LUMEA ELENISTICĂ ȘI ROMANĂ.**
Editura Dacia, Cluj, 1974, 397, pp., 22,25 lei: *un capitol important din istoria relațiilor dintre civilizațiile daco-getă și greco-romană în perioada secolelor II î.e.n.-I.e.n.*

● **Barbu Brezianu — OPERA LUI CONSTANTIN BRÎNCUȘI ÎN ROMÂNIA.**
Editura Academiei R.S.R., București, 1974, 316 pp., 50 lei: *reconstituirea istoricului lucrărilor — sculpturi și desene — aflate în țară, cele mai multe aparținînd epocii de tinerețe a genialului artist român.*

● **Constantin Amariței — COORDONATE ALE BULGARIEI CONTEMPORANE.**
Editura Politică, București, 1974, 136 pp., 9 lei: *locuri, oameni și fapte reprezentative din țara vecină și prietenă, din anii celui de-al șaselea cincinal, 1971-1975.*

● **Dan Horia Mazilu — UDRIȘTE NĂSTUREL.**
Editura Minerva, București, 1974, 352 pp., 16,50 lei: *activitatea culturală a logofătului cărturar din Herești, sfetnic și rudă cu Matei Basarab.*

● **V. Cucu, M. Ștefan — ROMÂNIA, GHID-ATLAS AL MONUMENTELOR ISTORICE.**
Editura Științifică, București, 1974, 480. pp., 66 lei: *principalele obiective de interes istoric, cultural și turistic din patria noastră.*

● **SCRISORI CĂTRE IOAN BIANU.**
Editura Minerva, București, 1974, 652 pp., 40 lei: *ediție, prefață și note de* **Marieta Croicu** *și* **Petre Croicu;** *primul volum al corespondenței primită de fostul director (1884-1935) al Bibliotecii Academiei Române.*

Expansiunea Europei feudale spre răsărit îmbracă, la sfîrșitul secolului XI, veșmîntul religios al cruciadelor*. Dacă prima expediție militară a cruciaților (1096-1099) se încheie cu cucerirea Ierusalimului și cu crearea unui stat feudal, regatul Ierusalimului, după tiparul statelor din apusul Europei, a doua cruciadă (1147-1149) se termină printr-un eșec total. Încurajați de insuccesul adversarilor lor, musulmanii încep lupta pentru alungarea cruciaților din Siria și Palestina, Saladin, sultanul Egiptului și al Siriei, reușind să recucerească Ierusalimul în 1187.

Cine a fost Saladin, supranumit de coreligionarii săi „Sabia Islamului" și caracterizat atît de cronicarii arabi, cît și de cei europeni drept „cel mai generos, cel mai loial, cel mai erudit adversar al creștinilor"? De ce dintre numeroșii sultani sau principi din Orientul Apropiat, menționați de istoricii cruciadelor, unul singur s-a întipărit în memoria europenilor: Saladin?

SALAH AL-DIN:

o „sabie loială" împotriva cruciaților

MANOLE NEAGOE

Pe adevăratul său nume al-Malik al-Nasir al-Sultan Salah al-Din ibn Ayub, „cel mai pur erou al Islamului", cum îl numesc cronicile timpului, cel care avea să se apropie mai mult de idealul cavaleresc, depășindu-i pe cavalerii cruciați, a fost de neam curd și s-a născut în 1138, în localitatea Takrit (Mesopotamia), pe malul Tigrului. În traducere, Salah-al-Din înseamnă „buna rînduială a religiei". Eroul a dobîndit acest nume în copilărie și în adolescență, cînd și-a petrecut o mare parte de timp între practicanții sufismului, la Takrit sau Baalbek, unde tatăl său, Ayub, era guvernator. Sufismul este un mod de a gîndi și de a crede: prin asceză și contemplație, credinciosul se poate apropia de divinitate. Saladin fiind un credincios fervent,

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1971.

familia și prietenii au văzut în el, la început, un om a cărui viață se va petrece între cărțile sfinte și în contemplație. Speranțele nu le-au fost însă îndreptățite. Din ziua în care unchiul său, Șirkuh, a hotărît să-l ia cu el în Egipt, cursul vieții lui Saladin a luat o altă întorsătură.

Ascetul devine războinic

Profitînd de disensiunile dintre moștenitorii califului fatimid din Egipt (fatimizii pretindeau că se trag din Fatima, fiica profetului Mahomed, în timp ce abbasizii erau urmașii lui Abbas, unchiul profetului), califul abbasid din Bagdad îl trimite acolo pe Șirkuh în fruntea unui corp expediționar, pentru a instaura în Egipt autoritatea Bagdadului. Această intervenție armată este motivată și de faptul că vizirul din Cairo, făcînd apel la regele creștin al Ierusalimului, căruia îi oferă Egiptul pentru a-și salva propria sa poziție, cavalerii cruciați masacrează populația primului oraș egiptean în care pătrund. Cruzimea creștinilor face ca Șirkuh să fie primit, în 1164, ca un salvator.

Participarea la expediția din Egipt îl face pe Saladin să-și descopere o vocație la care nimeni nu se aștepta: aceea de războinic. La puțin timp după ce Egiptul recunoaște autoritatea lui Șirkuh, acesta moare și în locul lui este numit ca vizir Saladin. La 32 ani, fiul lui Ayub devine astfel conducătorul uneia dintre cele mai bogate țări din Africa de Nord și se arată hotărît să rămînă stăpînul ei cu drepturi depline. S-a vorbit nu o dată despre firea blîndă a lui Saladin, despre generozitatea și loialitatea lui. Aceste calități se manifestă însă numai după ce nu i se mai contestă drepturile de conducător al Egiptului. Căci în momentul în care, luînd locul unchiului său, la Cairo izbucnește o revoltă, Saladin o reprimă fără milă, punînd să fie arse cartiere întregi ale orașului. El își consolidează poziția în Egipt, respingînd, în 1169. o încercare a cruciaților de a cuceri Damietta, port în Delta Nilului. O nouă răscoală și un complot organizat de adepții fatimizilor îl determină să execute pe urmașii și rudele acestei dinastii. Autoritatea lui crește și mai mult după ce reușește să respingă un atac al cavalerilor creștini, îndreptat de astă dată împotriva portului egiptean Alexandria.

Cîțiva conducători politici din Damasc îl invită pe Saladin să preia conducerea luptei împotriva cruciaților. Este un bun prilej pentru vizirul egiptean de a veni la Damasc în fruntea a 7 000 călăreți curzi. Mulțimea întîmpină cu urale pe Saladin, care declară că a venit pentru a-l proteja pe sultanul nevîrstnic al Damascului. În realitate, profită de ocazie pentru a ocupa mai multe orașe siriene, întreg nordul Siriei intrînd sub stăpînirea lui. Informîndu-l pe califul din Bagdad despre succesele sale, acesta îl numește pe Saladin, în 1174, sultan al Siriei, Egiptului, Nubiei și Yemenului.

După doi ani, Saladin, „prințul dreptcredincioșilor, onoarea imperiului, susținătorul imamului, sabia Islamului, cel care a dat glorie dinastiei, norocul și sprijinul ei" — după cum îl caracterizează izvoarele timpului — se întoarce la Cairo, lăsîndu-l pe fratele său ca guvernator al Damascului.

Din momentul în care preia puterea, Saladin se îngrijește și de amplificarea sistemului de fortificații care apără orașul Cairo. Pe un pinten al stîncii Mokatam, el ridică celebra „citadelă", ale cărei urme se păstrează pînă astăzi. Marele cîrmuitor stimulează, de asemenea, înflorirea economică a statului, preocupîndu-se în același timp și de creșterea fastului și averilor sale personale. Dacă cronicarii și călătorii arabi sau creștini sînt uimiți de bogățiile care sosesc la Cairo din China, India, Yemen, din diferite țări africane, și europene, ei rămîn și mai impresionați de fabuloasele interioare ale palatului lui Saladin, în care se aflau numeroase piese de aur, 700 platouri de aur și argint, sute de vase de porțelan de China umplute cu pietre prețioase, brocarturi, stofe alese, covoare.

Prin funcțiile pe care le deține, prin fabuloasele sale bogății, Saladin avea să devină, în scurt timp, cea mai importantă personalitate militară și politică a lumii islamice, angajată din nou, după un răgaz, în lupta cu cruciații.

De la Hattin la Cetatea Sfîntă

În 1186, regatul Ierusalimului capătă un nou rege, pe Guy de Lusignan. Ignorînd și disprețuind orice principii de artă militară, marii seniori îi cer acestuia să pornească neîntîrziat împotriva „necredincioșilor". Guy de Lusignan cedează și, la 1 iulie 1187, după un marș printr-o regiune lipsită de apă, sub un soare torid, forțele firave ale regatului Ierusalim se află față în față cu armata lui Saladin. Căutînd să profite de slăbiciunea armatei creștine, acesta nu își angajează oastea, mulțumindu-se să-i hărțuiască pe cavaleri și să aștepte momentul în care, epuizați de căldură și de lipsă de apă, vor deveni o pradă ușoară. A treia zi, cînd situația cruciaților devine critică, Guy de Lusignan încearcă, prin șarje disperate, să străpungă liniile armatei musulmane. Tentativele nu reușesc și cruciații sînt constrînși să se refugieze pe colina Hattin.

În ziua de 4 iulie, soldații lui Saladin dau foc ierburilor și vîntul duce fumul în tabăra cruciată, amplificînd și mai mult suferințele oamenilor. Întreaga oaste creștină este nimicită. „Creștinii își trăgeau limbile uscate și urlau de durere. Ei sperau să ajungă la apă, dar în jurul lor era infernul și flăcările lui", povestește un cronicar arab. Sînt decapitați 230 cavaleri din Ordinul ospitalierilor, relatează cronicile arabe și cele creștine. Trebuie să intervină Saladin pentru ca masacrarea captivilor să înceteze. Supraviețuitorii sînt vînduți ca sclavi. Printre cei prinși se află și Guy de Lusignan cu o parte din marii săi principi, dar sultanul poruncește ca acestuia să-i fie cruțată viața, declarînd că un rege nu-l ucide pe un alt rege.

Dezastrul de la Hattin înseamnă începutul sfîrșitului dominației france din Orientul Apropiat. La 6 iulie același an, musulmanii cuceresc Tiberiada, iar la 9 iulie Saladin intră în Saint-Jean-d'Acre (Acra). Alte fortărețe, pe care le dețineau cruciații, capitulează rînd pe rînd. La 6 august este cucerit Beirutul, apoi sînt ocupate Sidonul și Jaffa. Un prim ajutor pentru cruciați sosește din Europa abia cînd sultanul începe asediul Tyrului. Atunci debarcă trupele lui Conrad de Montferrat, adversarul tenace al lui Saladin în următorii ani. Deși sultanul îi propune acestuia să-l elibereze pe tatăl său în schimbul cetății Tyr, Conrad refuză oferta, păstrînd astfel pe coasta libaneză o poartă pentru Occident.

După patru luni de luptă, cruciații reușesc să mai păstreze, în Orientul Apropiat, Ierusalimul, Tyrul, Tripoli, Antiohia, Marqabul. Dar la 20 septembrie 1187, Saladin începe asediul Ierusalimului și la 2 octombrie își face intrarea în Cetatea Sfîntă, de unde, potrivit scrierilor islamice, izvorăște unul din rîurile paradisului. Pînă și istoricii creștini ai cruciadelor vorbesc despre toleranța dovedită de cuceritor. Creștinilor li se îngăduie să părăsească orașul și sînt escortați pînă la Antiohia, iar prizonierilor bogați li se acordă dreptul de a se răscumpăra și de a-i răscumpăra și pe alții. Văduvele și fiicele cavalerilor uciși sînt tratate cu o curtoazie ce nu se abate de la idealul cavaleresc al epocii.

Înfruntînd trei regi europeni

Căderea Ierusalimului transformă Tyrul în cea mai importantă cetate pe care cruciații o dețin în Orientul Apropiat. Saladin o asediază din nou, la 8 decembrie 1187, dar Conrad de Montferrat i-a triplat între timp zidurile, încît cetatea nu poate fi cucerită de pe uscat. Sultanul organizează atunci o flotă care blochează intrarea pe mare în Tyr, sperînd să-i constrîngă pe asediați, prin foame, să se predea. Dar printr-o stratagemă, Conrad de Montferrat atrage flota musulmană în port și scufundă o parte din ea.

Dacă Tyrul continuă să rămînă inexpugnabil, armata sultanului reușește în schimb să cucerească alte fortărețe pe care creștinii le ocupau încă în Palestina și Siria, astfel încît la începutul anului 1189, cu excepția cîtorva cetăți, cruciații nu mai stăpînesc aproape nimic din regatul și principatele care s-au creat în urma primei cruciade.

Dezastrele succesive ale cavalerilor în Orientul Apropiat, pe de o parte, cît și dorința de a recuceri Ierusalimul, pe de alta, determină organizarea unei noi cruciade, cea de-a treia (1189-1192). Cînd Filip II August, regele Franței, Richard I Inimă de Leu, regele Angliei și Frederic I Barbarossa, împăratul romano-germanic se hotărăsc să întreprindă o expediție în Orient, Saladin proclamă Războiul Sfînt. Totodată, el încheie o alianță cu Isaac Angelos, împăratul Bizanțului, care îi disprețuiește și se teme de principii și cavalerii Europei apusene. Între timp, expirînd termenul captivității lui Guy de Lusignan, Saladin îl eliberează, după ce îl pune pe fostul rege al Ierusalimului să jure că se va retrage în Europa și nu va mai scoate niciodată sabia împotriva Islamului. A crezut oare sultanul în jurămîntul prizonierului său? Sau, mai degrabă, cunoscîndu-i lipsa de talent militar a preferat ca acesta și nu altcineva să redevină conducătorul unei noi expediții cruciate?

Încălcîndu-și jurămîntul, Guy de Lusignan, în fruntea a 200 normanzi sosiți în ajutorul cruciaților, înaintează prin teritoriul stăpînit de Saladin pentru a cuceri Saint-Jean-d'Acre, una dintre cele mai puternice cetăți din Orientul Apropiat. Sultanul pornește pe urmele lui și, la 29 august 1189, își instalează tabăra astfel, încît armata creștină este prinsă între cetate și oastea musulmană. Dar Guy a avut timp să-și fortifice tabăra și să reziste pînă cînd cavalerii cruciadei a treia sosesc în ajutorul său. La 16 septembrie are loc prima mare confruntare cu noii veniți, în urma căreia Saladin este nevoit să-și retragă trupele pe colinele care domină cetatea. La începutul lunii următoare, cruciații pornesc la atac, străpung centrul oastei musulmane și, crezîndu-se victorioși, încep să prade tabăra lui Saladin. Sultanul profită de moment **pentru a contraataca, transformînd o înfrîngere aproape** sigură într-o strălucită victorie.

În timp ce Saladin cere califului și altor principi musulmani ajutoare, Frederic Barbarossa ajunge în Asia Mică, în martie 1190. Împrejurările nu le sînt favorabile cavalerilor germani. Străbătînd Podișul Anatoliei, ei trebuie să-și deschidă drumul cu sabia prin ținuturile stăpînite de turcii selgiucizi. Rezervele de hrană sînt pe sfîrșite și foamea îi însoțește pe cruciați. După traversarea Munților Taurus, numărul acestora se reduce la o treime. În momentul în care Frederic Barbarossa ajunge în Cilicia, se îneacă în rîul Salef. Comanda oastei este preluată de fiul său. Cavalerii ajung în cele din urmă, pe mare, la Tyr și apoi lîngă Saint-Jean-d'Acre, unde se află tabăra creștină, dar armata lor nu mai numără decît 700 călăreți și cîteva mii de pedeștri.

Iarna anilor 1190 și 1191 este dezastruoasă pentru creștini. Lipsiți de provizii, ei sînt nevoiți să-și sacrifice caii și să-i mănînce, iar cînd se sfîrșesc și aceste rezerve sînt constrînși să fiarbă pielea șeilor. Și atunci, cavalerii care au supraviețuit drumului făcut din Germania pînă sub zidurile cetății Saint-Jean-d'Acre, fac cale întoarsă spre Europa.

În aprilie 1191 la Saint-Jean-d'Acre sosește regele Franței, Filip August, cu șase corăbii. Spre aceeași destinație pornește și Richard Inimă de Leu, regele Angliei.

Îndată după sosirea celor doi suverani, asediul cetății cunoaște momente de vie activitate din partea cruciaților. Armatele lor întreprind un atac comun, dar sînt respinse de musulmani, după care operațiile militare lîncezesc din nou, căci amîndoi monarhii se îmbolnăvesc. La 12 iulie 1191, Conrad de Montferrat reușește să pătrundă în Saint-Jean-d'Acre, după aproape

trei ani de încercări neizbutite, ani în care a pierit cea mai mare parte a cavalerilor cruciadei a treia, împreună cu împăratul Germaniei, Frederic Barbarossa. Dar în loc să stimuleze ardoarea armatei cruciate, acest succes duce la neînțelegeri între marii principi și Filip August se retrage.

Rămas singur, Richard Inimă de Leu se consideră șeful cruciadei. El îl deposedează pe Conrad de Montferrat de partea de pradă care-i revenea din cucerirea cetății Saint-Jean-d'Acre și ucide 3 000 prizonieri musulmani, în momentul în care trebuia să aibă loc schimbul de captivi între cele două părți. După aceste isprăvi, regele Angliei pornește spre sud, cu intenția de a întreprinde noi cuceriri, care să-i îngăduie realizarea unei baze de operații pentru o acțiune împotriva Ierusalimului.

le Angliei, sfătuit de ospitalieri și templieri, renunță la orice acțiune militară și se retrage, la 10 ianuarie 1192.

Nici situația din tabăra islamică nu este strălucită. Mulți dintre emiri au căzut pe cîmpul de luptă alții sînt,

obosiți după atîția ani de război sfînt. Teritoriile lor au fost pustiite, oștile decimate, iar neînțelegerile și incidentele dintre guvernatorii sau emirii din Siria și Mesopotamia și lipsa de bani fac dificilă ridicarea unei noi armate.

La cinci luni după retragerea din fața Ierusalimului, oastea cruciată își reîncepe marșul asupra orașului. Un marș inutil, căci se pare că suveranul englez nu crede el însuși în reușita acestei acțiuni. În virtutea firii sale nestatornice, înclinate spre aventură, el se răzgîndește în ultima clipă, la o zi de drum de cetate, și se mulțumește cu un atac împotriva unei... caravane de 3 000 cămile. După care, Richard pornește din nou împotriva Cetății Sfinte dar, la 4 iulie 1192, fără să explice cuiva rostul hotărîrii sale, ordonă retragerea. Nemulțumiți, cavalerii care au participat la cruciada a treia și care ar fi dorit să lupte, părăsesc Palestina.

Saladin este conștient că timpul lucrează în favoarea sa. Cu atît mai mult cu cît regele englez se grăbește să înceapă tratative, aflînd că, în Anglia, Ioan fără Țară, sprijinit de Filip August vrea să-i ia coroana. Dorind deci să se întoarcă cît mai repede în țară, Richard Inimă de Leu acceptă condițiile păcii impuse de Saladin. La rîndul lor, emirii și soldații musulmani sînt profund nemulțumiți că sultanul lor nu profită de situația avantajoasă în acel moment și nici nu le îngăduie masacrarea creștinilor din orașele cucerite. La 4 septembrie este semnat un armistițiu pe trei ani, trei luni, trei săptămîni și trei zile. Cruciații păstrează coasta Mediteranei între Jaffa și Saint-Jean-d' Acre; creștinilor li se îngăduie pelerinajul la locurile sfinte.

La 10 octombrie același an Richard Inimă de Leu părăsește Palestina. Saladin concediază trupele din Mesopotamia, completează fortificațiile Ierusalimului și anunță că vrea să plece în pelerinaj la Mecca. Dezordinile din Siria și Mesopotamia îl constrîng însă pe sultan să meargă la Damasc, unde este primit în triumf. Serbările durează săptămîni în șir, poeții se întrec să înalțe imnuri de glorie eroului.

La începutul anului 1193, Saladin se îmbolnăvește și starea sănătății sale se înrăutățește repede. La 4 martie, în vîrstă de 55 ani, „cel mai pur erou al islamului" se stinge din viață la Damasc.

Amintirea lui rămîne vie în opera poeților și cronicarilor. Însuși Dante vorbește despre el în **Divina comedie,** eroul musulman al celei de-a treia cruciade care încarna nu numai aspirațiile lumii islamice, dar și virtuțile unui cavaler așa cum și-l imaginau poeții din apusul Europei.

...Și Dante vorbește despre el

Dacă regele Angliei s-ar fi decis să atace Ierusalimul imediat după capitularea cetății Saint-Jean-d'Acre, ar fi surprins un oraș fără fortificații, fără o garnizoană solidă, fără provizii. Richard Inimă de Leu a irosit însă cîteva luni pentru a cuceri obiective mai puțin importante și chiar pentru a încerca să se înrudească cu Saladin, propunînd ca fratele sultanului s-o ia în căsătorie pe sora sa (de altfel, o înrudire între dinastia Plantageneților și cea musulmană a Ayubizilor a fost una dintre obsesiile lui Richard Inimă de Leu). Cînd se decide să pornească spre Ierusalim, ploile din decembrie îl mai reține timp de două săptămîni, iar cînd se apropie, în cele din urmă, la 20 kilometri de cetatea mult dorită, oastea cavalerilor este epuizată, diminuată numeric, incapabilă să facă un ultim efort. De aceea, rege-

PORTRETE POLITICE DIN ANII INTERBELICI

CONSTANTIN XENI

Desprindem alte două portrete din seria celor creionate de Constantin Xeni. Ele se referă la alte două personalități ce au ilustrat politica românească în perioada interbelică: strălucitul diplomat Nicolae Titulescu **(1882-1941) și fruntașul Partidului Național-Liberal,** I.G. Duca **(1879-1933). Două personalități din aceeași generație, mult deosebite ca structură psihică, temperament, dar cu multiple similitudini în crezul lor politic, prin străduința lor de a sluji — în limitele epocii în care au trăit și ale clasei căreia au aparținut — progresul țării, interesele vitale naționale ale poporului român statornicit de milenii pe aceste pămînturi.**

Nicolae Titulescu a fost ministru al Afacerilor Externe între anii 1927-1928 și 1932-1936. Între anii 1920-1936 a fost delegat permanent al României la Liga Națiunilor și în anii 1930 și 1931, președinte al acestui înalt for internațional.

Profesorul universitar dr. George Macovescu, într-un studiu privind activitatea complexă a ilustrului diplomat român, relevă durabilitatea ideilor politice ale fostului ministru de Externe al României și principiile pentru care el a militat. „Istoria nu se repetă în datele ei esențiale — scrie George Macovescu — dar epoci apropiate, chiar diferențiate structural, prezintă similitudini și continuări". Și aceasta, pentru faptul că „ideile politice și principiile de bază din viața statelor și a relațiilor internaționale își au rădăcinile lor istorice în evenimentele trecutului, care ajung prin esența lor și în prezent. Principiul suveranității, al independenței, al neamestecului în treburile interne, ideea reglementării conflictelor pe cale pașnică, aceea a dezarmării, a colaborării internaționale, toate își au o tradiție mai apropiată sau mai îndepărtată. Aceasta nu înseamnă — conchide prof. G. Macovescu — **că în condițiile prezente complet schimbate, față de trecut, aceste principii, și idei își găsesc formularea și aplicarea întocmai ca în perioada dintre cele două războaie mondiale dar nici o ignorare a acestor tradiții nu este îngăduită"*.**

Principiile pe care le-a apărat N. Titulescu nu puteau fi pe placul adversarilor păcii și prieteniei între popoare. În acest fel se explică ura înverșunată a cercurilor fasciste germane, italiene și a acoliților acestora, care nu arareori l-au atacat și calomniat cu virulență. Deatfel, naziștii pregăteau uciderea lui. În august 1936, Siguranța română era informată despre organizarea unui complot împotriva marelui diplomat. Legionarii l-au amenințat în cîteva rînduri cu moartea, considerîndu-l între cei mai aprigi dușmani. Înfruntînd cu demnitate și curaj adversitățile și calomniile, N. Titulescu și-a continuat neobosit lupta pentru pace, colaborare și prietenie între popoare. „Garda de fier — scria el — m-a declarat obiect de agresiune. Accept această declarație ca o onoare, nu voi încerca prin nimic s-o schimb".

Fidel alianțelor cu Franța și Anglia, promotor al Micii Înțelegeri și al Înțelegerii Balcanice, Titulescu întreținea — după cum remarca și C. Xeni, autorul portretelor pe care le publicăm — „raporturi cît mai cordiale cu reprezentanții Moscovei. Desigur, era o politică înțeleaptă".

---

* N. Titulescu: **Documente diplomatice** — Editura Politică, București, 1967.

Perseverența cu care N. Titulescu a militat pentru ideile sale în apărarea intereselor naționale ale poporului român a fost recunoscută chiar de către adversarii săi cei mai înverșunați, de cele mai reacționare forțe de extremă dreaptă existente în țară după abdicarea lui Carol II. Chiar Stelian Popescu, directorul ziarului Universul, adresîndu-se într-o scrisoare lui Ion Antonescu, la 18 martie 1941, se întreba: „Oare nu are și el [Titulescu — n.n.] dreptul după cîtă străduință și-a dat cu bună credință și în limita puterilor lui intelectuale să fie reamintit opiniei publice?" Scrisoarea a fost prilejuită de intervenția brutală a cenzurii fasciste în necrologul publicat la moartea marelui diplomat. În răspunsul său, dat în aceeași zi, Antonescu recunoștea că „Puterile Axei au socotit că Titulescu era cel mai mare adversar al politicii lor de apropiere față de noi". De aceea, adepții fascismului nu puteau agrea, de pildă, un pasaj din necrolog în care se spunea că „Titulescu a fost un mare român. Prestigiul României peste hotare a fost înălțat prin activitatea lui, prin extraordinara lui inteligență, prin cunoașterea adîncă a tuturor problemelor internaționale, prin spiritul lui constructiv și juridic și prin farmecul conversației lui. Nicolae Titulescu era tot atît de popular, de iubit și de respectat peste hotare ca și în țara sa" (acesta este doar unul din pasajele suprimate din necrolog, iar articolul abunda în aprecieri de acest fel).

În fragmentele care urmează, Constantin Xeni încearcă să surprindă portretul lui N. Titulescu în perioada de apogeu a carierei sale „strălucite, logice, unitare".

I.G. Duca se situează în istoria politică interbelică drept unul dintre reprezentanții proeminenți ai acelei părți a burgheziei și moșierimii române interesată în înfăptuirea intereselor sale prin intermediul Partidului Național-Liberal. De pe aceste poziții ale clasei și partidului din care făcea parte a promovat și susținut politica orientată spre cercurile politice și financiare franco-engleze. Deseori, în orientarea sa generală s-a aflat pe poziții care exprimau net dorința sa de apărare a intereselor naționale ale țării.

În răstimp de peste 30 ani, după terminarea studiilor, a parcurs rînd pe rînd diferite trepte ale ierarhiei administrative — de la ajutor de judecător la Rîmnicu Vîlcea, în 1902 — la aceea de ministru în mai multe guverne și la diferite departamente; în perioada noiembrie-decembrie 1933 a fost prim-ministru.

Epoca în care și-a desfășurat activitatea se caracterizează printr-un complex de contradicții social-economice. Clasele și păturile sociale, prin reprezentanții lor din diferite partide și grupări politice, căutau să dea răspuns — de pe pozițiile și prin prisma intereselor lor — problemelor ce frămîntau societatea românească. În acest spirit trebuie privită și poziția lui I.G. Duca, ca om politic și fruntaș al partidului său.

O parte însemnată din activitatea sa a fost îndreptată — desigur cu limitele impuse de apartenența sa la clasele dominante — și spre îmbunătățirea soartei țăranilor. Munca sa îndelungată pe tărîmul cooperației, legiuirile propuse — evident în cadrul regimului claselor exploatatoare — sînt dovezi elocvente în acest sens. Vorbind despre istoricul „legilor de tocmeli agricole", în decembrie 1907, I.G. Duca critica cu asprime rapacitatea marilor moșieri: „Grija de căpetenie a diferiților legiuitori a fost totdeauna de a asigura proprietarului mare brațele de care el avea nevoie pentru cultivarea pămîntului".

I.G. Duca s-a ocupat — prin viziunea acelei grupări a partidului liberal interesată în finanțarea industriei autohtone — și de necesitatea creării unei industrii românești. Polemizînd cu adversarii săi politici, ca I. Lahovary, N. Filipescu, P. Carp, Al. Marghiloman, a căutat să demonstreze că România nu va putea progresa ca o țară eminamente agricolă. Pentru a nu deveni loc de dispută al capitalului internațional, țara, spunea el, avea nevoie de o industrie puternică, pentru că numai „în ziua în care uzina se va ridica în România ca să fie a românilor și nu a străinilor" ne vom consolida economicește.

Interesat în dezvoltarea industriei, partidul liberal nu putea rămîne indiferent nici față de unele aspecte ale problemelor ce frămîntau clasa muncitoare. De pe poziția lor de clasă posesoare a mijloacelor de producție, paralel cu adoptarea unor măsuri represive, exponenții acestui partid căutau și alte mijloace de stăvilire a forței în continuă creștere a mișcării muncitorești. Dar, I.G. Duca vedea mai departe decît colegii săi de partid. Simțul său politic i-a dat posibilitatea de a intui forța crescîndă a clasei muncitoare. Avertizîndu-și colegii de partid, el a relevat în termenii următori creșterea rolului clasei muncitoare în lumea contemporană: „Chestiunea organizării muncii este astăzi una din chestiunile cele mai grave și cele mai arzătoare. Trăim într-un secol, care incontestabil are să fie cunoscut în istoria dezvoltării omenirii ca secolul muncii. După cum secolul trecut a fost secolul organizării capitalului și mai ales al capitalului sub forma lui modernă, tot așa am convingerea deplină că secolul în care am intrat va fi secolul organizării muncii".

Multe aprecieri găsim în opera lui I.G. Duca și în privința orientării politicii externe a țării. Încă în 1909, de la tribuna Parlamentului el afirma: „Politica externă depinde de politica internă. Politica externă nu este decît reflexul, nu este decît, ca să zic așa, un fel de exteriorizare a situației dinlăuntru". Pornind de la aceste considerații, el susținea că politica externă a României „nu poate să fie nici o politică de aventură, după cum nu poate să fie o politică servilă. Politica externă a României trebuie să fie o politică hotărîtă și o politică demnă". În sesiunea Adunării Deputaților, din 1928, preciza că politica tradițională a României, la scara unor definiții este: neamestec în afacerile interne ale altui stat mare sau mic, prietenie sinceră cu toate țările, rezolvarea diferendelor și a divergențelor în spiritul Societății Națiunilor; respectarea tratatelor internaționale, menținerea și consolidarea păcii între toate națiunile etc. Deci, aceleași principii pentru care prietenul său N. Titulescu își desfășura toate forțele pe arena politicii internaționale în perioada interbelică.

I.G. Duca a fost un adversar al legionarilor, al fascismului, un democrat și pacifist convins, militînd neobosit pentru propășirea României. Cu puțin timp înainte de a fi asasinat mișelește de către legionari, cerea întregii națiuni, tuturor cetățenilor să-și aducă contribuția la făurirea unei Românii „așa cum au visat-o acei care s-au jertfit pentru înfăptuirea și întregirea ei". S-a pronunțat ferm pentru a împiedica prin orice mijloace dezlănțuirea unui nou război mondial. „Am impresia că un vînt de nebunie se abate însăși asupra omenirii. Eu rămîn — scria el vizionar — în ciuda tuturor manifestațiunilor și a tuturor perspectivelor întunecate, credincios — cu îndărătnicie credincios — biruinței finale a ideii de pace... Nu pot concepe ca, pînă în cele din urmă, pe o cale sau alta, omenirea să nu găsească mijlocul de a înlătura războiul".

Vasile ARIMIA,
Vasile ȘIMANDAN

Nicolae Titulescu

Aproape 15 ani el a fost conducătorul necontestat al politicii externe a României. Era una din mîndriile noastre. Și, în adevăr, după moartea din 1922 a lui Take Ionescu, numai trei nume erau binecunoscute în străinătate: George Enescu, N. Iorga și mai ales Titulescu.*

Cariera lui politică începe în Camera din 1913, sub guvernul Maiorescu-Take Ionescu cînd e ales pentru prima oară.

În guvern, el a intrat prima oară la Iași, în 1917, ca ministru de Finanțe. Sarcină tristă și ingrată. Cînd puterea germană ocupantă veni, prin guvernul Marghiloman, la Iași, Take Ionescu, împreună cu Titulescu și cu un număr de vreo sută de devotați amici politici plecară spre Apus, din ordinul lui Mackensen. În drum trenul se opri cîteva minute și la Ploiești. Comandatura nemțească a avut grijă să dea ordin ca o adunătură de partizani marghilomaniști să iasă pe peron și să huiduiască trenul.

Ajuns la Paris, Titulescu făcu parte din acel „Comitet Național", alcătuit acolo sub președinția lui Take Ionescu, pentru a întreține cît mai cald cu putință relațiunile cu aliații în a căror victorie — cu toate înfrîngerile neîncetate din acel an — cei refugiați credeau cu toată tăria. Alcătuirea aceasta era cu atît mai necesară cu cît, după înfrîngerea noastră, România oficială fusese nevoită a semna cu Germania pacea separată de la Buftea, foarte rău judecată în Apus.

În 1920, se formează guvernul Averescu-Take Ionescu. Într-însul, în guvernul oamenilor bătrîni, Titulescu acceptă Ministerul de Finanțe.

Noul vistiernic, convins de necesitatea unei largi reforme a impozitelor, muncește îndelung la noua lege financiară a statului. Se transportase la Paris, în Hotel Chatham. Transportase acolo o cantitate enormă de cărți financiare și se închidea cîte 5-6 zile în casă lucrînd. Se inspira și din noua lege a impozitelor pe venit, foarte complicată, ce se votase în Franța în 1920. Nimeni, absolut nimeni, nici chiar grijulia lui soție nu putea înfrînge placarda atîrnată de el la ușă: „Nimeni nu poate bate la ușă, sub nici un pretext!" Și în aceste zile el nu ieșea nici un sfert de oră. Cînd s-a întors în țară, lucrarea era terminată. Preconiza sistemul „cedular" cu „cedula" complicată pentru fiecare impozit. Expunerea de motive era o lucrare magistrală, reforma lui financiară era adînc studiată și reprezenta — oricît contesta el — un pas important spre impozitul pe capital, așa de mult detestat de clasa capitalistă.

Repede s-au coalizat contra reformei toate forțele politice. Guvernul cade și cu el toată concepția lui.

Vintilă Brătianu, noul ministru de Finanțe, adversar politic, reia reforma, modificîndu-i însă mai ales aspectele ei anticapitaliste.

Titulescu, însîngerat de intrigile politicii interne, își îndreaptă aspirațiunile spre cîmpul mai senin al problemelor internaționale.

* Vezi și articolele despre N. Titulescu publicate în *Magazin istoric* nr. 4/1968, 9/1969, 2/1974.

O largă scenă a lumii făcută parcă pentru el

Cariera lui diplomatică începe în ianuarie 1922. Cu două zile înainte de căderea guvernului, el îi cere stăruitor lui Take Ionescu (care era încă şeful politic al lui Titulescu, dar încetase de a-i fi prieten personal), prin intermediul unui amic comun, să fie numit ministru plenipotenţiar al României la Londra. Ultimul act al guvernului a fost acesta. El s-a făcut cu o repeziciune neobişnuită şi n-a întîmpinat din partea generozităţii niciodată dezminţită a şefului nici o opunere. Take Ionescu a zîmbit trist şi a semnat!

Numirea lui la Londra a coincis cu începuturile Ligii Naţiunilor. Şi de abia trimis în capitala Angliei s-a şi pus chestiunea reprezentării noastre la Geneva. Numele lui era pe toate buzele, căci inteligenţa şi talentul său, ca şi uşurinţa cu care se exprima în limba franceză, erau titluri suficiente. Şi de atunci scena vieţii lui a fost străinătatea.

La Londra, vioiciunea lui nervoasă, dar simpatică —deşi contrasta cu firea engleză — îi cuceri repede multe simpatii. El învăţase foarte bine limba ţării, iar inteligenţa lui latină îşi asimilă fără întîrziere elementele politicii anglo-saxone.

S-a întîmplat ca debutul său în diplomaţie să coincidă cu ascensiunea areopagului internaţional de la Geneva. Dacă e adevărată cugetarea unui filozof că coincidenţele fac adesea pe oamenii mari, apoi Titulescu s-ar fi putut felicita că a îmbrăţişat cariera diplomatică tocmai cînd Liga Naţiunilor era în ascensiune. Prima şedinţă inaugurală, istorica ei reuniune plenară, se ţinu la 15 noiembrie 1920, în sumbra şi banala sală cafenie de conferinţe religioase, zisă a Reformaţiunii. Genevezii, hipnotizaţi de marele eveniment, umpluseră străzile învecinate, curioşi să vadă atîţi bărbaţi celebri sosiţi din toate colţurile pămîntului. Soseau lorzii Balfour şi Robert Cecil, grave figuri anglo-saxone, celebrul Nansen, înalt şi uscat, sosea Leon Bourgeois şi istoricul Hanotaux, ilustrul pianist Paderevsky, cu cilindru şi plete roşcovane, Huysmans al Belgiei, Branting al Suediei, Venizelos, Tittoni, Beneş, Motta şi atîţia alţii. În ochii tuturor se citea surîsul speranţei. Nu era unul, nici cel mai sceptic, care în acel moment să nu nădăjduiască sfîrşitul marilor greşeli politice, al marilor egoisme. Pînă şi sceptic ul Paderevsky care avea obiceiul să spună că „politica e un pian ale cărui clape sînt toate negre", chiar şi el era în acea zi radios.*

Titulescu simţi îndată că această largă scenă a lumii era făcută parcă pentru el. La a doua sesiune a Ligii, România a fost reprezentată prin el.

La Geneva, Titulescu deveni copilul răsfăţat al Ligii. Exuberanţa lui originală, talentul, larga lui dărnicie care îmbrăca toate formele amabilităţii, făcură din el o figură populară. Chiar sumbrul şi zgîrcitul vistiernic Vintilă Brătianu, care nu iubea pe nimeni, avea pentru el o reală slăbiciune şi n-a fost credit bugetar pe care să i-l fi refuzat.

De la 1922 pînă la 1936, cu cîteva intermitenţe, el a fost delegatul nostru permanent în areopagul Genevei. După cum se ştie, pactul wilsonian al Ligii instituia două organe de căpetenie: Adunarea Plenară, din care făceau parte toţi reprezentanţii ţărilor şi Consiliul Societăţii Naţiunilor, din care făceau parte cele patru mari puteri privilegiate, plus 6 membri aleşi pe rînd în fiecare an dintre membrii celorlalte ţări.

În ce priveşte Adunara Plenară a Ligii, se introdusese tradiţia ca la fiecare început de septembrie preşedinţia dezbaterilor să fie oferită altei naţiuni, pentru ca toate să primească pe rînd această onoare. Rîndul nostru a venit în 1930, cînd Titulescu a fost ales cu 46 voturi din 50 votanţi. În anul următor, Titulescu avu ideea să îşi puie iar candidatura. Cu acea ocazie, în septembrie 1931, Titulescu, urcîndu-se pe scaunul prezidenţial, a rostit o alocuţiune de mulţumire. Ea era un imn de slavă pentru idealul Ligii Naţiunilor şi cuvintele lui inspirate au cucerit aplauzele adunării.

Nu era uşor să joci un rol şi să cucereşti un nume în acest haotic tumult. Dar Titulescu l-a cucerit. Străinii spuneau că acest „charmeur" are o „urîţenie seducătoare". Iar la tribună, originalitatea şi îndrăzneala cu care uneori îşi formula dialectica, plăcea enorm de mult. Iar J. Paul-Boncour, strălucitul reprezentant al Franţei, a putut scrie în memoriile sale: „Titulescu, timp de 12 ani, a umplut Geneva de amabilităţile ca şi de furiile sale, de talentul ca şi de nervii săi".

* * *

Cînd l-am văzut ultima oară, era într-un hotel din Monte Carlo. Trăia acolo părăsit şi bolnav. Cît timp era în vîrful piramidei, nimeni n-a avut mai mulţi adulatori, nimeni n-a avut mai mulţi „amici". Nimeni din ţară nu-l mai vizita. Nimeni nu mai îndrăznea nici măcar să-i scrie o vorbă. Cînd am plecat, mi-a întins o mînă fierbinte şi umedă.

— Mă duc. Nu mă mai vezi... De mine va scrie oare cineva cum a scris pana ta de Take?

Şi, adevărat, că nu l-am mai văzut... decît sub forma unui sicriu. Un sicriu de mahon, în subsolul luxos al poleitei biserici ruseşti Sf. Mihail din Cannes. Între ziduri de marmură albă, strălucind de curăţenie, acest sicriu, aşezat pe un covor românesc, stă înfăşurat în tricolorul de mătase. Peste el se vede marele cordon roşu şi placa Legiunii de onoare. Cîteva flori, mereu împrospătate, îi ţin de urît. Un strop de afecţiune fidelă care mai întîrzie.

---

* Tocmai peste 15 ani avea să-şi deschidă porţile imensul ei palat alb de pe dealul Avianei.

I. G. Duca

Cînd scriu acest nume, pe care l-a ilustrat un om pentru care nutream o deosebită simpatie, îmi sună parcă şi acum în urechi ultimele lui cuvinte. Plecam în Elveţia, spre zăpezile imaculate. Era în ajunul crăciunului 1933. Mi-am luat rămas bun de la el chiar în dimineaţa plecării. Se terminaseră de cîteva zile alegerile generale de la Cameră şi Senat. El era prim-ministru de abia venit. Îşi ajunsese visul. Dar fusese nevoit, sub presiunea lui Titulescu, să interzică, printr-un decret, participarea la alegeri a noului curent politic condus de Zelea Codreanu. Alegerile se efectuează deci cu anularea candidaturilor legionare. Guvernul liberal obţinuse o mare majoritate. Dar ura lui Zelea Codreanu şi alor lui jurase răzbunare, răzbunare sălbatică. Primea scrisori semnate care îl ameninţau făţiş cu moartea. Mi le-a arătat îngrijat. Căci din fire era timorat. I-am spus să-şi ia măsuri. A ridicat din umeri resemnat: „Ce vrei? Nu puteam face altfel. C'est le risque du métier". I-am strîns mîna şi ne-am luat rămas bun. Peste opt zile, la 29 decembrie, mi s-a telefonat noaptea la St. Moritz că Duca a fost asasinat în Gara Sinaia. Am plecat spre ţară. Pînă am ajuns însă la Bucureşti îl înmormîntaseră.*

O urare plină de melancolia amărăciunii

Pasiunea lui politică era mare. De aceea s-a pregătit îndelung pentru ea şi s-a aruncat în luptă de tînăr, cu toată ardoarea şi n-a avut odihnă pînă n-a atins cea mai înaltă treaptă a ierarhiei politice: şef de partid şi prim-ministru. Duca avea în adevăr un rar mănunchi de însuşiri necesare succesului politic. Mai întîi, iubea politica. Îi plăcea lupta. Era nervos şi pasionat. Era de o inteligenţă puţin obişnuită. Era cult, scria frumos, vorbea frumos. Pe lîngă aceasta, era zvelt şi viu, avea o figură fină de intelectual, pe care o accentua încă miopia lui şi acei ochelari permanenţi, avea farmec, iar vocea lui era caldă şi clară.

Era din generaţia lui Titulescu, numai cu trei ani mai mare. Erau rivali pe scena elocinţei. Titulescu vorbea rar şi îndelung pregătit, pe cînd Duca, chiar cînd trebuia să ia cuvîntul pe neaşteptate, improviza admirabil. Titulescu nu scria un rînd; Duca conducea Viitorul [oficiosul P.N.L. *—n.r.*] *şi scria minunat.*

Duca îşi iubea partidul cu fanatism şi muncea pentru el de dimineaţă pînă seara; Titulescu nu-ţi vorbea ceasuri întregi decît politică externă. Alt subiect nu avea. Era la el o adevărată obsesie. Duca era o fire de artist. Era estet şi eclectic. Vibra cînd vedea un tablou frumos, cînd citea o pagină literară reuşită. Ţi-o releva, o recitea apoi cu glas tare, stăpîn pe acea artă de a citi pe care la puţini oameni am întîlnit-o în aşa măsură. Se instruia mult. Cîte odată citea un volum pe zi, chiar în ziua asasinării lui el lăsase deschis pe masă, plecînd la Sinaia, un volum recent, despre viaţa lui Mozart. Cu toate grijile şi istovitoarea muncă de şef al guvernului găsise timpul să se ţină la curent cu ultimele noutăţi ale librăriei. Noianul ideilor ce frămîntau astfel creierul său în atîtea direcţii îl făcea distrat. Era greu să-l ţii atent mai mult timp. Nici chiar în cele politice.

Amîndoi îşi urmăreau însă reciproc ascensiunea şi mai ales succesele la tribună. Nu odată m-a întrebat Duca: „Cum a fost Titulescu ieri la cutare întrunire publică? A fost în adevăr admirabil?" iar Titulescu mă întreba în străinătate: „Cum vorbeşte acum Duca? Ţi se pare că are talent mare?" Semănau însă la bunătate. Amîndoi aveau o inimă bună, care cucerea.

România a avut în aceste două personalităţi doi servitori eminenţi. Unul mai strălucit poate, celălalt cuminte, talentat cît trebuie şi om de guvern. În generaţia mai tînără, adică cea care s-a încheiat acum, ei au fost cei doi înaintaşi ai vieţii noastre publice.

Duca a debutat în Camera din 1907, după răscoala ţărănească. Un discurs la mesaj în care polemiza firesţe cu partidele conservatoare adverse. Petre Carp, răspunzîndu-i, repeta mereu numele lui Duca, spunîndu-i cu morga autorităţii sale, „elevul Duca". El vroia să insinueze că tînărul deputat (n-avea decît 28 ani) debitase o lecţie învăţată pe dinafară. Take Ionescu, însă, simţind îndată că tribuna revelase în acea zi un talent adevărat s-a apropiat de el cînd descindea de la tribună şi, felicitîndu-l, i-a adăugat cuvintele, pe care Duca nu le putea uita: „Şi-ţi mai urez să nu întîlneşti în cariera d-tale coaliţia invidioşilor..." Duca n-a întîlnit-o prea des în calea ascensiunii lui, dar de cîte ori o simţea îi revenea

* Vezi Magazin istoric, nr. 3/1967.

în minte urarea plină de melancolia amărăciunii pe care ilustrul său adversar i-o făcuse.

Atotputernicia camarilelor

Cînd s-a ivit criza dinastică, Duca, solidar cu partidul său, a luat atitudine hotărît ostilă principelui moştenitor Carol. Iar cînd acesta, devenit Carol Caraiman, a încercat, după cîţiva ani, să regrete ceea ce făcuse şi să caute posibilităţi de reîntoarcere, partidul şi guvernul liberal au luat toate măsurile ca această reîntoarcere, pe care o considerau fatală ţării, să fie împiedicată.*

*A survenit, la 6 iunie 1930, descinderea neaşteptată, în zorii zilei, pe aerodromul de la Băneasa, a principelui Carol**. Regele Ferdinand şi Ionel Brătianu muriseră în 1927. Şefia partidului liberal revenise lui Vintilă Brătianu. Influenţa lui Duca crescuse. El nu mai era colaboratorul cel mai apropiat, ci aproape şeful real. Partidul îşi convoacă în grabă Comitetul Central Executiv. Îmi reamintesc clar acea istorică şedinţă, care a avut loc în casele lui Dinu (C.I.C.) Brătianu din Calea Dorobanţilor. Procedeul prinţului, care îşi călcase astfel legămîntul solemn ce semnase de a nu se mai întoarce în ţară, provocase tuturor membrilor ce erau de faţă o profundă indignare. Fiecare pe rînd luă cuvîntul, preconizînd ca partidul să ia cea mai energică atitudine. Vintilă Brătianu, sumbru şi concentrat, ceru ca partidul să se opună din toate puterile la urcarea eventuală pe tron a celui reîntors şi ale cărui intenţiuni nu erau cunoscute pînă în acel moment: „Vom deveni la rigoare* carbonari*** *ca patrioţii italieni şi acest lucru nu se va putea întîmpla". Iar Duca făcea altă comparaţie: „În faţa acestei lovituri ce periclitează grav interesele ţării să ne strîngem unul lîngă altul în jurul şefului cum se strînge turma în jurul păstorului cînd se apropie furtuna".*

---

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 6,7/1972.
** Vezi *Magazin istoric*, nr. 7,8/1973.
*** La începutul sec. XIX, în Peninsula Italică, membri ai unor societăţi revoluţionare secrete care luptau împotriva absolutismului, pentru unificarea şi independenţa ţării.

Iuliu Maniu era prim-ministru şi nici intenţiunile lui nu erau încă cunoscute.

A doua zi dimineaţa, întrunire plenară la club. Atmosferă febrilă, discursuri foarte violente, mai ales al lui Duca, în acelaşi ceas cînd principele devenea repede rege spre surpriza chiar a lui Iuliu Maniu, care cedează imediat locul lui G. G. Mironescu — acomodant la orice — la preşedinţia Consiliului de Miniştri pentru a primi jurămîntul noului rege. Îşi poate închipui oricine ce raporturi au existat apoi între vindicativul suveran şi Vintilă Brătianu sau I. G. Duca.

Şi guvernarea personală începe. Atotputernicia camarilelor se întroneză.

În acele zile se produsese însă un fapt neaşteptat, un fapt plin de repercusiuni pentru viaţa Partidului Liberal. George Brătianu, fiul lui Ionel Brătianu, se declară pe neaşteptate partizan al principelui reîntors. El nu apare la întrunirea partidului de la club, iar oraşul află mirat că a fost primit din prima zi în audienţă de prinţul Carol la Cotroceni. Furia lui Vintilă Brătianu nu cunoştea margini. Nepotul său, fiul lui Ionel Brătianu, care considerase pe Carol ca pe o nenorocire şi-l îndepărtase de la tron, să fie cel dintîi a-l aclama?! E posibil?

Şi chiar în prima şedinţă plenară a clubului, el se decise a cere eliminarea imediată din partid a lui George Brătianu.

În vîrtejul acelui ceas de emoţiuni şi de întunecare a raţiunei, îmi aduc aminte că m-am apropiat de Vintilă Brătianu, care şedea la masa preşedinţială, şi i-am spus cu tot respectul că ar fi poate mai bine să ne mai gîndim şi să examinăm chestia excluderii într-o şedinţă viitoare. Brusc, aproape necuviincios, el îmi răspunse:

— Nu, nu se poate. Excluderea se face azi, acum!

Şi, în adevăr, peste un sfert de oră, fiul lui Ionel Brătianu era eliminat din partid, ca un obscur membru oarecare.

Nori negri încep din acea zi să se acumuleze pe cerul politicii liberale. George Brătianu va deveni „persona grata" a noului suveran, îşi ziceau unii. El va fi chemat să guverneze. El va atrage din partidul tatălui său elemente tot mai numeroase. El va fi omul de mîine. Şi mai ales imaginaţia lui I.G. Duca, adevăratul şef al partidului, devine tot mai febrilă în faţa atîtor posibilităţi. Teama lui Duca nu era iluzorie. Căci el, cunoscînd temperamentul noului rege, ştia bine că în curînd orice viaţă politică reală va dispare şi totul va depinde de acum încolo de simpla favoare regală.

În prima şedinţă a Camerei, G. Brătianu îşi schimbă scaunul. El se proclamase şef al „adevăratului partid liberal", urmat de un număr restrîns de liberali. Grosul partidului rămîne în jurul lui Vintilă Brătianu, care păstrează şi sediul vechiului club din Calea Victoriei. Luptă aprigă începe între cele două partide liberale. În presă, în întruniri publice, în Parlament, lupta între rude se dovedeşte şi de data asta mai aprigă decît între vrăjmaşi.

Politica regalistă a lui G. Brătianu poate fi judecată sever, azi la lumina evenimentelor care au urmat. Căci a călca politica partidului şi a ilustrului său tată n-ar fi putut avea decît o singură scuză: ca viitorul să-ţi fi dovedit că noul rege a fost în adevăr la înălţimea înaltului său rol. Nu cred să fie azi cineva care să susţină aceasta. Şi partidul liberal, după cîteva luni de izolare, fu constrîns de oportunismul partizanilor să facă un umilitor act de supunere. Vintilă Brătianu fu silit să ceară audienţă la Palat. Peste cîteva săptămîni însă, căzu mort, în zăpada prin care se plimba singur şi amărît, departe, în via lui de la Sîmbureşti.

Aprîga rivalitate dintre grupările liberale

I.G. Duca devine şef. Trei morţi neaşteptate, a lui George Mîrzescu, rival redutabil, a lui Ionel şi a lui Vintilă Brătianu îl înalţă (spre nenorocirea lui) mult mai curînd decît se putea aştepta, la conducerea marelui partid. Jocul bizar al Destinului îi favorizează o ascensiune vertiginoasă, dar în acelaşi timp îi pregăteşte moartea. El simţi greutatea cu care acest Destin

apăsa pe umerii săi. El simți că n-are la spate nici un mare nume, nici puternice legături de familie, nici o largă avere. Acest sentiment îl făcea și mai nervos și mai timid.

Rivalitatea între cele două partide liberale se agravează. Lupta între Vintilă și G. Brătianu era mai favorabilă celui dintîi. Între Duca și Brătianu era mai ușoară pentru acesta din urmă, într-un partid în care numele și tradiția n-au jucat niciodată un rol secundar. De aci înainte viața lui Duca devine un chin. El n-are decît obsesia lui „George". Teama că regele va însărcina pe acesta la prima vacanță de guvern; cu formarea cabinetului îl frămînta neîncetat și nu fără rațiune. Căci, a doua zi după realizarea acestei supoziții, el se putea aștepta la o dezertare masivă a amicilor săi către deliciile puterii. Politica țării noastre n-ar fi văzut pentru prima oară un astfel de spectacol.

De aceea, ciocnirile în Parlament cu rivalul său devin tot mai frecvente și tot mai violente. Cînd G. Brătianu intervenea în discuții declarînd că vorbește în numele Partidului Liberal, I.G. Duca sărea ca ars și-i răspundea cu o violență care nu era la înălțimea elegantului său talent.

Îmi amintesc că la o ședință, atacul său a fost așa de brusc, așa de personal și jignitor pentru simțămîntul de fiu al lui Ionel Brătianu, încît s-a speriat însuși Duca. Căci, așezîndu-se pe scaunul care se găsea alături de mine, mă întreabă congestionat:

— I-am spus bine? I-am spus destul?

N-am putut să mă abțin de a-i răspunde:

— I-ai spus prea mult și cred că ai fost nedrept!

N-am controlat să văd dacă el n-a preferat să se șteargă acele fraze din Monitorul oficial, care cadrau așa de puțin cu eleganța limbajului său parlamentar și cu urbanitatea pe care Duca ținea s-o păstreze chiar cu adversarii politici cei mai hotărîți.

Iar lupta între ei, regretabilă și excesivă, se înăsprește; G. Brătianu nu avea energia și nici magnetismul favorabil de care dispunea tatăl său. Era un sîrguitor profesor și un cercetător valoros de istorie. Dar nu știu dacă dispunea și de acel viguros temperament politic al lui Ionel. Că a dobîndit mai tîrziu gustul politicii e sigur. Vorbirea lui devenea tot mai interesantă. Politicos și timid, studios și prob, acțiunea lui de debutant a fost urmărită cu simpatie de opinia publică. Dar spre surprinderea tuturor, raporturile sale cu noul rege s-au răcit repede și n-au dat carierei sale ascensiunea rapidă așteptată de toți. Am urmărit cu atenție evoluția lui, dar n-aș putea spune nici azi din ce cauză apelurile regelui de a participa la unele formațiuni ministeriale au rămas infructuoase. Să fi fost orgoliul — prea curînd manifestat — de a debuta în guvern numai ca prim-ministru? Să fi fost ezitarea de a se decide, irezoluțiunea de a lua o hotărîre? Fapt e că paralel cu această răceală la care Duca nu se aștepta, aceasta multiplica acum sforțarea contrară: să intre în grațiile regale și să i se uite trecutul. În fine, prin sacrificii de conștiință — care știu bine cît l-au costat — iată-l în noiembrie 1933 președinte de Consiliu. G. Brătianu se prezintă în alegerile generale din decembrie și cucerește vreo 20 de scaune. Deși această cifră, față de aproape 300 mandate luate de Duca, era fără mare importanță, acesta, în pornirea lui, era adînc decepționat... Cînd mi-a spus-o, l-am ironizat arătîndu-i cît se înșeală. Dar o altă obsesie avea să-l chinuiască: obsesia legionarilor. Ei fuseseră excluși de la alegeri prin decretul lui Duca, iar voturile lor, în mare măsură, fuseseră date lui G. Brătianu. Ura lor, o ură neagră, o ură fără margini, a descărcat apoi peste puține zile în creierul lui Duca revolverul de pe peronul Gării Sinaia.

La Măldărești, în Vîlcea...

Sfîrșitul tragic și așa de nemeritat al lui I.G. Duca te face să te întrebi dacă el a fost datorat unei simple și oarbe fatalități sau, poate, a avut drept cauză acel concurs de împrejurări neașteptate care l-au dus la președinția Consiliului și la șefia unui mare partid.

El nu și-a trăit visul. Luat de vîrtejul politicii, inteligența lui nu odată va fi sondat goliciunea gloriei, vanitatea celebrității. Neantul celor pămînteni nu odată îi va fi umbrit sufletul. Și poate de aceea de cîte ori putea — dar putea rar! — evada din orizontul politicii, evada dintre zidurile orașului care nu cunosc primăvara și se refugia în cula lui românească de la Măldărești, în Vîlcea. Acolo, printre trandafirii pe care îi iubea, se regăsea pe sine, deschidea vesel ferestrele sufletului său, lăsînd să intre aerul curat al preocupărilor literare și toată poezia frumosului... Se ocupa de flori, invita prieteni, rîdea și se distra ca un copil.

Dar iar se întorcea la București. Iar devenea robul șefilor electorali din cutare și cutare județ; iar trebuia să asculte clientela politică care îi pierdea vremea cu pretențiile cele mai nesățioase; iar trebuia să-și pregătească discursuri de luptă, unde adesea lovea pe nedrept, fiindcă așa cerea interesul partidului; iar trebuia să tragă sfori misterioase, fiindcă așa cerea interesul momentului, pentru ca odată ajuns repede șef (prin moartea neașteptată a lui Ionel Brătianu) să trebuiască să învingă ostilitatea regelui, prosternîndu-se cu durerea în inimă la picioarele puternicei favorite a zilei.

Și, astfel, viața lui Duca — împins de ambiții politice — a fost un lanț de tragice mizerii, în loc să fie, cum ar fi meritat, o viață de satisfacții, scriind, citind, călătorind, așa cum o visa, viața conform înclinărilor lui sufletești, potrivit strălucitelor sale însușiri.

Duca a murit la 54 ani. Pe locul unde a căzut, de glontele lui Constantinescu, pe peronul Gării Sinaia, o frumoasă placă de bronz eterniza memoria lui. Într-o piață centrală din Ploiești, cetățenii i-au așezat bustul. Iar în bisericuța de țară, departe, la Măldărești, rămășițele lui credeau că au dreptul a se odihni. Legionarii luînd puterea statului în 1940 pentru a întrona moravuri noi, au dat jos bronzul comemorativ fixat pe zidul peronului din Sinaia, au dărîmat bustul său din Ploiești, i-au profanat pînă și mormîntul de la Măldărești.

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ „Ce fel de streajă păzesc?"

Alexandru Ipsilanti voievod a înconjurat Bucureștii cu gard, care trebuia să fie întreținut de mahalagii. Împrejmuirea nu era numai pentru vama orașului, ci și pentru siguranța publică. La 1788 domnitorul Nicolae Mavrogheni a poruncit ca gardul, care se stricase între timp, să fie dres. Cum putea domnitorul să stea liniștit într-un oraș slab păzit, de unde și o „muiere" putea fugi noaptea, fără să fie oprită de străji? Un document din 4 februarie 1787, adresat de către domn logofătului spătăriei și ceaușului spătăresc, dregătorii orînduiți cu supravegherea pazei orașului, oglindește „tulburarea" ce l-a cuprins pe voievodul Mavrogheni, luînd cunoștință de slaba vigilență a „străjilor cu paza cea cuviincioasă".

„Poruncim domnia mea către logofătul al spătăriei și dumneatale ciaușu spătăresc, fiindu că am luat domnia mea înștiințare cum că astănoapte a fugit o muiere din București, de care foarte ne-am tulburat domnia mea asupră-vă, de ce să nu fie strejile cu paza cea cuviincioasă? Și ce fel de streajă păzesc, cînd pot și muierile a eși din București noaptea fără de nici o oprire? Cu adevărat vrednici sînteți de pedeapsa cea mai grea. Ci dar, deschideți-vă ochii și întăriți bine strejile pre toată marginea Bucureștilor, de jur împrejur [...] că, în credința lui Dumnezeu, vă spînzur încălțați-îmbrăcați".

M. CIUCĂ

■ Uitare

Scriitorul francez Fontenelle (1657-1767), care ajunsese la o vîrstă foarte înaintată, a fost oprit odată în plină stradă de un prieten cam de aceeași vîrstă care, de departe, i-a strigat:

— Am impresia că ne-a uitat de tot moartea, amice!

— Și ce vrei să-i atragi atenția țipînd ca un besmetic?! răspunse supărat Fontenelle.

Grigore IONAS,
Ploiești

■ Vise

Farmacistul și chimistul francez Antoine Baumé (1728-1804) nu-și plătise la un moment dat chiria pe cîteva luni.

Într-o bună zi, proprietarul îi spuse:

— Noaptea trecută am visat că ați venit la mine și mi-ați achitat complet chiria restantă.

— Și credeți în vise? îl întrebă chiriașul.

— Desigur, răspunse proprietarul.

— Atunci dați-mi o chitanță pentru suma plătită și voi crede și eu în vise, replică Baumé.

■ Culori

Medicul german Rudolf Virchow (1821-1902), creatorul patologiei celulare, pretindea studenților săi ca la examene să denumească în mod cît mai exact culorile. De exemplu: nu albastru, ci albastru marin, ca cerul etc.

Deoarece un student răspundea evaziv la întrebări, profesorul i se adresă nervos:

— Dar, mă rog, haina mea știi ce culoare are?

Studentul privi haina cu atenție și răspunse liniștit:

— Cînd a fost nouă, cred că era de un gri deschis.

Profesorul rîse și-i dădu notă de trecere.

Elsa WODAN.
București

Scurte... istorii

La începutul puterii sovietice, Mihail Ivanovici Kalinin, unul din fruntașii revoluției, trecea cu vaporul pe lîngă localitatea Suhumi unde urma să facă o scurtă escală; iată o relatare asupra celor ce s-au întîmplat:

Pe chei se strînsese tot orașul — o îmbulzeală pitorească de glugi, de cercheze, de mustăți lungi și cărunte, de mîneci largi cu căptușeli în diferite culori, de pumnale și pantaloni bufanți cu lampasuri aurii. Cînd șalupa în care se afla Kalinin se desprinse de vapor și începu să se apropie de țărm, comandantul miliției din Suhumi pe un cal sirep trecu de-a lungul cheiului adresîndu-se mulțimii: „Cei frumoși să iasă în față".

Atunci, într-o tăcere deplină, pentru ca musafirul să nu-i socotească bădărani, printre privitori se produse o forfotă grăbită: din mulțime se aleseră parcă de la sine și ieșiră în față bărbații cei mai frumoși, tineri cu nas acvilin, moșnegi cu păr de argint, păstrători de datini, precum și fete frumoase cu glas gutural, cu obrajii arzînd de sfială.

După aceea, pentru a doua oară, comandantul miliției pe calul său jucăuș cu urechile ciulite, mergînd cochet în buestru, trecu prin fața mulțimii strigînd: „Vă mulțumesc din suflet!".

M.P.

■ Gata de drum

Voltaire pleca cu diligența, însoțit de cîțiva admiratori, într-o călătorie de plăcere.

— Gata corabia lui Noe? a întrebat un glumeț, înainte de a se urca în trăsură.

— Încă nu, a răspuns Voltaire. Mai lipsește un măgar.

Nic. NISTOROAIA,
Găinești, jud. Suceava

Poşta M I

— Cititorii noştri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuţa poştală nr. 702, Bucureşti.

— Atragem din nou atenţia tuturor celor care ne scriu că manuscrisele şi documentele anexe nu se înapoiază. **În consecinţă, corespondenţii noştri sînt rugaţi să-şi păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea ne vedem siliţi să subliniem pentru** cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul şi foarte neciteţ **că le vom răspunde mult mai puţin prompt decît corespondenţilor care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.**

— Unii cititori ne pun — în aceeaşi scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria naţională şi universală. A le răspunde la fel de amănunţit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puţin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis şi a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

REZISTENŢA ANTIFASCISTĂ ŞI AUTOMATIZAREA TELEFOANELOR

M. FLORESCU *din* Bucureşti, *citind articolul* „Înfrîngerea de la Arnhem putea fi evitată" *(nr. 1/1975) ne întreabă care era sistemul de transmitere a informaţiilor patrioţilor din mişcarea de rezistenţă olandeză.*

Pe lîngă sistemele clasice directe prin oameni de legătură, prin mesaje cifrate în presă şi în cărţi poştale, prin porumbei călători, prin radio ş.a.m.d., patrioţii olandezi au utilizat cu succes, primii în Europa, transmiterea de informaţii prin telefon între oraşe aflate la mari distanţe, fără a mai trece prin centrala respectivă. Un sistem ingenios şi anticipativ de interconecţiuni telefonice interurbane automate, pus la punct de tehnicianul Nicolaus Tjalling de Bode, dădea posibilitatea mişcării de rezistenţă să-şi trimită ştirile formînd la discul receptorului de 3 sau 4 ori, în suită diferită, cele patru cifre ale numărului de telefon al abonaţilor din diferite localităţi olandeze, care activau în mişcarea de rezistenţă. Prin acest inventiv sistem au fost colectate şi principalele informaţii ale patrioţilor olandezi despre mişcările de trupe germane din regiunea Arnhem.

PIATRA „CINZAIULUI"

BUTA VASILE *din* Halmagiu, jud. Arad, *ne trimite cîteva date interesante despre comuna sa:* „Halmagiu, localitate de prestigiu în «Ţara Crişurilor», atestată istoriceşte în anul 1390 ca reşedinţă de district în străvechiul comitat al Zarandului, păstrează multe urme ale trecutului său zbuciumat. Una dintre acestea este şi «piatra cinzaiului» din faţa vechii biserici. În sec. XVIII în părţile Hălmagiului s-a semnalat o puternică rezistenţă faţă de prozelitismul catolic, timp de peste cinci decenii. La 5 iunie 1751 Cancelaria aulică din Viena a îndrumat pe contele Haller să continue politica de convertire la unirea cu Biserica Romei în districtul Hălmagiului. Deoarece localnicii se opuneau cu dîrzenie, în vara anului 1753 a fost trimisă aici o companie de muşchetari să înăbuşe orice gînd de răscoală şi să silească pe localnici să treacă la unire. Sub scutul acestor muşchetari, autorităţile locale au început o puternică campanie de convertire, prin violenţă şi acte de tortură, împotriva acelora care se opuneau unirii. În acest scop, a fost aşezată în faţa bisericii o piatră, de dimensiunile unui om, pe care erau întinşi şi maltrataţi, prin flagelare cu beţe, acei care se opuneau ordinelor nedreptei orînduiri.

Multe trupuri s-au zvîrcolit pe această piatră, în chinuri cumplite; de unde şi numele de «piatra cinzaiului» adică piatra chinurilor.

Maltratările pe această piatră au continuat şi în timpul răscoalei ţărăneşti din anul 1784, cît şi după această dată. Astfel, monografistul Cosma Pall consemna în cartea sa intitulată *Descrierea geografică şi statistică a judeţului Zarand*, apărută la Cluj în anul 1847, că hălmăgenii Sortoc Giurchi şi Simion Moldovan au primit cîte 25 beţe pe piatra cinzaiului drept pedeapsă fiindcă răspîndiseră vestea că în părţile Bradului iobagii se pregăteau de o nouă răscoală".

COŞTEIUL-MARE, 1909 — IARNA

GHIŢĂ BĂLAN-ŞERBAN *din* Comloşul Mare, jud. Timiş, *ne trimite alăturata fotografie cu următoarea explicaţie:* „Printre tinerii din această imagine, îmbrăcaţi în frumosul port popular bănăţean, se află şi dr. Petru Groza (X). Fotografia a fost făcută cu ocazia sărbătorilor din iarna anului 1909, cînd tînărul Petru Groza, student în Drept la Budapesta, venise în vacanţă în satul copilăriei sale Coşteiul-Mare. Tinerii din sat, aşa cum se obişnuia, au pregătit un spectacol la care şi-a dat şi el concursul. Atunci a fost luată şi prezenta fotografie, care ulterior a fost publicată şi în revista *Foaia interesantă* din Orăştie". *În grupul din fotografie se află, de asemenea, şi doi fraţi ai dr. Petru Groza Victor (primul din rîndul de jos) şi Liviu (al patrulea în picioare, de la dreapta la stînga).*

Poşta M I

ANONIME...

Grupului de cititori care semnează — nici mai mult nici mai puţin — TĂRANII COLECTIVIŞTI DIN SATELE CIPĂU ŞI OARBA DE MUREŞ: *pentru a vă putea răspunde la propunerea formulată, vă rugăm să părăsiţi anonimatul şi să ne scrieţi cu semnături şi adrese reale.*

APEDUCTE ROMANE

FLORIAN SĂRĂŢEANU *din cadrul* Muzeului Corabia, *ne trimite articolul* Cum se aprovizionau romanii cu apă, *din care publicăm cîteva extrase. Romanii au fost printre cei mai mari specialişti în sistemele de aducţiune a apei. După ce era găsită sursa (izvor, rîu sau lac), apa era dirijată prin canale spre un bazin, de unde pornea conducta (apeductul). Ajunsă în oraş, apa era depozitată într-un alt bazin* (castellum), *unde era purificată prin decantare, pentru a fi apoi distribuită în trei direcţii diferite: spre fîntînile publice, spre băile publice şi spre locuinţele particulare. Conductele de apă puteau fi confecţionate din tuburi de lemn, de piatră sau de pămînt ars, ţevi de plumb sau de bronz etc. Apeductele se construiau fie sub pămînt, fie aerian, în care caz erau susţinute de ziduri cu arcade (localitatea Gard — Franţa). Pentru consumul public, locuitorii aveau la dispoziţie fîntînile, de multe ori ornamentate artistic; existau şi fîntîni arteziene, cea mai cunoscută fiind Meta Sudans din Roma, situată în vecinătatea Forumului.*

Primul apeduct roman cunoscut este Aqua Appia, inaugurat în anul 313 î.e.n. Alte apeducte importante au fost: Anio Vetus (terminat în anul 271 î.e.n.), Anio Novus (construit în epoca imperială), Aqua Marcia (care aducea numai apă de băut). În epoca imperială numărul apeductelor din Roma creşte considerabil ajungînd la 40. În provinciile imperiului, cele mai reprezentative sînt apeductele de la Gard şi Segovia (Spania). Pe teritoriul Daciei romane au fost descoperite numeroase urme ale unor asemenea instalaţii. În capitala provinciei, între anii 132-133 e.n., a fost construit un apeduct care aducea apa de băut din Munţii Retezat. Au mai existat apeducte şi în localităţile Apulum, Potaissa, Romula, Drobeta.

CERERI ŞI OFERTE

CONSTANTIN BĂLTĂREŢU, Bucureşti, str. Drumul Taberei, nr. 57, bl. R 4, ap. 25, *oferă: nr. 9/1968; 4-6/1969; solicită: nr. 1, 2, 6, 7/1967; 6-9, 11/1970.*

OLARU SPIRIDON, com. Teslui, jud. Olt, Of. p. Slatina, *oferă: nr. 3/1971; 1-10/1972; 1-12/1973; 1-10 1974.*

V. CONSTANTINESCU, Buzău, str. Independenţei, nr. 86, *oferă colecţia completă.*

IOAN CARDIŞ, Bixad Oaş, jud. Satu Mare, *oferă: nr. 1, 2, 5/1969; 3/1970; 4/1971; 5/1972; solicită: nr. 1-9/1967; 5/1968.*

LIVIU IONETE, sat Fumureni, jud. Vîlcea, Of.p. Drăgăşani 2, *solicită: nr. 2/1967.*

AUREL LOCUSTEANU, Bucureşti, str. Dr. Boicescu 10, tel. 13.41.82, *oferă colecţia pe anii 1971-1974.*

IOAN GASCU, Bucureşti, str. Fildeşului nr. 3, bl. H 2 ap. 3, *solicită: nr. 1/1967; oferă: nr. 4,7,8/1967; 11/1968; 2, 7/1970; 4/1972.*

SANDROVICI GHEORGHE ŢINTORIN, com. Ciacova, jud. Timiş, str. Dositei, nr. 124 *oferă gratuit colecţia pe anii 1970-1972.*

D.F. LĂZĂROIU, Bucureşti, str. Hristo Botev, nr. 8, tel. 15.91.07, *solicită: nr. 1-9/1967.*

PETRU MARCOANE, com Pesac, jud. Timiş, nr. 429, *solicită: nr. 1-9/1967; 1-10/1968.*

REALUL SFÎRŞIT AL UNUI CUIRASAT GERMAN

Referindu-se la articolul Bătălia convoaielor, *apărut în* Magazin istoric, *nr. 11/1974,* G. MARCU *din* Bucureşti, *ne propune următoarea completare:* „ADMIRAL GRAF VON SPEE, unul din cele trei cuirasate de buzunar ale Kriegsmarinei, a fost scufundat în Atlantic de o torpilă lansată de un submarin al flotei militare a S.U.A.".

Sabordajul (adică autoscufundarea) *cuirasatului german ADMIRAL GRAF SPEE (nu VON SPEE, cum scrieţi dv. şi cum dintr-o eroare a apărut în revista noastră) a avut loc în Estuarul La Plata, la 17 decembrie, 1939, deci cu doi ani înaintea intrării S.U.A. în război — marcată de bătălia de la Pearl-Harbour (7 decembrie, 1941). ADMIRAL GRAF SPEE a fost surprins în largul coastelor sud-americane de o escadră britanică, formată din crucişătoarele EXETER, ACHILLES, AJAX — deci exclusiv din nave de suprafaţă.*

În timpul unei bătălii de trei zile, nava a suferit avarii, iar echipajul a înregistrat morţi şi răniţi. A urmat un scurt refugiu la Montevideo pentru reparaţii, după care, căpitanul Langsdorff, comandantul cuirasatului, a hotărît sabordarea. Era 17 decembrie, 1939.

De altfel, Magazin istoric *a scris despre „cazul" ADMIRAL GRAF SPEE în nr. 7/1972 (articolul* Ghinioanele cuirasatului DEUTSCHLAND).

Nicolae MINEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

• „Alexandru vodă cel Bătrîn şi Bun..." • Aurelian — împăratul cu mîna pe spadă • Berlin, 1 mai 1945: generalul Krebs încearcă să cîştige timp • Primele bombe sovietice asupra capitalei naziste • Andreas Hillgruber: Cum am scris cartea Hitler, regele Carol şi mareşalul Antonescu **• 1944-1945: cavaleri ai Ordinului „Mihai Viteazul" • Acasă la istorici francezi • Unirea Principatelor Române în dezbaterea Adunării ad-hoc din Moldova • Apusul prieteniei dintre Titu Maiorescu şi Petre Carp • Pe urmele lui Columb: goana după aur • Portrete politice din anii interbelici • Byron la Missolonghi**

CONTENTS (Rumanian History) **I. ALEXANDRESCU, P. NICHITA, GH. I. IONIȚĂ, M. ȘTEFAN** and **C. POPIȘTEANU** August 23, 1944-March 6 1945: The Establishement of the First Revolutionary Democratic Government... **2** • **C.C. GIURESCU** From the History of Rumanian Woods ... **16** • **P. CERNOVODEANU** Ștefan Bogdan, a Moldovan Prince at the Court of James I Stuart ... **20** • **P. CHIHAIA** Through Old Rumanian Capital Cities ... **23** • Bucharest, September 1974. The Congress of South-East European Studies ... **24** • **N. COPOIU** The Capitulations, Basic Treaties Regarding the History of the State Sovereignty of the Rumanian Principalities ... **33** • **CONSTANTIN XENI** Memories of Nicolae Titulescu and I.G. Duca ... **54**

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **I. ALEXANDRESCU, P. NICHITA, GH. I. IONIȚĂ, M. ȘTEFAN** et **C. POPIȘTEANU** 23 Août 1944-6 Mars 1945: L'instauration du premier gouvernement révolutionnaire démocratique ...**2** • **C.C.GIURESCU** Pages de l'histoire des forêts roumaines ...**16** • **P. CERNOVODEANU** Ștefan Bogdan, un princé moldave à la cour du roi d'Angleterre Jacques Ier Stuart ... **20** • **P. CHIHAIA** A travers les anciennes capitales roumaines... **23** • Bucarest, septembre 1974. Le Congrès d'Études sud-est européennes... **24** • **N. COPOIU** Les Capitulations, traités fondamentaux concernant l'histoire de la souveraineté d'État des Principautés Roumaines ... **33** • **CONSTANTIN XENI** Souvenirs de Nicolae Titulescu et I.G. Duca ... **54**

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **И. АЛЕКСАНДРЕСКУ, П. НИКИТА, Г. И. ИОНИЦЭ, М. ШТЕФАН, К. ПОПИШТЯНУ** 23 Августа-6 Марта 1945: установление первого революционно-демократического правительства ... **2** • **К. К. ДЖУРЕСКУ** Страницы истории румынского леса... **16** • **П. ЧЕРНОВОДЯНУ** Штефан Богдан, молдавский принц при дворе английского короля Якоба I-го Стюарта...**20** • **П. КИХАЯ** По старым румынским господарским столицам... **23** • Бухарест, сентябрь 1974 г. Съезд по исследованию юго-востока Европы...**24** • **Н. КОПОЮ** „Капитупяции"—основные соглашения касающиеся истории государственной независимости Румынских Княжеств... **33** • **К. КСЕНИ** Воспоминания про Николая Титулеску ий. Г. Дука...**54**

INHALT (Rumänische Geschichte) **I. ALEXANDRESCU, P. NICHITA, GH. I. IONIȚĂ, M. ȘTEFAN, C. POPIȘTEANU** 23. August 1944-6 März 1945: Die Instaurierung der ersten revolutionär-demokratischen Regierung... **2** • **C. C. GIURESCU** Historische Fragmente des rumänischen Forstes ... **16** • **P. CERNOVODEANU** Ștefan Bogdan — ein moldauischer Fürst, am Hofe des englischen Königs, Jacob I. Stuart ... **20** • **P. CHIHAIA** Wanderung durch alte rumänische Festungssitze ... **23** • Bukarest im September 1974. Der Kongres des Südöst-europäischen Studien ... **24** • **N. COPOIU** „Die Kapitulationen" — grundlegende Abkommen hinsichtlich der Geschichte einer Staatsoberhoheit der Rumänischen Lande ... **33** • **CONSTANTIN XENI** Erinnerungen an Nicolae Titulescu und I.G. Duca ... **54**

SUMARIO (Historia rumana) **I. ALEXANDRESCU, P. NICHITA, GH. I. IONIȚĂ, M. ȘTEFAN, C. POPIȘTEANU** 23 de agosto de 1944-6 marzo de 1945: La instauración del primero gobiernos revolucionario demoćrata ... **2** • **C.C.GIURESCU** Historia de la selva romana... **16** • **P. CERNOVODEANU:** Estebán Bogdan—un principe moldavio al corte del rey ingles Iacob I Stuart ... **20** • **P. CHIHAIA** Por viejos residencias rumanas... **23** • Bucarest, setiembre de 1974. El congreso de estudios sureste europeos. ... **24** • **N. COPOIU.** „Las capitulaciones" —tratados fundamentales concerniente a historia de la soberania de estado de los paises rumanos ...**33** • **CONSTANTIN XENI:** Recuerdos sobre Nicolae Titulescu e I.G.Duca... **54**

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — București, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

42 427